Domniei Sale
Iorga profesor universitar...

C. BOBULESCU

LAUTARII NOȘTRI

DIN TRECUTUL LOR

SCHIȚĂ ISTORICĂ ASUPRA MUZICEI NOASTRE NAȚIONALE CORALE CUM ȘI ASUPRA ALTOR FELURI DE MUZICI

BUCUREȘTI

TIP. „NAȚIONALA" JEAN IONESCU & Co.
Strada Bursei, 1
1922

Prețul 15 Lei

C. BOBULESCU

LĂUTARII NOŞTRI

DIN TRECUTUL LOR

SCHIŢĂ ISTORICĂ ASUPRA MUZICEI NOASTRE NAŢIONALE CORALE CUM ŞI ASUPRA ALTOR FELURI DE MUZICI

. . . .
. . . .
Să le spui curat,
Că m'am însurat;
Că la nunta mea,
A căzut o stea:
Soarele şi luna,
Mi-au ţinut cununa.
Brazii şi păltinaşi,
I-am avut nuntaşi;
Preoţi, munţii mari
Păsări, lăutari . . .

BUCUREŞTI

TIP. „NAŢIONALA“, JEAN IONESCU & Co.
Strada Bursei, 1
1922

D-lui N. Iorga, căruia alcătuitorul rîndurilor ce urmează îi păstrează aceeaşi adîncă admiraţie ...

C. Bobulescu

28/VIII - 92[?]

Bucureşti

ÎN LOC DE PREFAŢĂ

LUI EMIL....

E mult de atunci!

Sunt douăzeci şi cinci de ani şi mai bine şi-mi este tot atât de puternică impresia — cel puţin pentru mine, care nu mai văzusem şi nici că am mai văzut — ca un mort, să fie urmat de *lăutari*.

Cred, cum că şi cel plecat din viaţă, avusese aceiaşi meserie.

In urma sicriului, dus pe mîni, după care veneau rudeniile, o bandă de 15—16 lăutari, toţi viorişti puşi pe două rânduri, cântau o arie minoră, de o duioşie, care 'n adevăr pironea pe orice trecător.

Melodia de altmintrelea, era secondată şi nu vor fi lipsit vreo două trei vioare, care să fi îndeplinit rolul părţii a treia sau a basului.

Ansamblul acesta, vântul îl lua purtându-l pentru câtăva vreme în văzduhul rece de toamnă ş'apoi se perdea în foşnetul frunzelor ţapene şi moarte...

Era cea mai minunată armonie, dar şi tristă, între accentele sfâşietoare ale durerii omeneşti şi între natura, care 'ncepea să se desbrace şi să moară...

Şi atât mă lovise acest obiceiu de a fi petrecut un mort şi de lăutari — eu deprins de a auzi numai obişnuitul imn funebru prea bine cunoscut de toţi copiii mahalalei Tataraşilor cântat de muzica militară a Iaşului, când cei ai mortului erau mai cuprinşi; iar de nu, glasul stâns al psalţilor şi al preoţilor, care psalmodieau trăgănat *„Sfinte Dumnezeule“* — încât am mai stat, încă multă vreme pironit în loc, până ce convoiul cu ultimul om se perdea de pe strada Icoanei nu ştiu în cotro, pe după casa popei Niţă, chipul plăcut al mahalalei Tirchileştilor.

Îmi zic şi acum, că dacă l'aşi fi zărit şi pe el — pe popa Niţă — măcar în cerdacul casei, punându-şi straşină ochilor podul palmei, aşa după cum obişnuia în cele din urmă s'o facă, negreşit că şi pentru el era o noutate; dar aşa, nu l-am văzut şi deci îmi trag acum socoteala, cum că a fi fost mortul petrecut cu lăutari, mai ales prin partea aceea a oraşului Bucureşti, era un obiceiu bătrân, mai bătrân chiar decât

pletele lui popa Niță, al cărui suflet bun de mult va fi stând înaintea dreptului judecător, fără cutremur.

Deci, închin aceste rânduri, acelor lăutari necunoscuți atunci, ca și acum pentru mine, dar despre care pot spune, că duceau la groapă încă de pe acea vreme, nu numai mortul, dar se duceau să îngroape și rămășițele unor timpuri pe care desfrâul desmățat al capitalei de astăzi, de mult începuse a le desprețui.

Așa dar, să începem a povesti câte ceva din vieața acestor lăutari, cu al căror arcuș, de multeori ne-au furat amarul din inimi și au făcut măcar pentru câteva clipe să aducă în ele, iluzia unei fericiri pământești, pe care mai ales cei ai trecutului în deosebi o căutau la un pahar cu vin bun...

In ziua de sf. Prea cuvioasă Paraschcva
Iași, 14 Octomvri st. v.

Acest studiu își datorește tipărirea părintelui T. Antohi, parohul bisericii sfîntul Nicolae-Șelari din București.

INSTRUMENTELE LOR

După anul 1400, lumea românească, la ospeţe şi *„beţii“* petrecea în *„glasurile cinpoilor“* [1]), venite la noi prin Unguri [2]) şi *„îmbrăcate* — câte odată şi — *în urşinic* [3]).

De prin anul 1445, din viaţa ostaşilor români, ştim, că pe lângă strigătele puternice pe care le întrebuinţau, în anumite timpuri ale nopţii, când se întâmpla, să fie aşezaţi cu lagărele pe malul Dunărei, pentru o mai bună pază a cailor lor în potriva tur-

---

1) „Codicele voroneţean“ ed. de Ion a lui G. Sbiera p. 158. Comp. şi „Noul Testament“ din 1648 cu „Biblia“ din 1688 asupra aceluiaş pasaj; T. Burada „Almanahul muzical“ III (1877) p. 74.

2) Pompiliu Pârvescu „Hora din Cartal“ ed. acad. pp. 271, 135.

3) „Cronicele României sau letopiseţele“ ed. M. Kogălniceanu, Bucureşti 1872, p. 351. „Urşenicul“ era catifeaua de provenienţă italiană.

cilor sau a hoţilor care, ar fi trecut de dincolo, ca să ştie, că mereu sunt treji, pentru ca strigătele, să fie mai zgomotoase mai întrebuinţau *trâmbiţile şi tobele*[1]). Dela aceste veghi negreşit, că nu va fi lipsit şi cântecul românesc, despre care cronicarul străin, nimic nu ne semnalează.

O scriere polonă ne spune, că atunci, când Ştefan cel Mare, la Colonia în Galiţia la 15 Septemvre anul 1485, trebuia să îndeplinească formalitatea unui jurământ de suzeranitate faţă de regele Poloniei şi se apropia de cortul în care era tronul, el descălecă *în sunetul buciumilor regali şi cei moldoveneşti*[2]).

Iar dela cronicarul nostru Grigore Ureche, aflăm, cum că acelaş Domn neastâmpărat

1) „Anchiennes cronicques d'Engleterre par Jehan de Wavrin seigneur du Forestel. Annotés et publiés par M-elle Dupont, à Paris 1859, vol. II, pp. 152-3.

2) Hajdău „Archiva istorică a României" II, p. 23. Prin a doua jumătate a sec. al XV-lea erau şi două sate din care unul pe Bârlad dispărut; iar altul în jud. Iaşi existent şi astăzi, care poartă numirea de „Bucium" sau „Buciumi". Apoi un altul de lângă Fălticeni, care se numeşte „Buciumeni", vezi I. Bogdan „Documentele lui Ştefan cel Mare" I, pp. 402, 236, 237, 240, 243.

în războae, puse în acela dela Podul-Inalt, ca 'n lunca Bârladului, să amăgească pe turci, cu *buciune* şi *trâmbiţe* [1]), dintre care nu vor fi lipsit *surlele* [2]).

Mai era credinţa, *că la vremea cea de apoi, trâmbiţa va da glas* [3]) sau dacă nu, *„buciunul acel îngeresc carele va buciuna de va deştepta morţii“* [4]) acela *„va chema la giudeţ“* precum şi *„pre toţi credincioşii la veseliia de veci“* [5]).

Iar la dărâmarea Ierusalimului *„bucinî — tot—marele înger grăind intraţi în cetate“* [6]).

Deci îngerii mai înainte de a se pogorî din cer, fac de se aud *„trâmbiţe“* [7]) sau *„glasuri multe de bucime“* [8]).

---

1) „Letopis.“ I, p. 160. T. Burada o. c. p. 66 şi urm.

2) I. Bogdan o. c. I, p. 56. „Istoria tzerei romăneşti“ vol. II. Bucureşti ed. G Ioanid 1859, p. 85.

3) „Praxiul“ (c. 1569—75) in „Chrestomatia romînă“ a lui M. Gaster, p. 14, şi „Lit. popul. rom.p. 443.

4) „Cazania lui Varlaam“ (1643) f. 26, Hajdău, „Cuvente den bătrâni“, p. 456.

5) „Cazania dela Govora“, Silvestru (1642) in Gaster, „Chrestomatia“ I, p. 100.

6) „Vieţile Sfinţilor“ ale lui Dosoftei (1682) luna Noemvre in 4, p. 105; Gaster o. c. p. 147, 264.

7) „Vieţile Sfinţilor“, p. 105.

8) „Legenda proorocului Ieremia“ (1650) in Gaster I, p. 147.

Desigur, că prin asemănare se ştia şi de *„buciumul vieei“* [1]).

Trâmbiţile, la vre-o *„coronaţie“*, se puteau auzi de ai noştri chear în vre-o biserică de altă confesie [2]).

Eliade Rădulescu, — deci de tot târziu — zicea, că *surla* nu era decât *„cimpoiul“* [3]), mai ales, că la cei vechi, cel bogat înadevăr la timp de răgaz putea, să iee *„bîuturile cu surle şi cu tămpene“* şi *„cu tobe“* [4]). Şi totuşi vre-un Vodă de prin veacul al XVII-lea *„la masă vesel şi voios de isbânda, ce au făcut“* după ce *„cimpoieşul cu cimpoiele“* *„la dvorbă cu zicături“* îşi îndeplinea rostul lui, avea gust şi *„pentru surlari, să zică — şi ziceau şi — surlarii“* [5]).

Deci numai încape, nici o îndoială, că trebue, să fi fost o deosebire între cimpoi şi surlă.

1) „Palia de la Orăşte“ (1582) în Gaster I, p. 36.
2) „Ist. tzerei rom.“ vol. II p. 206.
3) „Curierul românesc“ pe anul 1848 p. 139.
4) „Mărgăritare de Bucureşti“ din 1699, p. 137; „Letop.“ I, p. 351. „Cazaniile lui Varlaam“ (1643) I, p. 331. „Invăţăturile lui Neagoe către fiul său Teodosie“ Hajdău o. c. I r. p. 115; ed. N. Iorga p. 195.
5) „Letopiseţele“ I, p. 351.

In deosebi din alaiurile domneşti nu lipseau surlele şi tobele [1]) după cum vom şi constata din cele expuse mai la vale.

Intre 1500 şi 1600 aflăm însă, ceva mai mult despre instrumentele, care desfătau auzul strămoşilor noştri deopotrivă în războae, ca şi'n petrecerile lor.

După 1500, ni este cunoscută *scripca* [2]) pe care o mânuia un *scripcar* [3]), *lăuta* [4]) din care cânta *lăutarii,* sau *alautarii* [5]) însă departe de a ne gândi, că prin ele putem

---

1) „Letop." III, p. 68.

2) Rus. „skripka" vioară; ceh. „skripky" pl. poche (un fel de mică vioară) n. sl. „skripec", „skerpec" lit. „skrypiczia", „skrypka" vioară; v. sl. „skripati", lit. „skrebu". A. de Cihac, „Dictionnaire éléments slaves", p. 334.

3) N. Iorga, „Studii şi documente" VI, p. 414; Pr. C. Bobulescu în „Lamura" an. II (1921) n-le 10-11, p. 851.

4) Arab. „'oûd", cu artă „al 'oûd", instrument de lemn, „luth", turc „lâut" „lâvout". A. de Cihac, o. c. p. 668; Dr. Erich Berneker, „Slaviches etymologisches Vörterbuch", p. 696. „Alăută nemţească" (harpe) „guslă" în „Berinda": „garfa-ţitra" 64 apud. Hajdău, „Cuvente den bătrâni" I, p. 267 şi „Etymologicum magnum romaniae" I, p. 694.

5) T. Codrescu, „Uricariul" X, p. 137-8; XVIII, p. 184-5 „Invăţăturile lui Neagoe" o. c.

întrevedea, că este vorba de vioara sau de dibla noastră pentru care avem atâtea numiri.

Vioarele în sensul de *violină*, nici nu existau pe la data amintită decât doar supt o formă mai apropiată şi anume în Italia, cum se poate constata, după o pictură de Melozzo (1438 1494); de oarece cel dintâi fabricant de instrumente cu coarde, care a făcut violina a fost Gasparo di Salo, lucrând dela anul 1560 până la 1610 [1]).

Cu toată origina aşa de îndepărtată a vioarei, instrumentele cu arcuş, intră în uz, destul de târziu, iar adevărata desvoltare a ei, nu datează decât din veacul al XVII-lea [2]).

Aşa că ori de câte ori vom întâlni chiar după 1610 numiri ca acestea, *cetera* [3]) (gâslă) [4])

---

1) Maximilian Costin, „Vioara" pp. 15, 9.

2) Ibid., o. c. p. 20, 23 şi T. Burada rev. p. „Ist. arch. şi filologie" an, VI (1891) p. 55 nota 3.

3) „Ceteră" sf. vioară dela l. „cithara"; vit. „citara" nit „cetera", „cetra"; formele it. „chitarra", prov. „guitarra ceteraş" s. m. violonist „ceterez" a cânta din vioară. A. de Cihac, o. c. p. 52.

4) „Gusl"=„alăute", Gr. Creţu „Lexicon slavo-românesc" a lui Mardarie Cozianul din 1649, ed. ac. p. 130 şi I. A. Candrea „Psaltirea scheiană" II, p. 368.

„Le „gousli" est une harpe garnie de cordes de métal; ou n'en joue que dans les appartemens".

sau *„gusla cea montană“* [1]), *alăută* sau *lăută,* de unde ne şi vine numirea lăutarilor noştri, *scripcă* sau *diblă,* trebue a înţelege, că avem de a face cu instrumente a căror formă după cum vom vedea, abea le-o dibuim, din pricina a însăşi scriitorilor noştri vechi, dar mai ales a traducătorilor, care dau după cum vom vedea diferite tălmăciri, unuia şi aceluiaş instrument.

Deci după 1500, credincioşii puteau să cânte lui Dumnezeu, *„în glas de bucium“* *„în psaltiri“* „în tămpăne *şi zborure“ „în strune şi organe“ „în clopote bune glasure“ „în clopot cu strigare“* [2]) şi *„în ceteri*—şi

„La Russie, ou moeurs, usages et costumes des habitans de toutes les provinces de cet empire par M. Breton, tome quatrième, à Paris 1813, p. 54“.

„Prosper Mérimée a publié sous le titre de „Guzla“ un collection de chants illyriens composés par lui-meme“ zice Vasile Alecsandri intr'o scrisoare a sa publicată în „Le peuple roumain d'après ses chants nationaux“ par Jean Cratiunesco, ed. II, Paris 1874, p. 328.

1) Eliade Rădulescu în „Curierul românesc“ pe 1848, p. 139.

2) Vezi „Psaltirea“ lui Coresi din 1577 ed. Hajdău psal. 150, p. 404 5.

cu alăute— [1]) *şi în glasurile cântărei" „în bucire* [2]) — *bucine* [3]) *ferecate"* [4]) sau *„în bucire de cornu"* [5]).

Aşa că pe vremea aceea, cei din părţile muntelui puteau spune că:

Pre vărvuri de munte,
S'aud glasuri multe,
De bucine mare,
Cu nalţî strigare [6]).

Din ceteră cânta însă *ceteraşul.*

De asemenea era ştiut că ceteraşul de ar fi fost cât de ştiutor, de nu s'ar fi lovit la olaltă strunele, rău cetera.

---

1) I. A. Candrea, o. c. p. 368, „cu ceteri şi cu alăute" Hajdău, „Cuv. den bătr.", circa 1550, II, p. 464; ibid. „Psaltirea" lui Coresi, 1577, p. 404.

2) Ibid. o. c., p. 359-60, psal. 46.

3) „Cartea de învăţătură" a lui Coresi, ed. Sextil Puşcariu şi Alecsie Procopovici p. 35; „Cazaniile" lui Varlaam (1643) I, pp. 26 v. 220, 261, 381.

4) „Psaltirea lui Coresi" cit. p. 203; „Psaltirea slavo-rom." a lui Dosoftei, psal. 97.

5) „Psaltirea lui Coresi", psal. 97; In „Herodot" (1645-1644) ed. N. Iorga p 330. „Cornua et tubae" în „Arhivu" lui Tim. Cipariu, Blaj 1867, no. 1 Ianuar 1.

6) „Psaltirea" lui Dosoftei, psal. 46, şi la Gaster un fragment, psal. 46 din 1781 în „Chrestomatia rom." II, p. 142.

Ş'apoi se mai putea nădăjdui, că va cetera bine, acela care abea începea a învăţa cetera ? [1])

Şi totuşi unui Aron Vodă, mai mult îi plăcea, să audă *cimpoiaşul* din care cânta cimpoeşii, de oarece cronicarul Grigore Ureche, ne spune despre acest Domn, că *în lăuntru*— ţării *nu se sătura de curvărit, de giucat de cimpoiaşii pre care îi ţinea de măscării* [2]).

Mihail Moxa în cronica sa (1620), ajungând cu istorisirea împăraţilor Ţarigradului şi la Vasile fiul lui Roman ; îi place a zice, că acesta iubea mai mult *„sunetele armelor şi răsunul coardelor de arc“*, decât *„glas de alăute“* [3]). Apolon deasemenea *„în totdeauna au fost fiind în mâna lui arcul şi tulbele, iarî unele ori au fost fiind şi vioara cu arcuşul şi au fost vrăjind oamenilor pentru plată“* [4]).

Un cuvântător bun încă pe aceeaşi vreme

---

1) Petru Maior „Propovedanii“ III, ed. Dr. Elie Dăianu, p. 104.

2) „Letopiseţele“ I, p. 239.

3) Hajdău „Cuv. den bătr.“ I, p. 395.

4) Generalul P. V. Năsturel „Varlaam şi Iosaf“, p. 216.

adică a veacului al XVII-lea putea vrăji lumea cu *„vioara cuvântului“* [1]).

Abea în a doua jumătate a secolul al XVIII-lea mai întâlnim, cuvântul *vioară* înlocuind în traduceri, instrumentul grecesc, *liră,* într'un irmos, ce se cântă la Adormirea Maicii Domnului [2]) (15 August).

Erotocrit însoţit de prietenul său Polidor, credem, că cânta iubitei sale Aretusa din vioară, din care cei vechi ai noştri au făcut diminutivul *violiţa.* Căci atunci când Erotocrit a fost surprins asupra acestui fapt de slujitorii împăratului el aruncă în pământ *violiţa* de să sfărmă [3]).

Căci ştim în adevăr, că tot pe vremea aceasta adică sfârşitul sec. al XVIII-lea şi începutul sec. XIX-lea multă dulceaţă prici-

1) Ibid. o. c. p. 249.

2 Vezi „Mineiul-August“ de Râmnic din 1780. Textul grecesc e acesta · τῷ θυμῷ δὲ ἔγελα, θεοπνεύστῳ λογικῇ τῇ τῶν Ὁσίων τριφθόγγῳ λύρᾳ ἀντιφθεγγόμενος, μουσικοῖς ὀργάνοις ἐν μέσῳ φλογός. [şi de mânie şi'au râs, „cu vioara cuvioşilor“ cea de Dumnezeu însuflată, cea cuvântătoare cu trei răsunări, răsunând inpotriva organelor muziceşti în mijlocul văpăii]. Vezi şi Mineele de Veneţia.

3) Vezi ms. acad. 3514 din 1787, p. 12 v.

nuia ascultătorilor viersurile cele prea dulci răsunătoere ale organelor celor muziceşti şi cu meşteşug ; ca *alăutele* şi ca *vioarele* şi ca ale altora, ca acestea [1]).

Dar ce legătură va fi fost între cuvintele din doina, care începea :

Frunză verde lozioară,
Prutule, *apă vioară,*
Face-te ai neagră cerneală ;
Stuhul tău o penişoară,
Ca să-mi scriu o hârtioară [2])...

şi-ntre răsunetul vioarei noastre, nimic nu putem stabili [3]).

Deci în veacul al XVII-lea se auzea *„glasul lăutaşilor, lăutând cu lautele sale“* [4]) sau *„alăutarii zicând, cu alăutele lor“* [5]) *„în ospeaţe cu zicături şi cu musykii“* [6]).

1) Uşa Pocăinţii, Braşov 1812, p. 276.

2) Hajdău, „Etymologicum magnum romaniae“, p. 1296; Elena Savastos „Cântece moldoveneşti“, Iaşi 1888, p. 14.

3) A. Philipide, „O rămăşiţă din timpuri străvechi“ jioară publ. în „Arhiva“ dela Iaşi, an. XXV (Jubilar) no. 5 6 (1914) pp. 145 şi urm. şi-n broşură aparte.

4) „Noul Testament“ din 1648, Apocal. XIV 2.

5) „Biblia“ de Bucureşti din 1688 la acelaş pasaj,

6) O. Densuşianu, „Studii de filologie română“, p. 85, 86.

Mai ştim, că însăşi scriptura, numeşte *lăuta*, *„chitara* sau *psaltire“* [1]).

De aceea cititorii cărţilor sfinte ştieau de *„lăuta lui David“* [2]), că *„David, cânta cu mânile lui“* înaintea lui Saul, sau atunci când *„Saul avea dracul şi cîndu-l apuca chema pre David de cetiia psaltirea şi fugiia dracul“* [3]) ; iar nu după cum ştim noi ceştia de astăzi de o arfă a lui David.

Credincioşii, după aceea puteau aduce laudă lui Dumnezeu şi din *„lăute“* [4]) sau din *„alăute“* [5]).

Cu vase ce's de cîntare
Adevărata ta cea mare
Şi 'ntr'*alăute* cu strune
'Ţ-voi cînta cu viersuri bune [6]).

---

1) „Mărgăritare“ p. 169. In Banat până azi încă se zice la „vioară“, „lăută“ şi „ceteră“, Hajdău, „Etym. mag.“ p. 696.

2) Mărgăritare pp. 25, 39 v.

3) „Biblia“ din 1688 „Impăraţi“ c. 18 v. 10 şi 19

4) „Psaltirea lui Dosoftei“ (1673) ed. Ioan Bianu p. 496.

5) Ibid. „Biblia“ cit., „Mărgăritare“ cit, pp. 99, 104, 136, 138; N. Iorga, „Studii şi documente“ XI, p. 93.

6) „Psaltirea lui Dosoftei“ f. 115 b.

Iar într'o altă psaltire, manuscris găsim:

Domnului vă mărturisiţi,
In *alăută* şi-l slăviţi,
In *psaltiri* cu zeace strune,
Cântaţi-i cu 'nţelepciune [1].

Sau se putea întâmpla *„ca un cântăreţ ales şi mare meşter, alcătuind glasul cu lăuta“* şi *„cu tocmirea strunelor“* să facă şi *„mare adunare de priveală“* [2].

Prin urmare se aflau glasuri dulci *cu bun viers* cântătoare de ale oamenilor [3], care însoţeau alăuta şi câte odată chiar viers mueresc [4].

Dar însuşi David era asemănat prin cuvintele bisericei cu *„o mare şi minunată alăută care adună sufletele oamenilor ca pre nişte strune, şi împreună le loveşte într'o slăvire a lui Dumnezeu“* [5].

In Apocalips încă, se putea citi că: „24 de bătrâni au căzut înaintea mielului având

---

1) Corbea, „Psaltire“, circa 1700 (ms. ac.) cit. Hajdău în „Etymologicum magnum“ p. 695.

2) „Mărgăritare“, p. 104.

3) „Uşa Pocăinţii“, Braşov 1812, p. 274, 276.

4) Dosoftei, „Vieţile sfinţilor“ pe luna Aprilie în 5, f. 75.

5) Mărgăritare p. 99.

fieşte care *alăută* şi păhară de aur pline fiind de tămăeri, carele sânt rugăciunile sf[i]nţilor“. Acest pasaj tâlcuit însamnă că *„alăutele* arată lauda lui Dumn[e]zeu cea întocmită şi bine aşezată“ [1]).

Deci, erau *lăutari* şi *alţi cântători* [2]) întocmiţi cu *câteva instrumente de coardă, între care se număra cetere, lăute şi alte asemenea* [3]).

Aflăm tot din sec. al XVII-lea şi cam cum era alăuta, că de ar fi fost alcătuită *„de numai o coardă, nu poate, să facă viersu bun şi de lipseaşte vreuna, nu face viersul deplinu“* [1]).

Unile din ele aveau şi zece strune;

Să o cânte 'ntr'*alăute*
'N dziace strune 'n viersuri multe [5])...

Abia 'n veacul al XIX-lea din aceea ce

1) Ms. acad. no. 3520, p. 32, din 1705.
2) N. Iorga, „Constantin Stolnicul“ p. 65.
3) Del Chiaro Fiorentino, „Istoria delle moderne rivoluzioni della Valachia“ ed. N. Iorga, pp. 70, 74.
4) „Mărgăritare“, p. 69 v.
5) cf. Corbea, „Psaltirea“ c. 1700 în „Etymologicum magnum rom.“ p. 696 „psaltiri cu zeace strune“, Eliade Rădulescu o. c., p. 139; „Mărgăritare“, Buc. 1699, p. 169; Dosoftei, „Vieţile sfinţilor“ I, p. 197.

ne spune poetul basarabean Constantin Stamati, putem să întrezărim, cum că: *„lăuta (luth) era un fel de scripcì cu două sau trei coarde pe care cu mâna dreaptă, se învârtea o roatî, ce zbârnăi pe coarde; iar cu mâna stângă lăutarul calcă cu degitile tonurile cântecului său şi de acea din vechiu, se numea la români musicanţii lăutari, iar mai pe urmâ eşind din modî lăuta s'au primit ìn loc scripca sau vioara şi s'a numit musicanţii scripcari“* [1]).

Totuşi scripca sau vioara, se vede, că de multă vreme fusese primită la noi sub forma de astăzi, căci lemnul ei de brad, răsunând prea dulce, românul i-a şi făcut zicătoarea, care de almintrelea este izvorîtă dintr'un adevăr curat:

Ţăndărica bradului
Veselia satului [2]).

S'au în altă parte:

Suceşte'ţi ţigane cuele,
Să se 'ntindă coardele,

1) Caval. Const. Stamati, „Mus'a românească“ tom. I, p. 1 în notă; „Alăuta Românească“ era şi numele unei gazete scoasă de Cogălniceanu în 1838

2) Maximilian Costin, o. c. p. 41.

Prinde lăuta de gât,
Trage'mi una de urât [1]...

Până 'n 1645, mai erau cunoscute *fluerile* [2]) şi *muscalurile*.

Se zice în Cazania lui Varlaam, că „goni Domnul di în casa lui Airu pre toţi ceia ce glîsiia *cu cinghii* şi *cu fluere* [3])". Erau prin urmare *„cingherease*" [4]) şi *jucătoare*" [5]).

In traducerea lui Herodot, de după data amintită zice despre Alieat că *„intră în olatul cetăţii, când era roada pământului tânără cu surle şi cu flueri şi cu muscaluri"* [6]).

Paul de Alepo, încă a observat, că printre instrumentele muzicanţilor, care colindau în ajunul Naşterii Mântuitorului, la Bobotează şi la Paşti, pe la curţile celor avuţi din Muntenia, erau *tobile, flauţii* şi *fluieraşile* [7]). Din pricina traducerii, cred însă,

1) Hajdău, o. c. p. 696.
2) Coresi, o. c. p. 368.
3) „Cazania" lui Varlaam, I, p. 341.
4) „Cinghireasă" (danceuse, joueuse de harpe) guselnişti, „cinghirease", jucătoare; dintr'un glosar (1600-1630) Hajdău „Cuv. den bătr." I, p. 273.
5) Generalul P. V. Năsturel, o. c. p. 215.
6) „Herodot", ed. N. Iorga, p. 9.
7) Hajdău, „Arhiva ist. a Rom." II, pp. 89, 92, 100.

că trebue a înțelege *surlele, trâmbițile* și *tobile* întrebuințate de popor, ca și la curtea domnească în asemenea prilejuri [1]).

Deci, flueraşului i se cădea, să flueriaze; iar de ceeace a *„hăolit și mîngîiatu cu cînteculu, să-i pae rău de lume“* [2]) de-ar fi ajuns la acea strâmtoare, pentruca să-și peardă viața. Alții mai fericiți din contra puteau spune că: *„noi fluerăm, ca copiii păstorilor cu fluer mic de trestie supt vreun stejar sau plop“* [3]); cu *„fluerul* și *trîmbița“* se mai putea zice și *„o cîntare de praznec și vestitoarei jertvii“* [4]).

Aflăm, că 'n Oltenia în sec. al XVIII-lea, fluerul se mai făcea și din salcie [5]).

Câteva versuri din prea frumoasa baladă Miorița, ne arată din ce se mai puteau face fluerile, când zice:

---

1) „Letop.“ II, pp. 54, 253; „Ist besearicii Șcheailor“ p. 26-7; „Alexandria“ din 1851, p. 169; Del Chiaro, p. 74 passim.

2) „Viețile sfinților“ ale lui Dosoftei, I, p. 218 v.

3) „Mărgăritare“ p. 104.

4) 1773 Gaster, „Chrestomatia rom.“ II, p. 88.

5) Hurmuzaki, IX, part. I, p. 637, „Raport despre români în genere și despre Oltenia în deosebi“, făcut de un ofițer al armatei austriace 1718-30; Sulzer, II, p. 419.

Aste, să le spui;
Ear la cap, să-mi pui:
Fluieraş de fag,
Mult zice cu drag.
Flueraş de os,
Mult zice duios.
Flueraş de soc,
Mult zice cu foc [1]).

De asemenea în pecurariul şi marea:

Şi voiu apuca,
De a sdrumica;
Cel fluer de soc,
Cu răstoc de foc [2]).

Fluerul a fost şi este atât de legat de vieaţa noastră, mai ales ca popor, ce ne-am ocupat în deosebi cu păstoritul, că-i plin de tot tâlcul momentul, când Gheorghe Ştefan Vodă, fiind logofăt mare „au fost şezând odată în divan cu toiagul în gură. Iar Iordachi Cantacuzino cel bătrân, vel Visternic îl întrebă: *„ce zici în fluer dumneata Logofete?"*

Iar el au răspuns: *„zic în fluer, să'mi*

1) Vezi şi T. Burada, „Almanahul musical" II, (1877) p. 76.
2) Gaster, o. c. p. 329.

se coboare caprele dela munte și nu maĭ viu". El au răspuns în pildă și alții, nu s'au priceput, că el aștepta oștile ungurești, să vie de preste munte [1]).

Negru Vodă, de asemenea când se cobora pe Argeș în jos cu cei nouă meșteri mari,

Iată, cum mergea,
Că 'n drum ajungea,
Pe un biet ciobănaș,
Din fluer doinaș [2]).

„Cu toate acestea toți cei cu glas bun ai pământului, toate organele cele muzicești și cu meșteșug de cântare" și chiar toți știutorii de cântare cei prea aleși și de săvârșit ai meșteșugului celui întocmitor de cântare, toți cântăreții cei prea aleși și cei desăvârșit iscutiți la cântare într'una adunându-se, de s'ar pune alăturea" tot nu s'ar putea asemăna *„cu cântăreții în fluer cei cerești"* față de care ar fi cu mult mai pre jos chiar *„priveghitorile cele nemuritoare"* [3]).

1) „Letopisețele" II, p. 187.

2) Alecsandri, „Balade". Prin asemănare se zice fluerile picioarelor. Și-i zdrobiră „fluerele picioarelor", Gaster, o. c. p. 320 din „Mineiul" (1698).

3) Ușa Pocăinții 181_ p. 276-7.

Moscalurile, deşi în Moldova astăzi au dispărut aproape cu totul, odinioară, către sfârşitul sec. al XVII-lea şi sec. al XVIII-lea făceau şi ele parte din taraful, care desfăta pe Domnul iubitor de petreceri, însă supt numirea de *naiuri* [1]).

Chiar Sulzer, ca străin, ce era, încă de pe vremea lui ne confirmă, că *moscalul sau naiul este folosit mai mult de Valahii din şes.* El ne mai spune cum că, cântecele românilor pe lângă alte instrumente sunt executate şi de o *armonică de gură sau şapte flueraşe Syringa Panos numit moscal* [2]) ;

1) Letopiseţele II, pp. 364, 373; III, p. 160; Dionisie Fotino, „Ist. generală a Daciei" în trad. (1859) III, p. 239; „Bazul musicei bisericeşti", Bucureşti 1845, p. XXIX; Comte de Lagarde, „Voyage de Moscou à Vienne par Kiew, Odessa, Constantinople, Bucharest et Hermstadt à Paris 1824, p. 359-60; T. Burada, „Alm. music." cit. p. 73.

2) Franz Joseph Sulzer, „Geschicte des transalpinischen Daciens", pp. 419, 417, 432; Carra, „Histoire de Moldavie et de la Valachie", trad. de N. T. Orăşeanu, Buc. 1857, p. 128; Comte de Lagarde, o. c. pp. 359-60; Eliade Rădulescu în „Curierul românesc" pe 1848, p. 139.

în care suflu, plimbându-l în sus şi în jos supt buze [1]).

Cogălniceanu însă se vede, că face confuzie, când înşirând instrumentele de muzică din care cânta ţiganii, pune: *„naiul sau fluerul lui Pan“* şi *„moscalu sau vechiul sirinx“* [2]). Sau că voeşte a face deosebire între două instrumente, din care unul va fi dispărut şi va fi avut forma apropiată de naiul cunoscut de noi aşa de bine.

Pe la începutul veacului al XVII-lea, se ştia de către cei ce citeau pe Herodot sau mai târziu în traducere, de *„un cobzar foarte vestit şi făcător de viersuri“* anume Arion, care zicea *„în cobuz“* [3]) *„eposile lui“* [4]). Pe când în Margăritarele din 1699

---

1) Carra, o. c., Wilkinson, „Tableau historique de la Moldavie et de la Valachie“, p. 122; Hurmuzaki-A. I. Odobescu, vol. III, supl. I (1709-1812) p. 76.

2) Michel Kogalnitchanu, „Esquisse sur l'histoire les moeurs et la langue des cigains, connus en France sous le nom de Bohémiens“, Berlin 1837, cap. II, trad. şi de Gh. Ghibănescu în rev. „Viitorul“ Iaşi, an. II (1900). n-le 10, 11, 12.

3) „Cobuz“, cuvânt turcesc. A. de Cihac, o. c. p. 567; T. Burada, o. c. p. 77, 79; L. Şăineanu, „Influenţa orientală..“ II, p. 140.

4) „Herodot“, ed. N. Iorga, p. 11.

amintindu-se de acelaş Arion, citim, că *„în vremea cea veche era unul dela Atina, ce zicia în lăută, pe care o numeşte scriptura Kitara sau psaltire. Şi atâta zicia de frumos cât şi hiarăle cele necuvîntătoare cunoştea dulciaţa glasului lui“* [2]).

Pe vremea aceia deci se găseau unia de învăţau la hrăjiate, la drilieturi, la cîntece şi la *cobuz* [1]); iar omul beat la petrecere *„săriia“* de auzia pe cineva *„cîntîndu cu cobuzu“* [3]).

In schimb un sfânt se putea chinui cu trupul până într'atâta, că putea să i se spue că a ajuns *„ca o tîmpănî şi ca un căbuz de ziace strune“* [4]).

Poporul ne istoriseşte, că cu prilejul morţii unui bărbat sărac, nevasta lui neavând a-i pune pânză pe obraz, după vechiul obiceiu, i-a pus iţele dela pânza, ce o ţăsa şi întorcându-se la el a început a plânge, văicărându-se:

...

1) „Mărgăritare“, Bucureşti 1699, p. 169.

2) Dosoftei, „Vieţile sfinţilor“ pe luna Aprilie in 3, f. 71.

3) O. Densuşianu, „Studii de filologie română“, p. 85.

4) Dosoftei, „Vieţile sfinţilor“ I, p. 197.

Ce stai întins o! omule,
Ca cobuzul cu strunele? [1])

Deci ştim, cum că cobzei i se va mai fi zis *cobuz* sau *căbuz*, de străinii din apus, călători pe la noi însă un fel de chitară specifică ţărei [2]) şi că avea strune; iar din psaltirile greceşti *cithara* era tradusă prin *lăută*.

Şi cu toate acestea se întâmpla şi minunăţia, ca să se găsească flăcăi voinici, care *„înotau în Prut cu o fată pe spate şi ziceau din cobuz"* [3]).

Prin Oltenia în sec. al XVIII-lea, *cobza* era făcută dintr'o jumătate de dovleac *(ein halber Kürbis)* peste care se întindea tabla de armonie din pele [4])

In balada „Mihu copilu" în care în deosebi, se arată rostul cobuzului, aflăm cum că putea, să fie şi de os:

. . ....

1) T. Burada, „Almanahul musical" III (1877), p. 79-80.

2) Sulzer, o. c. II p. 417; Comte de Lagarde, o. c. p. 359-60; vezi şi „Mărgăritare", p. 169; Wilkinson, o. c. p. 122.

3) Radu Rosetti în „An. acad. rom." secţ. ist. pe 1905-6, p. 178, doc. din 1725.

4) Hurmuzaki, IX, part. I, p. 673.

Păunaş de frunte
Copilaş de munte
Merge el cântând
Din cobuz sunând
Codrii desmerdând
Din cobuz de os
Ce sună frumos.
Apoi la sfârşit se 'nchee:
Şi-n urmă-i vueşte,
Codrul clocoteşte,
De un mândru cântec,
Cântec de voinic,
De un glas de cobuz,
Dulce la auz.

Prin faptul, că este multă asemănare între felul de a bate cu pana de gâscă strunele cobzei şi între iuţeala cu care făceau şi fac cei mai mulţi dintre credincioşii noştri semnul crucii, n'a lipsit imaginaţiei lui Isaia Teodorescu — poreclit de Ion Creangă Popa Duhu — ca 'n una din predicile sale să apostrofeze pe credincioşi cu vorbele: Facem cruce cu repezeală „parecă batem cobza la Iaşi sau tambura în Ţarigrad, de unde ne-a venit asemenea molipseală“ [1]).

1) Vezi „Cuvânt rostit la 14 Sept. 1861 în biserica Banului din Iaşi“, p. 3.

Către sfârşitul veacului al XVII-lea, printre instrumentele muzicii noastre naţionale, mai găsim *„ţimbale bine răsunătoare“* [1]) cunoscute de Sulzer şi supt numirea de *Mükün* [2]). Toate aceste instrumente de coardă, erau numite de traducătorii noştri, *„organe tinse'n strune“* [3]), sau când era vorba de a fi lăudat Dumnezeu, putea să i se facă aceasta numai *„cu strune şi organe* [4]).

Mai aflăm după aceea, că'n toamna anului 1739 luna Octomvri patru muzicanţi *„de oboiu şi trâmbiţă“* trec dela Grigore Ghica Vodă la Ruşi [5]).

Abia către sfârşitul veacului al XVIII-lea aflăm dela Sulzer, cum că vioarei simple i se mai zicea şi *sinekeman*, care avea patru coarde [6]) ; iar câte ceva despre *caval, trişcă,*

---

1) „Biblia„ de Bucureşti din 1688, psalmul 150.

2) Sulzer, o. c. II, p. 432.

3) „Psaltirea lui Dosoftei“, p. 496 ; „Mărgăritare“, Bucureşti 1699, p. 153, şi Del Chiaro, p. 70, 74.

4) „Biblia“, 1688.

5) Emile Legrand, „Ephémérides Dacies ou chronique de la guerre de quatre ans (1736-1739) II, par Const. Dapontès, p. 370.

6) Sulzer, o. c.

telincă, chemane, şi *sinekemane, fagot* şi *chitară.*

Tot Sulzer ne spune, că afară de violine şi fluere, românii se mai servesc „încă de trei feluri de fluere sau şuerătoare din care cântă la jocurile lor sau la cântecele lor. Cea dintâi şi cea mai mare după cum arată şi suficsul *oiu* este *flueroiu,* adică fluerul cel mare numit în Moldova *caval.* El e mare şi gros, ca o puternică trestie spaniolă şi n'are dop, aşa că aerul dela tăetură e prins, ca pe o cheie“ [1])

A doua (şuerătoare) are un dop, e mai mică şi se numeşte *trişcă* [2]).

A treia numită *telinca,* n'are nici dop, nici găuri, e făcută din răchită şi dă sunetile, cerute după cum deschizătura de jos e astupată cu mâna mai mult sau mai puţin lăsată deschisă [3]).

Chiemani, e un fel de violină, cu un pântece de mandolină burduhoasă, care pusă pe genunchi, se trage cu arcuşul [4]).

1) Ibid., p. 419; T. Burada, o c. p. 72.

2) Sulzer, o. c

3) Ibid., v. şi N. Iorga, „Ist. lit. sec. al. XIX-lea, p. 169, nota 1

4) Sulzer, o. c. p. 432.

Eliade Rădulescu în *Curierul românesc* din 1848 înşirînd mai multe instrumente de muzică, cu care se desfăta poporul, vorbeşte şi despre *„chemanul cel cu două rînduri de coarde“* [1].

Apoi, mai era violina simplă cu patru coarde *sinekeman* [2], pe lîngă un instrument de suflat, care e în forma unui *fagot*, şi dă sunete cam asemenea [3].

Chitara (mandore) numită şi *ghitara germană* [4] numai dacă acest nume este corespondent instrumentului de azi, de sigur, că-i cunoscută în ţările noastre, încă de pe la sfârşitul veacului al XVII-lea, de oarece după cum am văzut, întâlnim cuvântul *kitara* [5]; mai bine însă, de pe la începutul sec. al XIX-lea [6].

---

1. „Curierul românesc“ pe an. 1848, p. 139.
2. Sulzer, o. c. p. 432.
3. Sulzer, o. c. II, p. 432.
4. Ibid. p. 417, „La guitare allemande“ (1790); Hurmuzaki-A. I. Odobescu, vol. III, supl. 1 (1709-1812), p. 76.
5. „Mărgăritare“, p. 169; Wilkinson de sigur că cobza o numeşte „un fel de guitara sau luth particular ţării“, o. c. p. 122.
6. Burada, „Almanahul musical“ III (1877) p. 86.

Cu privire la transplantarea *chitarii* mai ales în Moldova, iată ce extragem din „La Russie“ a lui Breton :

„Moldovenii şi Valahii stabiliţi în Rusia, „din nefericire, nu sunt numai ţărani, cari au „voit, să se sustragă de supt tirania stăpî-„nilor lor, care schimbând ţara, n'au făcut „poate, decât să schimbe felul mizeriei lor ; „dar se vede încă, prin diferitele părţi ale „imperiului rusesc şi mai ales în cele două „capitale, boeri sau prinţi moldoveni şi no-„bili de ai Valahiei. Deveniţi suspecţi paşilor „turci, ei au pornit-o în căutarea unui re-„fugiu la vecinii lor ambiţioşi, care râvnesc „de mult timp stăpânirea acestor provincii „bogate.

„Moldova şi Valahia au fost aproape în „întregime cucerite de Ruşi în 1810-1811. „Se pare, că astăzi trupele lor evacuiază „aceste ţinuturi. Turcia conveni de a trimite „la Iaşi şi Bucureşti noui Domni.

„Cât despre boerii, care administrau ţara „în numele imperiului rusesc, cea mai mare „parte au fost nevoiţi, a se expatria de frica „de a se expune resentimentului just al „turcilor.

„M. Damanie adaugă Breton a desenat

Prințesă moldoveancă Prinț moldovean [1]

1. „La Russie ou moeurs, usages et costumes des habitans de toutes les provinces de cet empire" par Breton, tome quatrième, Paris 1813, pp. 137-8.

„la Petersburg (Petrograd) boeri sau prinţi „de ai Moldovei şi cu femeile lor; costumul „lor este de o mare bogăţie şi înfăţişate în„tocmai de figurile aci alăturate“.

Din relatarea de mai sus cît şt din desenurile adause, interesant este pentru noi faptul, că aceşti boeri moldoveni, fie că or fi ştiut a cânta din chitară încă din ţară, fie că or fi învăţat-o în exil, dar durerea expatrierei lor şi-o amorţeau în accentele molcume ale acestui intsrument, care 'n deosebi s'a menţinut şi se menţine în Moldova.

O metodă de *guitară*, se scria la noi din 1829 [1]; iar în 1833 se putea citi în „Albina românească“ a lui Asachi, următorul anunţ:

Se fac subscrieri, pentru a se tipări *„o gramatică sau shoală pentru ghitară cu pilde de arii, danţuri şi cîntece prin care doritorii, să poată învăţa acest uşor instrument în cea mai scurtă diastimă“* alcătuită de d. sulgeriul Teodor Burada [2].

1. Vezi „Gramatica românească de note pentru tot fundamentul chitarei compusă după cea evropenească de Teodor Burada sluger, 1829 Iunie 6 Eşi“, ms. tip. de A. D. Atanasiu, şi-n „Arhiva“ dela Iaşi pe 1910.

2. „Albina românească“ pe an. 1833, no. 45, Iunie 18, p. 18.

Se vede că, chitara, după cum şi până astăzi se poate constata, în deosebi a fost cultivată în Moldova. Mai ales protipendada se îngrija, ca 'n educaţia pe care o dădea tinerilor odrasle, să nu le lipsească *dascălul franţuz* sau *madama franţuşcă*, care însă, să ştie şi la chitară.

Dăm şi o scrisoare, de unde, să se poată vedea aceasta:

„Hristos au înviet"
şi cu frăţască dragosti
mă închin dumi[tali]
Cucoani Ionică.

Pricina tăcerii mele, au fost, că neguţitoru turc, au fost la Galaţi şi l-am tot aşteptat şi-l aştept şi până acum, încă n'au vinit.

Şi măcar, că s'au întărziet, dar viind; eu sănt hotărăt, să fac aşa precum am vorbit şi cer di la dum[ne]ta răspuns, ci mai ştii şi ci vorbi ai cu beizade acum, ca să ştiu, pentru dascal franţuz.

Intîlnindu-ti spuni-i mă rog, că viind di la Eşi, am găsit pi tovarăşi alcătuiţi cu o madamă pentru copili şi de aceia, nici nu trebueşti acum.

Şi precum mădama dumi[ta]li, nu este

franţuşcă şi nici franţuzăşti nu ştii şi nici la chitar[ă] precum noă ne trebueşti; iar un dascăl mai uşor fără mădamă şi să aibă ştiinţă şi la chitar[ă]. Dacă ai pute găsi înştiinţază-mă, mă rog şi cu ci preţ să poati mulţămi pt an vorbind şi alcătuindu-să cu dum[neata] în căt să rămăi, numai să triimăt, ca să vii că aşa fel dī dascal am trebuinţă.

Al dumitali ca un frati şi slugă T. Cerchez comis. 1841 Apr[li] 10 [1]

Dintr'o descriere pe care ne-o face Eliade Rădulescu, arătându-ne cum petrecea poporul pe vremea lui la 1 Mai, noi putem şti pe deplin, cam care erau în cele din urmă instrumentele, cu care se desfăta. El zice:

„Unul răsturnat la o parte, cu un costum strein cănta chemanul, cel cu două rănduri de coarde, altul tras la o parte se roşia suflînd într'un nei, ce scotea un fluerat dulce şi depărtat, altul cu ghitara după gît, altul cu fiautul, altul cu gusla cea montană, altul cu tamburul cel lung, altul mai departe cu cimpoiul sau surla“ [2].

1. „Acta“ d-lui Panaitescu dela Iaşi.
2. „Curierul rom.“, an. 1848, p. 139.

Asachi în Moldova, încă despre petrecerile poporului dela Paşti, care se făceau în preajma scrânciobului, ne relatează, că ceva mai la o *„parte un moșneag, încă verde, acompania cimpoaiele sale cu nişte ziceri șagalnice, cari deșteptau rîsul și chiute între ascultători“* [1].

NUME DE MUZICANŢI IN TRECUT

După ce am înşirat aproape toate instrumentele muzicale prin care poporul nostru îşi exprima sentimentele sale, acum putem face cuuoştinţă şi cu diferite nume de muzicanţi.

Pe la 1495 trăia prin părţile Vasluiului Mircea Purcel *surlarul* [2].

Bogdan Vodă, fiul lui Ştefan Vodă, întăreşte boerului Vornicul Dingă, de a stăpîni mai multe sălaşe de ţigani printre care, găsim pe „Stoica *lăutariu* şi cu femeia lui Neacşa“ şi pe „Tîmpa *a lăutarului*“ [3].

---

1. „Gazeta de Moldavia“, Iaşi 1858, no. 27 din 7 Aprilie.
2. I. Bogdan, „Doc. lui Ştefan cel Mare“ II, p. 53.
3. T. Codrescu, „Uricariul“ X, p. 137-138; XVIII, p. 185.

Pe Stoica *lăutaru* cu femeia sa, „Ruste *alăutar* şi femeia lui Anca şi copiii lor" cum şi cu alţi *„robi ţigani i-a dat Mircea Voevod, cînd* se dusese — *în solie"* în Muntenia; iar pe Tîmpa lăutar, cu alţii, îl cumpărase *„dela Barcan comis"* tot de acolo [1].

Toader Movilă, încă era „strănepot Maruşcăi şi dumisale *Scripcăi,* brănişteri" [2]. Pe un Toader *scripcariu,* îl cunoaştem cu mult mai tîrziu [3].

Prin 1662, se putea face mărturie pentru ţiganul mitropoliei, Petru *cobzar* [4].

Tot pe vremea aceasta, mai ştim pe Andrei *trămbiţaşu vătavul de surlari,* pe Eni *trămbiţaş,* pe Toader *trămbiţaş,* pe Bălan *surlar;* aceştia toţi stăteau desigur, într'o mahala a lor din Iaşi, uliţa Frecău [5], supt sf. Ioan Zlataust, care pînă astăzi este strada lăutarilor.

Mai cunoaştem după aceea pe „Iuraşco

---

1. Ibid., o. c. XVIII, p. 184-185.
2. N. Iorga, „Studii şi Doc." VI, p. 414.
3. „An. acad. rom." pe 1906-7, p. 130.
4. Gh. Popovici în „Candela" dela Cernăuţi, IV, (1885) no. 2, p. 95.
5. Gh. Ghibănescu, „Surete şi Izvoade" V, p. 59.

cenpoiaşul" [1], pe Pavăl *doboşarul* pe la 1717 [2], cum şi pe un „Solomon *ţămbelarul jăd[an] de Eş"* [3].

Deci din cele ce am văzut, în 1786 se putea vorbi de *„meşteşugul lăutăriei, a cobzăriei sau a altor zicători"* [4] în special executat de ţigani [5].

VOIVOZI IUBITORI DE MUZICĂ

După aceea, şirul Voevozilor noştri, încă nu-i lipsit de unele excepţii, adică ca 'n loc să fi fost iubitori ai armelor şi buni mînuitori a lor, din contra sunt arătaţi de cronicarii lor contemporani, nu numai ca • simpli iubitori, ci chiar cunoscători ai muzicii şi mai ales a celei turceşti.

Aşa Petru Şchiopu, cunoştea foarte bine

---

1. Ibid., „Ispisoace şi zapise" III, p. 172.
2. „Acta bis. Talpalari", condica no. 759 de ţiganii lui Gosan.
3. N. Iorga, o. c. p. 251.
4. T. Codrescu, o. c. II, p. 86
5. „Letop." III, p. 310 ; Del Chiaro, o. c. p. 70 ; Carra, o. c. p. 138 ; Sulzer, o. c. I, p. 120 şi urm ; Wilkinson, o. c. p. 123.

muzica, mărturisindu-ne aceasta Dorotei de Monenbasa [1].

Aron Vodă, în schimb iubea muzica, în deosebi, cînd cimpoiaşii îi ziceau din cimpoae [2].

Dumitraşcu Vodă Cantemir, însă trece drept un mare muzicant. Incă de tînăr cînta cu neiul şi cu tamburul [3] desfătînd cu zicături pe cei Agi din Constantinopol, cînd era chemat la ospeţele lor [4]. El dădea şi lecţii de muzică. Cunoaştem chiar şi pe cîţiva din elevii lui [5]. Pentru turci el a inventat şi note, deci anumite semne cu care să-şi poată nota cîntările lor [6].

Grigore Vodă Ghica „de avea vreo treabă

1. Hajdău, „Ioan Vodă cel cumplit", ed. II p. 180; Dr. Barbu Constantinescu in „Columna lui Traian", an. II no. 45 (1871) p. 178 sau C. Erbiceanu, „Revista teologică" dela Iaşi, an. III p. 253.

2. „Letop" I, p. 239.

3. „Basul muzicei bisericeşti", Bucureşti 1845, p. XXIX.

4. „Letop." II, p. 89; III p. 117.

5. „Istoria imperiului otoman" de D. Cantemir, ed. acad. p. 218 în notă.

6. Ibid., o. c.; vezi şi T. Burada, „Scrierile muzicale ale lui Dimitrie Cantemir", An. ac. rom., ser. II, tom. XXXII (1911).

mare, să nu easă la cîmp"; dar aşa mai în toate zilele ieşea „cu cîntări şi cu feluri de feluri de muzici" numai „ca să facă veselii cu naiuri şi cu cîntece hagimeşti" [1].

Lui Vodă Caragea, încă-i plăcea în a se desfăta cu muzica [2].

FELURITELE MUZICI IN TRECUTUL NOSTRU

Lumea romînească dela oraşe însă, a cunoscut şi alte muzici streine [3], la diferite întîmplări din viaţa Domnilor noştri, cînd ziceau surlarii şi trîmbiţaşii domneşti şi turceşti [4], mai ales la nunţi [5].

Pe lîngă muzica romînească dela cele două curţi ale Voivozilor, numită şi *meh-*

1. „Letop." II, pp. 364, 373; III, p. 160.
2. N. Iorga „Ist. românilor în chipuri şi icoane", I, p. 168.
3. „Letop." I, p. 311; Hajdău, „Arhiva ist. a rom." I, p. 71, 89; „Magazinul ist. p. Dacia" V, p. 95, 315; „Letop." III, p. 180, 310, 312; „Cr. anonimă", ed. Ioanid, II, p. 335; „Descriptio Moldaviae" ed. acad. p. 101, 141; „Ist. imp. ot." I, p. 13.
4. „Magazinul ist." V, p. 95; „Letop." II, p. 228; „Viaţa lui Brîncoveanu", St. Greceanu, pp. 46, 100, 129.
5. „Letop." I, p. 311.

terhaneaua moldovenească sau *muntenească* mai era şi *mehterhanea turcească* [1], alcătuită şi din alte instrumente speciale, care la zile mari, nu înceta pînă seara [2].

Era deci, pe lîngă *„cîntecul eclesiastic“* şi scripcele ţiganilor, care desfătau pe Domn la masă, pe cînd în curte era muzica steagurilor [3], alcătuită de sigur în bună parte din muzicanţi mehteri veniţi din ţara turcească, care-şi cîntau cîntecete lor, făcînd să răsune dealurile de accentele *nuveturilor* şi *prestrefurilor* pe care le băteau cu mîndrie [4]. Dar tot aceştia, desigur că cîntau cîntecele lor turceşti puse însă, pe notaţie grecească [5].

Muzica liniară occidentală, încă era cunoscută de pe la 1676, unei anumite pături

---

1. „Descriptio Mold.“, p. 101; „Letop.“ III, pp. 180, 310, 312; „Ist. imp. ot.“ I, p. 13.
2. Hajdău, „Arch. ist. a Rom.“ II, p. 71.
3. N. Iorga, „Doc. privitoare la Const. Vodă Brâncoveanu“, p. XIV-V.
4. N. Iorga, „Un călător necunoscut“ în „Arhiva“ dela Iaşi pe 1890-91, p. 207; „Ist. imper. otoman“, p. 186.
5. [C.] E[rbiceanu] în „Revista teologică“ de la Iaşi, an. IV (1886) p. 151.

din Moldova şi anume acelor ce fuseseră prin Polonia şi prin urmare .şi Muntenia, mai ales, cînd ştim, că un Constantin Stolnicul Cantacuzino şi alţii ca el, ajunseseră în Polonia pînă la Cehrin.

La data amintită, în mănăstirea Putnei se scria de ieromonahul Ghervasie, un prea frumos manuscris pe intervalul de cinci linii toată slujba bisericească, care ţine de liturghie. Tot de el, se scria desigur şi un al doilea, în 1684, fără însă a o arăta aceasta [1].

Alte manuscrise mai găsim prin cele două biserici, din 1700 [2], iar altele la academie de pe vremea lui Brîncoveanu.

Mai ales călugării noştri, care erau la biserica noastră romînească din Lemberg [3],

1. Ms. proprietatea mea; din care al treilea are data de 1700.

2. Un ms. am văzut între cărţile schitului Tăriţa de lângă Iaşi.

3. Pentru cele două biserici făcute la Lemberg, una de Barnovschi; iar alta de Vasile Lupu, vezi T. Burada, articolul din ziarul „Evenimentul“, Iaşi, an. X no. 7 (1902 Fevr. 10); „Candela“ dela Cernăuţi din 1894, no. 2 p. 71; art. Eugen Vorobchevici. „Bulet. soc. geografice rom.“, Bucureşti 1897, p. 110, şi-n „Die ortodox-orientalische kirche in

ne-a pus în legătură cu această muzică' căci numai aşa se poate explica apariţia unor astfel de manuscrise pe la unile mînăstiri din nordul Moldovei, cum şi la acea dela Coşula, unde s'au şi retras ei, după desfinţarea acestei ctitorii romîneşti [1], la Doieşti din ţinutul Romanului şt altele [2].

De aceea, cu dreptate scria pe la 1714 Filotei-ieromonahul, din sfînta Mitropolie a Bucureştiului, adresîndu-se către Vodă Brîncoveanu într'o prefaţă pe care o alcătuia la o carte de cîntări bisericeşti în romîneşte. „De vreme ce Măria Ta cu osîrdnică rîvnă,

---

Lemberg verfasst von Emanuiel Eugen Worobkiewicz orth. Seel sorger in Lemberg", Lemberg 1896; Hurmuzaki, supl. II, 1, p. 564-5, no. CCXCIX, p. 351 ; Hajdău, „Archiv. ist. a Rom." II, 2, p. 188.

1. Dăm un fragment dintr'un document din 1808 Ghenar 1, ce se află în păstrarea mea : „... şi cătă va vreme părinţii de la numitul schit prin călugării, ce se trimetea de acolo, aduna veniturile. Iar după ce s'au împărţit ţara leşască, parte unde acest schit era, au căzut supt soarta austrieceştii împărăţii. După care răspundindu-să de acolo, cei mai mulţi au venit aice în Moldova şi s'au aşăzat la mănăstire Coşula".

2. Vezi Episcopul Melhisedec în rev. „Bis. Ort. Rom.", an. VI (1882) no. 1 p. 22.

ca să foloseşti neamului nostru cu multe feluri de prilegiuri şi mai vîrtos cu tălmăcirile şi cu tipografiile cărţilor de multe feluri, *lîngă care şi aceste vlaho-musichii* (carele întru luminat norocul Măriei Tale cu ajutorul lui Dumnezeu, s'au făcut)", *„nici pre alte meşteşuguri latineşti şi ruseşti, ci pre aceleaş musichii ale dascălilor bisericii noastre a răsăritului"* [1].

Deci şi la noi, se ştiea de muzica occidentală pe note liniare, cunoscută prin Rutenii din Rusia Mică şi Galiţia, care'n sineşi nu era decît muzica orientală, adăptată la o nouă notaţie [2].

Iată, ce ne spunea învăţatul episcop al Romanului, Melhisedec acum cîteva decenii în urmă.

„Cîntarea aceea veche slavonă s'a continuat prin unele monastiri ale Moldovei împreună cu limba slavonă pînă'n veacul prezent, însă în formă ce a luat această

---

1. C. E[rbiceanu] in rev. „Bis. ort. rom.". an. XXI (1897), „Intăia carte de cintări bisericeşti în romîneşte, cunoscută până acum", p. 294 şi urm.

2. Episcopul Melhisedec, „Memoriu pentru cintările bisericeşti în Rominia" in rev. „Bis. ort. rom." an. VI (1882) no. 1, p. 18 şi urm.

cîntare în Galiția în veacul al XVII-lea și puse pe note liniare. Dovadă servesc manuscrisele de cîntări, ce s'au păstrat prin bibliotecele unor monastiri romîne. Voiu aminte—zice aceleaș—d. es. cărțile manuscrise slavone de cîntări pe note liniare din monastirea Doljeștı din ținutul Roman, aduse la această monastire de Artemon-egumenul monastirei Horecea din Bucovina, carele cu o sută de ani în urmă la ocasia luărei Bucovinei de Austria s'a strămutat în Moldova, la monastirea Doljești, împreună cu călugării, cu cărțile și odoarele monastirei Horecea. Tot această cîntare slavonă — zice acelaș — s'a continuat în monastirea Neamțu, Secu, Vorona din Moldova, însă numai la strana stîngă pînă la anul 1860, de către călugării ruși, ce petreceau în acele monastiri. Această cîntare slavonă se mai continuă și astăzi în Bucovina, în bisericile creștinilor ruteni de acolo și este cunoscută sub numirea de *cìntare bulgară*".

Melodia aceasta veche slavonă, într'o formă mai apropiată de cîntarea grecească și cu nuanțe ale cîntecului național se menține pînă astăzi la Sîrbi și la Romînii din Banat și din Transilvania pe unde psaltichia,

grecească nu este în uz, nici cunoscută măcar" [1].

Se știe, că'n mănăstirea Neamțul și Secul, dela stăreția lui Paisie încoace strămutat de la Dragomirna, se cînta într'o strană în limba rusească, după tipicul rusesc; iar în cealaltă se cînta în limba romînească [2]. Sub ministerul lui Manolache Costache se dispusese de departamentul Cultelor întocmirea acestor cîntări după tipicul rusesc, prin întroducerea muzicii liniare în limba țării și se trimisese, chiar profesorul Ioan Cart la mănăstirea Neamțului, spre a preda călugărilor lecți de muzica vocală [3].

Această măsură, luată fără consimțimîntul Mitropolitului, stîrni o adevărată furtună în sobor [1].

---

1. Ibid., o. c. p. 22.

2. Multe din cărțile de ritual ale bis. mari din mănăstirea Neamțului, cum și pe acelea di la paraclise, au însemnări ca acestea: „Acest Triodion iaste a obștii monastirei Niamțu și s'au rînduit, ca să fie in biserica cea mare la strana moldovenească". Cea din urmă dată pe care o au aceste însemnări, este anul 1858, Iulie 5.

3. Radu Rosetti în „An. acad. rom." pe anii 1909-10, p. 876.

4. Ibid.

Prin cel dintîi ofis al Mitropolitului trimis stareţului îi declară că, venirea la mănăstire a unui profesor însărcinat, să dea monahilor lecţii de muzica vocală, fiind împotriva sfintelor aşezăminte şi hotare, ce s'au aşezat spre paza predaniilor acelor vechi bisericeşti, pune sub neblagoslovenie şi opreşte dela împărtăşanie pe oricare din părinţi ar lua parte la asemenea cîntări [1].

Comunicarea acestor ofisuri călugărilor de către stareţ dădu loc la un început de răscoală. Monahii strigară în gura mare, că nu vor îngădui niciodată muzica vocală în biserică, îndemnînd să se tragă clopotul cel mare pentru adunarea soborului întreg; iar după unii, chiar s'ar fi tras clopotul [2].

In 1833 la *cenzură*, se ştia printre altele şi de *„gazette muzicale“* [3].

Deşi prin Pidalionul din 1844, se opreau *„cîntările cele din horuri* [4]*“*. cum şi prin

---

1. Ibid.
2. Ibid.
3. „An. acad. rom.“ pe 1906-7, p. 321.
4. Vezi „Pidalionul“ de Neamţ din 1844, p. 193 v. pentru concertele de cameră sau o muzică militară rusască pe care o auzia ai noştri pe vremea cnea-

„cartea sinodală venită în 1848 de Constantinopol care desfiinţa *corurile de pe la biserici* [1], totuşi lumei esane mai nouă, în 1847 avea prilejul, ca să audă un cor de supt conducerea lui Alex. Petrino, al oştirei din Moldova [2]; iar în 1854 de sigur că spre scandalul celor bătrîni, corul dela biserica sf. Atanasie, era cel întîi de muzică vocală bisericească zis şi corul lui Evdochim Ianov Aga. Ceva mai tîrziu acest cor întocmit mai mult din elevii seminarului dela Socola, a cîntat şi-n paraclisul domnesc din Iaşi [3].

Cu cucerirea muzicei corale, muzica orientală deşi cu-n trecut aşa de-ndepărtat în ţările noastre, începe cu-ncetul, să decadă.

De unde găsim, că-n anul 1558 Domnul Moldovei de pe atunci Alexandru Lăpuşneanu, ruga pe fraţii din Lvov, să-i trimeată

zului Potemkim, vezi T. Burada, „Cronica muzicală a oraşului Iaşi“, pp. 1077-1087, publicată în revista „Convorbiri literare“ pe 1888.

1. Vezi rev. „Arta“, an. III (1894) no. 5, pp. 76-77.
2. Ibid., o. c p. 99.
3 Gr. C. Buţureanu, „Spătarul Gheorghe Burada“, T. Burada, „Corurile bisericeşti“ în „Arhiva“, Iaşi, vol jubiliar XXV (1914) p. 303 şi urm.

patru tineri cîntăreți, ca să-i învețe glasurile cîntărilor grecești și sîrbești și tot atunci le făcea cunoscut, că tot pentru acest scop a și sosit cîntărețiì de Peremăsli [1].

Mai apoi Dorotei al Monemvasei, care călătorind pe la noi către sfîrșitul sec. al XVI-lea și înșirînd calitățile lui Petru Șchiopul îi găsește printre altele, că *„el iubea încă și cîntăreții și avea un iscusit dascăl de cîntări“* [2].

De unde ieromonahul Macarie, unul dintre cei dintîi dascăli ai psaltichiei noastre romînești de astăzi, trăitor prin primele decenii ale veacului al XIX-lea [3], ne spune că-n timpurile trecute cîntările bisericești au fost foarte cultivate în țara noastră și cîntăreți

---

1. Церковное нотное пѣніе Россіи Москва 1867, broșura I, p. 81, cit. de Episcopul Melhisedec în „Memoriu pentru cîntările bisericești în Romînia“; publ. în rev. „Bis. ort. rom.“, an. VI (1882) no. 1, pp 13, 24; [C.] E[rbiceanu], „Revista teologică“ de la Iași, an. IV (1886) p. 149.

2. o. c.

3. Vezi mult interesantul studiu al părintelui — pe atunci absolvent al facultății de litere — Nic. M. Popescu, „Viața și activitatea dascălului de cîntări Macarie ieromonahul“, București 1908.

în abundență, încît un mare dascăl de cîntări grec, anume Anastasie Rapsaniotul, venind în Romînia, ca să-și caute norocul, cînd a văzut desăvîrșirea meșteșugului și a auzit prea dulcea firească glăsuire a dascălilor de cîntări din neamul nostru (romînesc) s'au spăimîntat și singur judecînd, că el nu este aicea trebuincios, s'a întors și a murit în țara lui. Acest exemplu, aducîndu-l Macarie din timpurile cele mai înainte de dînsul, iar printr'un alt exemplu de aceiași natură din zilele sale zice, că „în trecuții ani au venit în țările noastre cel mai întăi dascăl de cîntări a neamului grecesc, carele cu toate că meșteșugul îl avea ca cel dintăi, dar la dulceața glasului, cînd cînta cu cei de ai neamului nostru, dascăli romîni, în simțirile ascultătorilor da un sălbatic sunet, ca de o cucovae pe lîngă niște rîndurele bine glăsuitoare. Care pănă ce a murit n'au defăimat, ci mai vîrtos se minuna și lăuda fireasca glăsuire a romînilor și îndemnatica lesne întoarcere, ceeace cu toată întregimea și cu fireasca dulceață se atinge de inimile ascultătorilor“ [1].

---

1. Vezi prefața la „Irmologhion“, p. IX-XI.

Cu începutul secolului al XIX-lea, muzica bisericească sau psaltichia, ajungînd într'o decadență desgustătoare chiar pentru cei bătrîni, de unde făcea pe acelaş Macarie să zică la 1800: „azi, de nu cînți în strană cu amestecături turceşti, *cu ifos de Țarigrad,* ci cînți *vlahicà,* atunci n'ai *proforà* de Țarigrad şi ți se împletesc mii de defăimări" [1], găsim că însuşi Pidalionul este contra *tereremurilor* şi *nenanelelor* pe care nu le găseşte *„a fi vechi, ci nove"* [2]; iar Anton Pann, încă satirizează această decadență zicînd:

Cînd îți cîntă psaltichia
Îi sare din cap tichia!...

sau în *„Cîntăreții"* [3].

Mai întîlnim după aceea, pe la sfîrşitul sec. al XVII-lea, că Domnii mai erau înso-

---

1. Ibid.
2. „Pidalionul"; vezi și Al. Luca, „Priviri generale asupra muzicei din bis. ortodoxă a răsăritului", Bucureşti, p. 77.
3. Anton Pann, „Cîntăreții". Pînă astăzi în Iași, pentru dascălii de odinioară, care se sileau în deosebi a cînta cu „tereremuri", încă li se păstrează zicătoarea: „parcă ar fi dascălu tarara" cînd unul de acum calcă ca dînșii.

ţiţi în drumurile lor de *„trimbiceri leşeşti“* [1].

Prin veacul al XVIII-lea se ştia de baluri cu muzici nemţeşti [2], iar femeile mai ales iubeau genul muzicei germane, şi cele mai multe din ele o şi cîntau la clavir [3].

Leafa acestor muzicanţi nemţi în 1813, li se plătea dela cămara domnească [4]; Caragea însă o desfiinţă [5].

Ei mai însoţeau şi trupul vreunei luminate Domniţe, care adormise întru Domnul şi era dus către lăcaşul de veci [6].

Contele de Langeron (1790) ne spune, că „meşteşugul lăutăriei şi al comediei sunt infame în Moldova şi nimic nu poate reda mirarea locuitorilor ţărei, cînd văzură pe ofiţerii ruşi, dînd concerte şi jucînd ei înşuşi o comedie“ [7].

---

1. T. Burada, o. c. p. 59.
2. A. Papiu-Ilarianu, „Tesauru de mon. ist.“ II, pp. 178, 194, 209.
3. cf. Wilkinson, o. c. p. 123; Ion Ghica, „Scrisori“, Bibl. p. toţi, no. 224, p. 67.
4. „An. ac. rom“ pe 1897-98, p. 87;
5. Ibid., pe 1899-900, p. 155.
6. N. Iorga, „Doc. fam. Callimachi“, vol. II, p. 140.
7. A. I. Odobescu-Hurmuzaki, vol. III, supl. I (1709-1812) p. 76:

Prin primele decenii ale sec. al XIX-lea, era cunoscută muzica italienească [1], muzica albaneză [2], iar prin 1830 se înființă în Moldova, la Iași, și cea dintîi muzică militară [3].

CE CÎNTAU LĂUTARII

Fără îndoială, că poezia populară de astăzi. Căci ea, nu este decît ecoul inimilor care altădată, de demult de tot, ca și astăzi, au avut nevoia firească, ca să-și cînte veselia, să-și bocească amarul sau să-și tînguiască durerea în poezia anonimă, pe care noi o numim și *cîntecul poporului.*

De aceea bine zice d-l Iorga, că „poezia populară însamnă poezia cunoscută, răspîndită, *cîntată, repetată,* iubită, amestecată cu viața înainte de a fi scrisă", deci, „nevoia sufletului popular de a'și rosti muzical

---

1. „Letop." III, p. 349.
2. Comte de Lagarde, o. c. p. 343; N. Iorga-Hurmuzaki, „Doc. privitoare la istoria romînilor", vol. X p. 88, no. CXLI.
3. „Albina romînească" pe anul 1830, no. 72, p. 307; vezi și T. Burada, „Cercetări asupra muzicei ostășești la romîni" în rev. p. „Ist. arch. și fil.", an. VI (1891) p. 55.

sentimentele cele mai fireşti ale omului, precum de a păstra amintirea acelor împrejurări, cara l-au atins şi frămîntat mai mult". Iar mai departe tot d-sa zice: „dacă e vorba de „baladă, unul singur, *un lăutar „din vremuri,* a găsit-o în mintea sa la masa „unui Domn, şi în acea vreme de amintire „tare, fiindcă nu era carte s'o sprijine, se „găsiau alţii de tagma lui, cari o prindeau „îndată pentru a o cînta la alte ospeţe, cînd „Măria Sa ar fi cerut între pahare, să i se „spuie ceva despre cele ce au fost pe vre„muri, cu cei care au stat în acelaş scaun „şi au luptat pe aceleaşi plaiuri. Astfel cu „vremea se amestecau anii, faptele, oamenii „şi abia dacă se mai cunoştea ceva, din „faptul primitiv în ciudata împleticire poe„tică, în care tot mai multe note populare „se amestecau" [1].

Aşa deci, s'a născut balada şi nevoia de a fi cîntată, dar de aici nu urma, ca să se poată cînta orişice. De pildă:

Cruzimea lui Vlad Ţepeş a lăsat anec-

1. N. Iorga, „Balada populară romînească" publ. in „Cursurile de vară din Vălenii de Munte" pe 1909, p. 130-1.

dote grozave pentru povestirile Saşilor şi Ruşilor, nu însă pentru noi [1].

Cele dintîi momente însă, din istoria noastră, care ar trebui să ne vorbească sau măcar, să ne pue pe urma lăutarilor noştri, negreşit, că ar trebui să fie ospeţele Domnitorilor noştri, despre care se face amintire în cele mai vechi cronici ale noastre.

Analele slavone, care îndeosebi povestesc despre biruinţele moldoveneşti, cîştigate sub Ştefan cel Mare, în ele citim, că la capătul lor, viteazul Voevod făcea „ospăţ mare Mitropoliţilor" adică episcopilor „şi vitejilor" — deci cavalerilor — „săi".

„Făcu atunci ospăţ mare Mitropoliţilor şi vitejilor săi şi tuturor boerilor săi, dela mare, până la mic, şi multe daruri a dăruit atunci la toată oastea lui şi a fost lăudat Dumnezeu pentru cele ce au fost... Acolo făcu Ştefan Vodă ospăţ mare Mitropolitului şi episcopilor şi boerilor săi şi la toată oastea sa şi mulţi viteji a făcut atunci şi daruri multe a dăruit atunci şi veşminte de mult preţ boierilor săi şi vitejilor şi la toată oastea sa şi pe toţi îi trimetea după cuviinţă

1. N. Iorga, o. c. p. 145.

acasă la ei şi-i învăţa, să laude şi să binecuvinteze pe Dumnezeu, căci dela Dumnezeu erau cele ce au fost“ [1].

Dar, nimic nu se pomeneşte de lăutarii noştri, tocmai aceeace aflăm ceva mai tîrziu cu prisosinţă. De pildă, cum am şi văzut în urmă, că o parte din societatea noastră romînească în decursul veacului al XV-lea *„la beţii“* petrecea în *„glasurile cinpoilor“* [2], ceeace nu va fi lipsit dela aceste ospeţe date de Ştefan Vodă în cinstea vitejilor săi biruitori.

„Dacă pe la începutul veacului al XVI-lea cîntecul bătrînesc era încă cîntat, deosebit de căutat de vecinii noştri de peste Dunăre şi călătorii apuseni mai atenţi, ca Benedict Curipeşici, Verancsics şi Gerlach, spun anume, numai după cutreierarea cîtorva sate din cale, că se mai pomeneşte numele eroilor baladei sîrbeşti; dacă şi la începutul veacului următor „sîrbi cîntăreţi străbăteau cu guzla lor toată Polonia şi cîntau la curţile nobilor poloni şi anume a cazacilor din

1. I. Bogdan, „Cronici inedite“, p. 38 şi urm.; N. Iorga, o. c. p. 131.

2. „Codicele voroneţean“, ed. Ion al lui G. Sbiera, p. 158.

Rusia Mică" fel de fel de cîntece despre isprăvile eroilor sîrbi şi poloni, ne putem închipui lesne — zice d-l Iorga — că astfel de oaspeţi bine primiţi şi ascultaţi cu bucurie pe alocuri, nu fără duioase lacrămi de dor, de Doamna ţării, nu vor fi lipsit dela curtea lui Neagoe Vodă cel înţelept, care preţuia însuşi aşa de mult şi cultura slavo-bizantină. Cînd ruda Miliţei „Despina" Elena ajunse tovarăşa lui Petru Rareş Domnul moldovenesc, aceasta nu va fi rămas iarăşi fără înrîurire asupra trezirei legendelor, despre Ştefan cel Mare şi chear despre Bogdan-vînătorul, care întemeiase Moldova" [1].

„Dar tot Neagoe apare cu toată slaba lui însemnătate, ca întăiul Domn, care s'a învrednicit de a-şi fi legat numele de un cîntec popular. Precum moldovenii, cîntau în legătură cu balada cunoscută sîrbilor despre întemeierea cutărui din oraşele lor vestite, povestea arcaşilor, care prin săgeţile lor au hotărît unde va fi Putna, mănăstirea lui Ştefan cel Mare, astfel şi la Munteni a răsărit, după faptul impresionant pentru popor al sfinţirii mănăstirii dela Argeş, o baladă

1. N. Iorga, o. c. p. 144.

asemănătoare, un alt cîntec de mănăstire nouă, de mare ctitorie domnească“ [1], numai că Neagoe e Negru Vodă [2].

In schimb, în 1574, dela Matei Strykowski cronicarul polon aflăm că, cu „propriile-i urechi“ a auzit „acest glorios și antic obicei“, ce se „păstrează până astăzi în Grecia, în Asia, în Tracia, *în Muntenia, în Transilvania, în Moldova,* în Ungaria și în alte țări zice el — după cum mă încredințai eu însumi“ că, „în toate adunările acelor popoare; iar în Turcia pe strade și pe piețe, *unde faptele oamenilor renumiți sunt celebrate prin cîntece cu acompaniamentul vioarelor, alăutelor, cobzelor și arfelor, căci poporul de jos se desfătează peste măsură ascultînd marile vitejii ale principilor și voinicilor*“ [3].

Paul Strassburgh, călător străin, trecînd pe la noi pe la 1632, se opri la Curtea lui Leon Vodă, în oastea căruia se mai aflau veterani de ai lui Mihai Viteazu. In drum spre Giurgiu, el putu să audă nu numai

---

1. Ibid., p. 145.
2. Ibid., p. 146.
3. Hajdău, „Archiva ist. a Rom.“, tom. II, p. 6.

trîmbiţaşi şi toboşari sunînd din pădurile vecine, dar şi „cobzari şi cîntăreţi", care ziceau romîneşte, cîntece bătrîneşti cît li lua gura" [1].

Iar cînd ceva mai tîrziu „au pohtit Racoţi pe Ştefan Vodă la masă vesel şi voios de izbînda ce au făcut" de-i desfăta „cimpoieşul cu cimpoile îmbrăcate cu urşinic la dvorbă cu zicături şi apoi dacă s'au mai veselit, au pohtit — şi — pre Ştefan Vodă pentru surlari să zică şi au zis şi surlarii" [2], putem încheia, că atît la ospeţele lui Ştefan cel Mare cît şi mai tîrziu, cînd avem informaţii din belşug, lumea dela Vodă şi pînă la cel mai de rînd ţăran, nu o desfăta numai sunetul cimpoaelor, a surlelor, cobzelor, lăutelor, dar mai ales era atrasă şi *„de scopose frumoase"* [3] *„dvorba cu zicături"* [4]

1. Tim. Cipariu, „Arhivu", Blaj 1867, no. 1 Ianuar 1, „Finito collequio, peractisque negotiis, cornua et tubae concinuere ut praeparati convivii initium maximo cum strepitu fieret". „Iuxta Vayvodam citharoedi et musicorum chorus erat qui valachica lingua patrium carmen pleno gutture cantabant"; v. şi N. Iorga, o. c. p. 132-3.

2. „Letop." I, p. 351.

3. „Cazania" lui Varlaam, I, p. 330.

4. „Letop." I, pp. 311, 351; III, p. 198; „Mărgă-

Cîntaţi în *lăute*
In *zicături* multe [1].

Prin urmare *„viersurile cele fără cale şi netocmite“* [2], numite pe la 1725 şi *„cîntece lumeşti“* [3]; iar cum le-am zice noi astăzi „versuri populare“.

Unele or fi fost numai nişte *„măscării“* [4] sau *cimpoeşituri*, fiindcă cînd erau spuse erau însoţite şi de cimpoae [5], altele însă istoriseau isprăvile marilor voivozi şi ale voinicilor, care începuseră a fi cîntece bătrîneşti numite mai tîrziu de către Dimitrie Cantemir *„cîntece prosteşti“* .

Putem şti anume şi ce ziceau lăutarii:

Matei Strykowski, istorisind despre vitejia lui Ştefan cel Mare cum şi despre luptele purtate cu popoarele vecine zice că: „Moldovenii şi Muntenii cîntă despre el negreşit

---

ritare“, Bucureşti 1699; „Cr. anonimă“, ed. Ioanid, pp. 334, 335; St. Greceanu, „Viaţa lui Brincoveanu“, p. 100, 129; T. Codrescu, „Uricariul“, II, p. 86; O. Densuşianu, „Studii de filologie romînă“, p. 85, 86.

1. cf. „Psaltirea“ lui Dosoftei, ed. Bianu, psal. 46 p. 154; psal. 46 din 1784 la Gaster, „Chrestomatia rom.“, II, p. 142.
2. „Mărgăritare“, p. 135.
3. Ep. Melhisedec cr. Romanului, II, p. 11.
4. „Letop.“ I, p. 239.
5. „Uşa Pocainţii“, Braşov 1812, p. 277.
6. D. Cantemir, „Hronicul“, ed. ac. p. 241.

la toate mesele lor, acompaniindu-se cu muzica alăutei: *Ştefan, Ştefan Vodă! Ştefan, Ştefan Vodă! bătea pe Turci, bătea pe Tătari, bătea pe Unguri şi Galiţiani, pe Poloni"* [1].

Acelaş lucru, ni-l confirmă în secolul al XVIII-lea Contele Hauterive, care ne spune că „poporul moldovenesc pare că, a înţeles gîndurile lui Ştefan, el deci îi păstrează neştirbită recunoştinţa binefacerilor sale. *Numele lui Ştefan a luat în cîntecele poporului locul numelor zeităţilor dace, pe care le slăveau atunci şi pe care cîntecele munteneşti le slăvesc încă,* şi fie că stăpînirea turcească, pe care acest Domn a statornicit-o peste Moldova e aşa de apăsătoare în ochii poporului, după cum şi-ar închipui cineva, fie că oamenii sunt aşa de drepţi, ca să nu arunce în sarcina lui răutăţile, care s'au ivit în vremurile de mai dincoace *Ştefan cel Mare este eroul istoriei acestei ţări şi povestirea faptelor lui face şi astăzi încă farmecul păstorilor şi bucuria petrecerilor şi a sărbătorilor"* [2].

---

1. Hajdău, „Arch. ist." II, p. 8, şi bibl. „Cosinzeana", N. Orghidan p. 6.
2. Le Comte d'Hauterive, „Memoire sur l'état ancien et actuel de la Moldavie", ed. ac. 1787, pp. 67-9, 79, 243.

Va să zică erau cîntece, balade care istoriseau isprăvile lui Ştefan Vodă şi pe care le ziceau lăutarii făcînd cu ele *„bucuria petrecerilor şi a sărbătorilor"*.

Nu tot aşa se petrece cu alţi Domni din baladele noastre.

„Persoana adevărată a lui Mircea Ciobanul e a unui mare negustor de oi şi berbeci de pe plaiurile noastre pentru tîrgul turcesc al Ţarigradului. E un gelep, un cioban în stil mare şi cu cîştigul potrivit. Dar ceiace arată autenticitatea legendei — ne relatează d-l Iorga — este faptul că, cîntăreţul ştie cele două mijloace de recunoaştere ale unui fiu de Domn — al lui Radu cel Mare — semnele de pe trup, care aici trec poetic şi prin haină

In peptu-i soarele
In spate luna

şi cartea de mărturie, taina adevărată, asemenea cu dovada ascunsă a căsătoriei lui Petru Şchiopul cu roaba sa, hrisovul său, sau cum zice singura variantă păstrată *„ristovul"* [1].

---

1. N. Iorga, o. c. 146-147.

„Interesantă este balada moldovenească din acelaş timp a lui Ştefăniţă şi a lui Petru Rareş.

Vartic, se cheamă eroul, deci Hatmanul Petru Vartic poate arman de obîrşie, om priceput, învăţat şi harnic. In baladă e vorba de Ştefan Vodă, care vînează mult:

Cînd fuse Vinere Mare
Pleacă Vodă 'n vănătoare.

Şi de Doamna, care se pierde după Vartic om de curte [1].

Mihnea cel turcit, om crud, e primit de asemenea în ciclul epic domnesc pentru jertfirea unui boer bogat Oprişanul din Storneşti, cel cu turmele multe. E vorba deci, de vremea în care rostul bogăţiei stăţea în numărul oilor şi cirezilor" [2].

„*In cîntecele prosteşti* — pe vremea lui Dimitrie Cantemir — *pe la domnia lui Pătru Vodă, încă se pomenea de vadul Oblucifii*" [3].

Deci, între cîntecile lăutarilor, se afla şi unul, în care se cînta despre „*vadul Oblu-*

1. Ibid.
2. N. Iorga, o. c. p. 148.
3. D. Cantemir, „Hronicul" p. 241.

cifii", desigur în legătură cu viața vreunui Domn, dacă nu chiar a lui Petru Vodă, a cărui soartă va fi fost legată de drumul Țarigradului și de acest vad.

Cînd, Mihai Viteazu își făcea intrarea în Alba-Iulia, lăutarii mergeau lîngă el după cum ne mărturisește cronicarul ungur, contemporan Szamosközy [1], copiat mai tîrziu de Bethlen Farkas [2]. „Și cîntecele lor — zice d-l Iorga — nu puteau cuprinde într'o asemenea zi, altă ceva decît povestirea isprăvii îndeplinite ori amintirea celor pe care alți Domni romîni le săvîrșiseră pentru a nu peri în veac! Pe lîngă trîmbițe, tobe, fluere se auzeau astfel în fruntea alaiului glasuri romînești slăvind faptele noastre de războiu, cu întovărășire de cobze. Țiganii lui Vodă ziceau balade" [3].

---

1. I. Sîrbu, „Ist. lui Mihai Vodă Viteazul" II. p. 339.

2. Bethlen Farkás, „Historia de rebus Transylvanicis" edit. II, tom. IV, Cibinii 1785 lib. X, p. 432-33.

3. N. Iorga, o. c. p. 132 Nu tot așa se petrecea cu Alexandru Movilă în 1615, cînd intra în Iași. Atunci răsunau numai trîmbițile, flautele și tobele. v. A. Papiu Ilarian în „Tesaurul de mon. istor" II, p. 35; la fel la purcesul oastei la luptă, „Letop." I, p. 334.

„Ceva istoric e fără îndoială şi-n balada munteană cîntată de popor a lui Mihai Vodă, care taie pe boieri, deci aceea care vorbeşte de uciderea lui Radu Calomfirescu, dacă şi numele, nu e adăugit şi prefăcut de Alecsandri“ [1].

„Insă, cîntăreţul său pe înţelesul tuturora l-a avut cuceritorul din rîndurile grecilor, ce-l încunjurau pe Stavrinos Vistierul, inspirat de cîntecele despre Stratioţii din Morea şi Creta, produse şi acestea de cîntecele despre vitejii sîrbi, a dat singura poezie populară a isprăvilor lui Mihai“ [2].

Era deci un vechiu obiceiu, îndătinat, ca să vedem dela alaiul domnesc de venire în scaun a lui Alexandru Vodă Ipsilante în 3 Fevruar 1775 în Bucureşti [3], şi pînă la venirea în scaun a lui Mihai Sturza, că pe lîngă mehterhanea, să fie însoţit şi de *lăutari pămînteni care cîntau* [4] şi de *musica europienească* [5].

1. N. Iorga, o. c. p. 148.

2. Ibid., o. c.; A. Papiu Ilarian, o c. p. 273 şi urm.

3. V. A. Ureche, „Istor. rom.“ dela 1774-1786, pp. 568-571.

4. Post. Manolachi Drăghici, „Ist. Moldovei“ II, p. 163.

5. V. A. Ureche, o. c.

„Miu Cobilu“ — Alecsandri aude sau tălmăceşte „copilul“ e viteazul, care se luptă cu Ungurul în codru şi-l răpune, ceeace ne-ar trimete — zice d-l Iorga — la vremi de anarhie în care „viteji“ romîni şi unguri se loveau prin poiene, deci la năvălirea lui Gabriel Bathory în 1610-11 la noi împotriva lui Radu Şerban. Nu e încă vremea haiducilor, care au aface cu greci, turci şi poteraşi. Intr'o altă baladă a Miului se iveşte un Ştefan Vodă. Tot un Ştefan Vodă are în faţa lui pe haiducul Corbea, care în altă versiune de mai tîrziu de fapt e Iancu Jianu un fost boer-paharnic“ [1].

„Ştefan Vodă, nu e Ştefan cel Mare, ci Ştefăniţă cel care n'a ajuns niciodată bărbat stăpîn pe el“ [2].

„Toma Alimoş, care înfăţişează moartea vornicului rănit, pare a fi tot din aceeaşi epocă“ [3].

---

1. N. Iorga, o. c. p. 149.
2. Ibid., p. 150.
3. Ibid., p. 160. „Baba Novac“ e un erou din vechea legendă poetică a Sîrbilor, ca şi un „sîrb sărac“, „Iovan Iorgovan“, „Iancul Domnul din Vidin“ toate balade ce fac parte din ciclul transdunărean sîrbesc. Ibid., o. c. p. 158-159.

Afară însă de cîntecele, în care se proslăveau faptele atîtor Domni de ale voinicilor, sau se amintea de vreo întîmplare dela vadul Oblucițeі, dar cînd în 1659 începură turburările dincolo de munți, iar oști romînești luptau pentru un craiu împotriva celuilalt, lăutarii ziceau lîngă steaguri *„viersul fetei, care și-a pierdut caprele în munți"*. Și Andreiaș Frank din Sibiu aflîndu-se la dieta din Oșorheiu, cînd intrară ai noștri călări, a putut să audă, că pe cînd muzica militară a lui Iancu Kemény calvinul înălța cu evlavie un psalm, din ceata lui Constantin Vodă Șerban, răsuna *plîngerea fetei, ce nu-și putea găsi caprele"* [1].

Negreșit, că aceasta era încă o baladă, a trecutului nostru, cîntată de lăutarii noștri, fără însă a putea întrezări povestea ce era întrețesută în ea.

Cînd după fuga lui Constantin Vodă Cantemir, marele craiu al Poloniei Ioan Sobieski, petrecea în Iași, dînd ospețe ostașilor săi, el parodiea obiceiul cîntecelor de vitejie, ce se spunea la mesele Voevo-

---

1. Vezi „Mon. comitalia Transylvaniae" XII, apud. N. Iorga, o. c. p. 133; Șincai, „Cronica romînilor" III, p. 124.

zilor cînd începea, să cînte în batjocura, celui ce-şi părăsise scaunul:

Constantine, fuge bine.
Nici ai casă, nici ai masă,
Nice dragă jupăneasă [1].

Tot către sfîrşitul veacului al XVII-lea, Constantin Stolnicul Cantacuzino istoricul cel mai bine pregătit pe vremea aceea, căuta să pue un deosebit preţ pe cîntecele bătrîneşti, auzite din gura lăutarilor, care să-i slujască, ca un izvor de informaţie asupra trecutului romînesc. Nu găsi ce-i trebuia, şi el scrie deci, semnalînd aceasta, că „nici den cîntecile carele vestesc de „vitejii, au de alte fapte ale Domnilor şi „ale altor vrednici oameni, ce au lucrat, *„carei după la lăutari şi după la alţi căn-„tători auzim, putem şti cevaş ales, că şi „acelea, nu numai ce au laudă mai mult „au hulesc, de cît cele, ce este a fi, ci „şi foarte înprăştiiat şi prea pre scurtu „pomenesc lucrul şi făr de nici o rînduială „sau tocmeală“* [2].

---

1. Dim. Cantemir, „Vita Constantini Cantemyrii“ ed. acad., p. 43 şi N. Iorga, o. c. p. 134.

2. N. Iorga, „Operele lui Constantin Cantacuzino“, Bucureşti 1901, p. 65.

Cu dreptate observă d-l Iorga, că este însemnată această notiță din două puncte de vedere. Intîi ea arată că, nu numai lăutarii ci și *„cîntători“* romîni săteni, știeau cîntece bătrînești și că pe lîngă lauda vitejiei Domnilor, care le cereau la mesele lor, erau și de acelea, care satirizau domniile rele și veșniceau ura cu care un timp înconjurase ființa stăpînitorului [1].

O „seamă de cuvinte“ care's un număr de adausuri la vechea tradiție istorică a Moldovei, strînse de Neculcea Hatmanul lui Vodă Cantemir, în a sa cronică, d-l Iorga, de asemenea susține că le-a cules, din cîntecul bătrînesc pe care de atîtea ori, la mese domnești, ori în drumuri de ostaș, a avut prilej să le audă.

Și îngăduința lui față de cei care nu vor crede, *„ce cine va vrea să le creadă, bine va fi, iară cine nu le va crede, iarăși bine va fi, cine cum îi va fi voia așa va face“* [2], ne ajută — zice d-sa — oarecum, să recunoaștem aceasta [3]. Astfel deci, din balada cîntată recitativ de lăutarii noști

1. N. Iorga, „Balada populară rom.“, o. c. p. 135
2. „Letopisețele“ II, p. 178.
3. N. Iorga, o. c. p.

vine zidirea mănăstirei Putna, cînd Ştefan Vodă cel bun „au tras cu arcul“ „dintr'un vîrf de munte“ „şi unde au ajuns săgeata acolo au făcut pristolul“; iară un copil de casă, fiindcă întrecuse pe Vodă cu tragere săgeţii, se zice, că să-i fi „tăiat capul acolo“, de acolo legenda aceluiaşi mare ctitor, pe care mumă-sa eroică, nu-l lasă, să intre în cetatea Neamţului, că „paserea în cuibul său piere; ci să se ducă în sus, să strîngă oaste, că izbînda va fi a lui“; apoi povestea cu Daniil sihastru, care sfătueşte pe Domnul desnădăjduit, să nu'nchine ţara turcilor şi povestea despre Purice, care'n războiul moldovenilor cu ungurii la Schee se face „moviliţă“, ca să poată încăleca Ştefan Vodă, al cărui cal fusese ucis în luptă, cum şi acee a lui Purcel care ara Duminica în sus pe apa Vasluiului pe cînd Vodă, se pregătea „să meargă la biserică... dimineaţa la liturghie“.

Apoi suferinţele Leşilor, înjugaţi după înfrîngerea lor la Dumbrava-Roşie, legenda cu visul lui Petru Măjarul (pescarul), că dealurile din apropierea Docolinei, unde poposise „săltau, giucau şi se plecau, se închinau lui“, care vis tălmăcit i s'a împli-

nit, ajungînd Domn al Moldovei; despre popa din tîrgul Peatra, care săgetează pe Petru Vodă, din fuga calului despre jurămîntul sultanului că „pînă, nu va trece cu calul peste dînsul, să nu-l lase“ şi cum sultanul, se dezleagă trecînd peste trupul lui Rareş „culcat la pămînt, învălit într'un harariu“ dela sărit cu calul de trei ori; mai apoi legenda despre fata lui Radu-Vodă fugită cu o slugă pe fereastră din curţile domneşti dela Hîrlău şi pe care tată-său a găsit-o „la fîntîna, ce se chiamă, fîntîna cerbului. lîngă podul de lut“ [1].

Cu începutul sec. al XVII-lea d-l Iorga constată, că ceasul de peire venise. de altmintrelea, încă de mult pentru balada ospeţilor domneşti. „Muzica de ţară“, „muzica turcească“, acestea se mai aud singure la masă, pe cînd afară tunurile bubuie. Ceremonialul împărătesc constantinopolitan pătrunsese acum şi la noi şi astfel de vechi datine, nu se mai potrivesc cu zădarnica măreţie fără temeiu a timpurilor nouă.

Bătrînul răzăş Constantin Cantemir, care va fi auzit multe cîntece în rătăcirile lui de

1. „Letop. II p. 178.

ostaş sărac ori dincolo Antonie Vodă din Popeşti, alt bătrîn de ţară, care cunoştea însă, prea puţin oastea şi n'avea cu ce întinde în sărăcia şi zgîrcenia lui mese mari, aceştia vor fi fost cei din urmă Domni, care să se fi bucurat de „lăutari" şi „cîntători" [1].

Şi totuşi, dacă pe la ospeţele celor de tot sus, cîntecul lăutarilor nu s'o mai fi auzit, celor de jos, încă le era dat, ca măcar cu venirea evenimentelor sec. al XVIII-lea, timpuri de noi impilări asupra lor, să le rămîe ultima mîngîere, cîntecul lăutarilor, care singurii îi mai răzbuna de birurile şi nedreptăţile aruncate asupra lor. De aceea, dacă multe din evenimentele cîntate de cîntecele bătrîneşti, nu le mai erau cunoscute decît doar pe dibuite de cîte un bătrîn, cu a cărui moarte se pecetluiau vremuri, care au fost, în schimb la versul aşa de uşor, se adăugau altele, cuprinzătoare tocmai de aceea ce doreau, adică nota vremei, nota impilării, cîntecul haiducului, care răzbuna.

Mai întîi, desigur că încă de mult, se

1. N. Iorga o. c. p. 136—137.

mai cîntau acele balade, care ne înfățișau lupte cu tătarii. Moldovenii din codrul Chigheciului, care erau puși pentru apărarea marginii de către Bugeac, erau țărani liberi, ostași cu drepturi și scutire cu tradiție și mîndrie. Acești Codreni, erau în veșnică luptă și mai ales în sec. al XVIII-lea și după cîte-o ispravă norocită. la ospețele din poiene se găseau cîntăreți, care să zică isprăvile voiniciior codrului, cîntece bătrînești ale vrăjmășiei necurmate dintre Codreni și Nogai [1].

Cîntecul lui Grue „feciorul de om" trece aici Prutul și află pe însuși Hanul,

...Domnul cel tătărăsc
Cu ochi mici, ca de găină,
Cu puterea lui haină [2]

însă după dreptul, cel mai sfînt al tătarului

Taie Romînii din țară,
Fără leacă de crufare.

Grue vrea să răzbune îndelungate suferinți și înfrîngeri și-a pus în gînd

Ca pe tatar, să-l doboare
Să-l bată și să-l omoare.

---

1. N. Iorga, o. c. p. 151.
2. Ibid. o. c. p. 151.

Lupta se dă şi romînul iese învingător [1].

„Codreanul este o altă baladă, care e în aceeaşi strînsă legătură cu viaţa acestor ţinuturi, numai că acesta pîndeşte pe mocani şi-i despoaie de bani, de arme, de turme, de cai.

Intre ciobanii noştri şi aceşti oameni de altă ţară *străini*, se năşteau adesea ori certe pentru păşunea cea mai bogată şi alte înlesniri ciobăneşti. Doar *„oiţă bîrsană“* dacă era „năzdrăvană“ putea să dea de ştire stăpînului cu privire la ce-l aştepta. Acestea sunt împrejurările la care se referă Mioriţa, vestită pentru concepţia ei delicată [2].

Tudor Tudorel, e eroul baladei cîntată în Dobrogea [3].

La Dunărea însă, unde altele erau legăturile cu Turcii, aici nu mai e vorba de haraciu, ci de răpire şi de o sumă de nedreptăţi. Turcii rîvnesc la fete frumoase, le rîpesc, însă singure îşi fac sama, aruncîndu-se în Dunăre [4].

---

1. Ibid., pp. 151-152.
2. Ibid., pp. 152-153.
3. Ibid., p. 155.
4. Ibid., p. 157.

Badiul încă, e un vechi şi temut duşman al Turcilor, care umblă după femei frumoase [1]

„Giurgeasa“, care se cînta la curtea lui Nicolae Vodă Caragea, pare să nu fi fost altceva decît o grosolană necuviinţă, ce avea însă darul de a însenina pe bătrînul stăpînitor, care-şi făcuse mai toată viaţa la Constantinopol [2].

Afară de acestea, în sec. al XVIII-lea şi chiar al XIX-lea într'o formă cărturărească — după cum ne spune d-l Iorga — datorită unor boernaşi înfruptaţi cu cultură, se înfăţişează cîntecele mai nouă despre *moartea Brîncoveanului*, despre *luarea Hotinului* în 1769, despre *arderea Galaţilor* în acelaş an, despre *moartea naprasnică a lui Grigore Ghica* [3], despre *tăierea în 1778 a boierilor Bogdan şi Cuza* [4], despre *moartea generalisimului rus Potemkin* [5], apoi despre *Impăratul Napoleon Bonaparte*.

---

1. Ibid., p. 157.
2. Ibid., „Ist. rom. în chipuri şi icoane“ I, p 186.
3. N. Iorga, o. c. p. 137; „Letop.“ III, p. 275; Pr. C. Bobulescu, „Stihuri pentru peirea lui Grigore Ghica“, publ. in rev. „Miron Costin“, Bîrlad IV (1916) no. 5 Mai, p. 253 şi urm.
4. „Letop.“ III, p. 281.
5. N. Iorga, „Ist. lit. rom. în sec. al XVIII lea“ II p. 463 şi în „Convorbiri literare“ IX, cîntecul despre peirea Galaţilor.

Napoleon Bonaparte,
Stînd în pămînt departe;
Ochii sus a rîdicat,
Spre Franța a căutat,
Spre marea apusului
In preajma Parisului.
O! Franție țară bună,
Țară bună și blajină;
Ai încăput pe a Rusului mînă.
Nu mă duceți așa departe,
Căci eu vă sunt Bunăparte [1].

De pe atunci desigur, că a rămas și marșul lui Napoleon cu variante așa de frumoase pentru chitară.

Ipsilant la Ploești, unde zăbovea pe mîncare și beție, cu cei trei mii de tîlhari ai lui, dacă se îmbăta punea pe lăutari de-i cînta: *„Să trăiască nașe brat și Aleco Ipsilant* [2].

Intr'o vreme se cînta, și focul, care a ars aproape jumătate din Iași, întîmplat în vara anului 1827 luna Iulie 21.

---

1. T. Burada, „Ist. teatrului in Moldova" I. p. 44; Ion Ghica, „Opere complete" vol. IV, p. 364
2. Zilot, „Jalnica cîntare" in rev. „Ist. arch. și fil." an. IV, p. 93.

Frunză verde de cireşi,
Arde-un foc în sus la Ieşi.
Arde, arde, nu se stînge
Şi norodul jalnic plînge.
Unde tîrg erea mai bun,
Tragi cu coasa, să faci fîn.
Unde tîrg era mai des,
Să pui plugul, să brăzdez.
Unde tîrgul erea mai rar,
Să pui plugul, ca să-l ari.
La al Domnului palat,
Mare foc s'a rîdicat.
Moldova a ajuns la sapă,
Vor s'o duc' acum la groapă.
Fete romîneşti,
Roabe ovreieşti.
Cele boiereşti,
Tot ca slugi greceşti [1].

„Cînd s'au cules mai întîi la noi *cìntece*, alegerea a căzut asupra celor de dragoste şi dor — zice d-l Iorga — care necontenit în veacul al XVIII-lea, înrîurite de poesia erotică din Apus, au fost cerute şi bine plătite de boeri la mesele lor de familie şi la

---

1. Gh Dem. Teodorescu, „Poesii populare", pp. 438-89.

petrecerile lor între prieteni. In hîrtiile lui Nicolachi şi Iancu Văcărescu sînt astfel de bucăţi copiate după lăutari" [1].

De asemenea d-l Ovid Densuşianu, căutînd să explice prezenţa unei aceleiaşi poezii la Văcărescu şi Conachi zice, că altă cale nu este decît, că Văcărescu trebue s'o fi auzit dela vreun lăutar, care a popularizat în Muntenia versurile inedite ale lui Conachi [2].

Se ştie, de altmintrelea în chip sigur, că poeziile lui Conachi au circulat printre lăutarii, care desfătau boerimea noastră din întîia jumătate a sec. al XIX-lea, şi că erau foarte cunoscute chiar înainte de tipărire.

Aşa se cînta de lăutarii din Bucureşti, cu un deosebit succes cîntecul care începea cu:

Aleargă, suflete-aleargă... [3]

Cam în acelaş timp Barbu Paris Mămuleanu, se inspira de cîntecele de beţie ale poporului în prelucrările sale, care nu sunt lipsite de haz şi chiar de foc [4]; cum nu

---

1. N. Iorga, „Balada popul. rom.", p. 139.
2. Ovid Densuşianu, „Literatura romînă modernă" vol. II (1921) pp. 201-2.
3. Vezi prefaţa lui Vogoride Konaki la ed. „Poesii" ale Logof. Costachi Konaki din 1887, p. 42.
4. N. Iorga, o. c.

mai puţin, ceva mai tîrziu făcea Anton Panu în broşurile sale intitulate *„Spitalul amorului sau cîntătorul dorului“*, din care cîntece unele sunt puse şi pe note orientale .

„Un singur om avusese în mînă balade romîneşti, pe care, nu le culesese el; este Gheorghe Asachi, care le copiase dela Caragici, cu care avusese prilej a se întîlni pe vremea, cînd petrecea şi el în Viena“ [2]. Ceeace-l şi făcea pe Asachi, ca în legătură cu influenţa romantică supt care o simţim că era şi el, să exclame supt impresia sărbătorilor Paştelui din anul 1858, rînduri declamatorice ca acestea:

„...aici o grupă de lăutari trăgeau cu arcuşul pe vioară, sunînd, nu arii străine, ci cînturi vechi a căror versuri erau în formă de recitativ. Bardul, de razele şi spiritul lui Apolo întipărit, ziceau fapte strămoşeşti, cînd după fapta eroică a lui Ştefan V. V., carele au învins pe regele Matias la Baia,

---

1. Anton Pann, „Spitalul amorului sau cîntătorul dorului“, ed. II, Bucureşti 1852. N'am la indemînă decît broşura III.

2. cf. N. Iorga, o. c.; „Gazeta de Moldavia“, an. 1852, no. 20; T. Burada, „Datinele poporului rom. la inmormîntări“, p. 85, nota 1.

cînd istoria melancolică a meşterului Manole, carele a zidit pe femeia sa în murul bisericii de Argeş. Despre altă parte un moşneag, încă verde, acompania cimpoaiele sale cu nişte ziceri şagalnice, care deşteptau rîsul şi chiute între ascultători“ [1].

Culegerea maramureşeană însă din 1821, care se păstrează în biblioteca parohială din Corneşti, cuprinde probabil, iarăşi numai bucăţi lirice [2].

Deci, putem încheia acest capitol, că lăutarilor le datorim în bună parte păstrarea atîtor cîntece populare. Şi dacă un Gh. Dem. Teodorescu, ne-a scris sub dictarea Şolcanului *„lăutarul Brăilei“* sau a lui Stanciu *„lăutarul Vlăştei“* şi a altora; apoi atîţia alţii, care s'au ocupat cu strîngerea acestui material folcloristic, ca poetul Alecsandri, Tit Bud, N. Mateescu, învăţătorul sucevean Vasiliu dela Tătăruş şi alţii, adunînd din gura unora şi a altora dela ţară atîtea cîntece, n'au făcut altă ceva decît, să fixeze ce era mai de preţ şi iubit de unele inimi

1. „Gazeta de Moldavia“, Iaşi 1858, no. 27 din 7 Aprilie.

2. Bîrlea, „Inscripţii“ în „Studii şi doc.“, XVII, p. 76 şi urm.

pe care aceşti lăutari încrustaseră plăcerea neperitoare pentru vreun cîntec sau altul, aşa după cum îl atrăgea sufletul fiecăruia precum şi amintirea duioasă, a unor timpuri, ce n'or să mai fie.

Th. Speranţa, într'un articol *„Lăutarii şi cîntecele bătrîneşti"* caută a dovedi, că lăutarii, nu ştiu pe dinafară versurile cîntecelor lungi cum spre pildă cele ale baladelor — şi că la fiecare dată le improvizează după teme anumite forma; iar numai fondul rămîne popular [1]. Acesta însă, este un amănunt din viaţa lăutărească, care trebue a fi cercetat şi cunoscut mai de aproape, mai ales cînd este ştiut, că avem atîtea variante ale unui şi aceluiaş cîntec.

LA CARE IMPREJURĂRI DIN VIAŢA NOASTRĂ MAI INTÎLNIM PE LĂUTARI

In afară de rostul pe care l'a avut lăutarii noştri de a fi cîntat în trecut balade cum şi celelalte cîntece, care 'n total alcă-

1. Publ. in „Noua revistă romînă", vol. VIII (1909) pp. 8, 9, 216.

tuiesc poezia populară în parte cunoscută din colecţiile culegătorilor noştri, dar rămasă atîta încă necunoscută pînă acum, care aşteaptă de a fi culeasă; tot ei sunt aceia care au aprins tot focul jocurilor noastre naţionale. De aceea, trebue de a fi deslușiţi asupra unor pasagii pe care le întîlnim adesea prin cronici sau prin alte părţi, că oridecîteori este vorba, ca la o petrecere sau la vreo nuntă a fost masă înfrumuseţată *„cu tot felul de muzici"* [1], *„cu multe veselii şi giocuri"* [2] sau cu *„petrecănii şi bişuguri"* [3] trebue a înţelege, că acolo au fost *„giocuri şi de ţeară şi străine"* [4].

Aşa, în memoriile sale Kemeny Ianos, zice despre priveliştea minunată, pe care i-o dădea nunta dela curtea lui Vasile Vodă Lupu, atunci, cînd îşi cununa pe fiica lui Maria după principile lituan Radzivill; la

1. cf. Neagoe Popea, „Teza de licenţă in istorie", p. 37; St. D. Greceanu, „Viaţa lui Const. Vodă Brincoveanu, pp. 100, 129; „Letop." III, p. 172; „Cr. anonimă", p. 363; „Vieţile sfinţilor" ale lui Dosoftei, II, p. 40.

2. „Letop." I, pp. 237, 472.

3. Ibid., p. 288.

4. Ibid., p. 311.

masă „erau tot felul de muzici", „înainte — însă — de a se aşeza la masă, vreo 50 sau 60 de boeroaice fete, prinzîndu-se de mîni, cînd în cerc, cînd în lung, *au întins jocul romînesc*" [1].

Deci, fără a ni se atrage atenţia asupra rostului lăutarilor, totuşi se subînţelege, că fiind vorba de *joc romînesc*, nu putea să se facă decît după o cîntare specific romînească. Căci atunci, cînd a fost nunta celeilalte fete tot a lui Vasile Vodă— Rucsanda— dată după Timuş, om al stepei, sălbatic, care cu toate poftirile socrului domnesc, el tot nu voiea să bee şi să mănînce, ne spune un raport german din 1652 luna August în 26, că nu ş'a eşit din posomorala lui, decît cînd *„el trimise după taraful lui de lăutari, un organist, trei violinişti, unul cu un bas-viol şi un trîmbiţaş, care cîntară poloceşte"*. Ş'apoi mai adaugă acelaş martor ocular, că „abea acum el începe a se înveseli de abinelea şi poronci cazacilor să joace, care apoi se zvîrcoliră, ca vita în mocirlă şi băură până la unul de noapte" [2].

---

1. Neagoe Popea, o. c. p. 38; Şincai, „Cr. rom." III, pp. 67-8.
2. N. Iorga, „Acte şi fragmente", p. 213.

Prin urmare aici vorba e şi mai de desluşită, că în afară de cîntecul şi jocul romînesc — de giocuri şi săltături poticăleşte — după cum le-ar fi numit Dosoftei Mitropolitul [1], mai era şi o altă muzică şi un alt joc. Pe un Timuş nu-l putea satisface decît cîntecul stepei lui.

Şi totuşi, cînd ni se vorbeşte, că la nunţile domneşti *„numai mirele şi mireasa fiind feciori de Domni, nu giuca în danţuri pe afară“* [2], asta însamnă, că 'n danţuri, se prindeau numai boerii, de mai de jos care jucau după cîntecul lăutarilor noştri, cum şi slujitorimea [3].

In veacul al XVII-lea erau şi întîmplări ca acestea, ca cineva să aibă mai multă dragoste pentru Hristos şi deci simţia nevoia sihăstriei. Atunci singur mărturisia că *„cu săla m'au logodit şi am făcut nunta şi mi-au adus nevasta. Iar dacă au însărat eu am eşit pre lăngă horă di m'am ascuns* [4].

1. Dosoftei, „Vieţile sfinţilor“ pe luna Aprilie 3, p. 71.

2. „Letop.“ II, p. 215; D. Cantem r, „Descriptio Moldaviae“. p. 141.

3. „Letop.“ III, p. 172.

4. Gaster, rev. p. „Istorie, arheologie şi filologie“, an. III, vol. V, pp. 101, 108.

De primea *„ficioara, să să facî nunta“* *„giuca nuntaşii şi să veseliia“* cum era obiceiul; petreceau cu *„danţuri cu timpene şi de totî muzica, veselındu-sî cu nuntaşii şi toţi boiarii“* [1], căci în adevăr „jocurile moldovenilor“ — după cum şi cîntecul — „aveau cu totul altă închipuire decît pe la alte popoare“ [2].

Aceasta se vede, pe lîngă aceea ce ne spune cu multă amănunţime Dimitrie Cantemir, dar şi Carra pe la 1781, căutînd a califica jocul nostru zice: „mărturisesc, că de cînd am văzut acest fel de joc — desigur fiind vorba de hora noastră — *m'am îndoit întotdeauna de un lucru, adică dacă Moldovenii au învăţat pe urşi să joace, ori dacă urşii, au învăţat pe Moldoveni“* [3] pentru care Sulzer tot un străin, însă care ne-a cunoscut foarte deaproape, nu numai că combate pe Carra, dar voeşte să găsească şi oareşicare legătură etnică, între popoarele ce ne înconjoara şi între strămoşii noştri

---

1. „Vieţile sfinţilor“ ale lui Dosoftei, I, pe luna Noemvrie 22, p. 139; II, p. 40
2. D. Cantemir, „Descrip. Mold.“, p. 141.
3. Carra, o. c. p. 127.

Romani, tocmai în felul cum găsea el cîntecele şi jocurile noastre.

El zice: „este o apropiere între Moldoveni şi Slovaci, că li se aseamănă danţurile şi cîntecele căci se aseamănă cu desăvîrşire Valahii cu naţiunile slavone, nu numai în cîntări şi jocuri, ci şi-n însuşi obiectul cîntecelor şi-n timpul cînd le execută. Precum Croaţii, Raiţii (Ungurii ?)[1] şi Slovacii, nici Valahii cisalpini, nu cîntă mai cu plăcere *horăle* lor sau cîntecele de jale (căci doar aceasta însamnă cuvîntul). Acest cîntec Romînii îl cîntă la toate nenorocirile şi chear tălharului în torturile execuţiei“[2].

Cu toată confuzia pe care o face Sulzer, intre cîntecul horei şi acel al *doinei*, despre care desigur, că a voit să vorbească, că este cîntecul cel mai apropiat prin care ne puteam exprima nenorocirile noastre, mai ales la înmormîntări[3] — însă ca străin ce era i se iartă aceasta — totuşi se vede cît de colo, impresia deosebită, ce făceau deo-

1. Ms. acad. no. 3806, f. 53.
2. Franz Joseph Sulzer, o. c. II, p. 417.
3. T. Burada, „Inmormintarea la romini“, p. 37; Marian, „Inmor. la rom.“, p. 328

dată, asupra străinilor călători pe la noi, cîntecul cît şi jocul nostru.

Unele favoravile, altele însă cu totul defavorabile, cum spre pildă este aceea a Contelui de Langeron, pe care o putem avea din jurnalul campaniilor făcute în serviciul Rusiei din 1790. El spune că *„dansul indigen al ţărei, este aceea ce am văzut mai ridicul în viaţa mea“*. Apoi referindu-se la caracterizarea lui Carra despre jocurile noastre, că nu ştie *dacă Moldovenii au învăţat pe urşi să joace, ori dacă urşii au învăţat pe Moldoveni,* o găseşte *„destul de plăcută“ ;* iar cît priveşte *„muzica de asemenea monotonă ca şi dansul“* [1].

Un alt străin, ofiţerul rus Struve, din contra în 1793, se desfăta la o serată privind jocurile noastre naţionale [2].

Krenchely, într'o scrisoare către von Mil-

---

1. A. I Odobescu-Hurmuzaki, vol. III, supl. 1 (1709-1812), pp 75-6.

2. „Voyage en Krimée suivi de la Relation de l'Ambassade envoyée de Pétersbourg à Constantinopole en 1793, publié par un jeune Russe attaché à cette ambassade Paris, Marandan 1802“, publ. de N. Iorga in „Arhiva“ dela Iaşi, III, (1890-91) p. 209; v. şi „An. ac. rom.“ pe 1910-11, p. 224 şi nota 2.

titz despre trecerea lui von Schladen prin Muntenia, la 1820 Decemvrie 14, descriind o petrecere a elitei bucureştene, remarcă la balul ce s'a făcut cu prilejul acesta, numai dansuri străine şi că „Prinţul Domnitor *pentru a amuza* pe Excelenţele Lor, a făcut să se execute toate dansurile naţionale, valah, grec, albanez etc.; şi-n adevăr că ele plăcură Excelenţelor Lor“, după care veni zice acelaş, „ora supeului“ [1].

Deci către sfîrşitul sec. al XVIII-lea şi începutul celui de al XIX-lea, sub influenţa străinilor, dar mai ales a ofiţerilor ruşi, în afară de cele pe care le remarcă Cantemir [2] pe vremea lui, se întroduc în ţara noastră dansuri străine mai întăi în pătura conducătoare [3], pentru care lăutarii trebuia să se nevoiască în a deprinde şi melodiile lor.

Plata lăutarilor, la o nuntă de boernaş, putea să se ridice pînă la 8 taleri. Atîta putem constata dintr'o foiţă pentru toate

1. N. Iorga-Hurmuzaki, „Doc. privitoare la istoria romînilor“, vol. X, p. 88, no. CXVI.
2. D. Cantemir, „Descriptio Moldaviae“, p. 141.
3. Wilkinson, o. c. p. 123.

cheltuelile, ce se făcuse la o nuntă din 1700, la care a cîntat *„lăutarii ot [de la] Badea“* [1].

LĂUTARII LA HORĂ ŞI ALTE JOCURI

La horă, cînd inimile erau aprinse, în deosebi la cele nunţi de lăutarii, care trebuieau, să cînte după obiceiul pămîntului *„în casă* [2], *în ogradă sau şi în drum“* [3]; iar de era domnească în pieaţa oraşului, este cel dintăi joc, remarcat de străinii care ne-au cunoscut mai bine [4].

Kémeny Ianos, despre care am mai amintit în urmă, zice: „jocul s'a ţinut în piaţa oraşului. Inainte de a se aşeza la masă, vreo 50 sau 60 de boeroaice fete, prinzîndu-se de mîni cînd în cerc, cînd în lung, au întins jocul romînesc. Erau foarte bine îmbrăcate. Bărbaţii numai priveau la ele şi nici unul nu s'a amestecat în jocul lor. Inaintea lor

---

1. N. Iorga, „Hirtii din arhiva mănăstirii Hurezului, p. 259.

2. „Letop.“ II, p. 215.

3. D. Cantemir, o. c. p. 141; Sinopsis de Iaşi din 7259, [1751] p 60.

4. Neagoe Popeea, o. c.

însă, săria cît putea un stolnic bătrîn cu o şapcă pe cap şi cu un băţ în mînă“ [1].

Se făceau jocuri prin urmare la nunţile domneşti, *„hore de boiari şi de coconi, hore de jupânese şi de cocoane, tot împodobite* şi-n *mijlocul curţii domneşti“* [2].

Dimitrie Cantemir însă, ne desluşeşte într'atîta cu descrierea horei noastre, că par'că am simţi pînă şi melodia şi ritmul ei, cînd zice: că Moldovenii „nu joacă doi cu doi sau patru cu patru, ca franţezii sau ca leşii, ci joacă mai multe obraze deodată, înprejur sau în rînd. Şi altă dată, nu joacă bucuroşi, fără numai la nunte, cînd se ţin toţi de mînă şi joacă înprejur cu pas potrivit după cîntare, mergînd despre dreapta spre stînga, atuncia se cheamă horă, iară cînd stau în rînd şi se ţin de mînă, însă fruntea şi coada slobodă, atunci se cheamă danţ [3], cu cuvînt leşesc“.

„La nunţi, sunt obişnuiţi, să joace mai înainte de cununie în ogradă sau în drum, adecă cu două rînduri, unul de bărbaţi şi

1. Ibid.
2. „Cronica anonimă“, ed. Ioanid, II, p. 335.
3. Cuvintul il intilnim pe la 1600; Hajdău, „Cuv. den bătr.“ II, p. 227.

altul de femei şi la amîndouă rîndurile pun cîte un povăţuitor om bătrîn şi cinstit, carele poartă în mîni toiag de lemn poleit şi legat la capăt cu năframă cusută şi unul dintre dînşii trage după sineşi pe ceilalţi din rîndul său după dreapta spre stînga şi iarăşi despre stînga, aşa încît să stea faţă în faţă. După aceia îndărăpt spate la spate şi apoi se întoarce fieşte care rînd cu încordare atît de încet, că să nu se încurce, în cît abea se poate zări vre-o mişcare şi întru amîndouă rîndurile îşi alege loc fieşte carele după cinstea sa. Cocoanele şi fecioarele boierilor îşi iau loc după starea bărbatului sau a tatălui lor, însă locul cel dintăi este pentru povăţuitor, al doilea pentru nun şi al treilea pentru mire. Asemenea şi în rîndul femeilor este întăi povăţuitorul". „Iară la urmă, se amestecă amîndouă rîndurile şi joacă ocol împrejur, avîndu-şi fieşte carele femeia sa din dreapta; iar holteii cîte o fată de starea lor şi uneori obişnueşte hora să se întoarcă în trei părţi sau patru sau şi-ntru unul după voia şi iscusinţa povăţuitorului" [1].

„Osebit de jocurile acestea — adaugă

1. Dim. Cantemir, o. c. p. 141.

Cantemir — ce se obişnuesc pe la veselii, mai sunt şi alte jocuri cu eres alcătuite cu număr nepotrivit adică 7, 9, 11 şi jucăuşii se cheamă *căluşeri* [1].

De zilele Paştilor încă, cînd toţi se desfătau *„la ospeţe, cei tineri* erau *la hori“* [2], pe care de almintrelea, căutau să le aibă în toate Duminicile şi sărbătorile cele mari de peste an [3].

Dar hora, se vede, că era atît de îndătinată de acest neam, încît şi-n viaţa vreunui sfînt se întîmpla cîte o bucurie, ca aceasta minunată, ca fiind dorit mai mult de cele cereşti, să i se întîmple, ca mîngîere, să vadă aidoma *„ceatî de popi luminaţi, înbrăcaţi în podiri veşminte mohorîte, pornind o horă, cîntînd cîntare frumoasî şi minunatî“*, adică *„aliluia“* [4], sau *„fericita acea horă a episcupilor şi a dascalilor“* [5].

Mirii încă la cununie, de luau din pahar după cum era *„obicina ţărìi de gustî“*, *„încungiurau cu hora sfintei nunte cîntînd* [6]*“*.

---

1. Ibid., p. 142, şi Del Chiaro, o. c. p. 65.
2. „Cr. anonimă“, ed. Ioanid, p. 4.
3. „Mărgăritare“, Bucureşti 1699, pp 6, 8, 9, 11.
4. „Vieţile sfinţilor“, Dosoftei. I, p. 12.
5. „Mărgăritare“, p. 131.
6. Vezi „Molitvenicul“ lui Dosoftei din 1681, p. 39.

Sulzer găseşte două feluri de hore, care ar proveni dela Greci: hora de mînă şi hora de brîu. Mai departe el descrie hora în care se află 4 tacte cu 5 paşi, dintre care doi paşi înainte sau în lături, la tactele cele două dintăi şi la tactele cele din urmă. Toate .aceste jocuri — zice el — se execută sau de un fluer sau de una cel mult două violine şi de o armonică de gură sau şapte fluieraşe (Syringa Panos) numit moscal şi cîte odată şi de o ţimbală, în locul căreia era în Moldova şi Valahia, cîte o chitară, pe cînd una dintre violine ţinea hangul în octavă şi între dansurile cu figuri şi fără figuri şi între cele cu dansatoare şi fără dansatoare, nu este altă deosebire, decît că la cele din urmă dansatorul, nu cîntă împreună (adică din gură) în schimb se trudeşte cu atît mai mult, să-şi arate vrednicia cu picioarele. In aceste danţuri Sulzer nu recunoaşte pe Romani [1].

La urma jocului *culbeciului,* care durează atît cît le place dansatorilor, se cîntă tot aceiaşi melodie iute, care se chiamă *bătuta* foarte iute dela *battere* drept joc final.

---

1. Sulzer, o. c. II, p. 417. El pune aceste cîntece şi pe note, vezi tablele dela sfîrşitul volumului.

Sulzer, ne mai descrie jocul *brîului,* care se deosebeşte — ne spune el — de celelalte pe deoparte prin felul cum apucă jucătorul cu mîna dreaptă de brîul vecinului din stînga şi cu stînga brîul celui din dreapta, deci cu mînile cruciş şi nu mînă în mînă; pe de altă parte, că şi prin melodia ceva mai monotonă, mai jalnică, după care se joacă, cam şi-n acelaş fel de cerc şi cam în aceeaşi paşi ca şi hora de mînă. El le găseşte totuşi mai frumoase şi mai variate şi nu monotone şi sărăcăcioase precum le găseşte Carra, despre care crede, că nu-i un cunoscător al muzicei [1].

In jocuri, ca: *hore, brîe, căluşerii* sau *călucenil*[2], *jocurile mocăneşti, colinde,* unii dintre străini, nu numai că găsesc, că-s de obîrşie romană, dar şi o înrîurire grecească mai ales în cele înlănţuite [3].

La unele din ele se putea auzi şi *„plesnirea palmelor"* [4] cum şi *„chiuiturile"* pe care Sulzer le găsea de rău gust [5].

---

1. Sulzer, o. c., pp. 420, 421.
2. Sinopsis de Iaşi din 7259 [=1751] p. 60.
3. Ibid., p. 419.
4. „Mărgăritare' 1699, p. 135.
5. Sulzer, o. c. p. 417.

Langeron, după ce spune, că dansul național al țării este aceeace a văzut mai ridicul în viața lui, descrie hora, supt o astfel de impresie: „se pun în cerc bărbații și femeile mînă în mînă, picioarele înlăuntru, lungii șalvari roși ai bărbaților atîrnînd pe picioarele lor îi fac, să se asemene porumbeilor încălțați.

Damele sunt acoperite din umeri pînă la mijloc de o blană a cărei peri sunt în afară. Unii și alții poartă pîntecele înainte și lăsînd să cadă capul înapoi. In această ținută, care nu dă ceva grațios, se vede brațele lor mișcîndu-se metodic cașicum cineva le-ar trage de dinapoi umărul cu un fir de sîrmă, ca și marionetele. Picioarele lor, ca și brațele lor merg în acelaș timp dinapoi înainte și dinainte înapoi. Ochiul rămîne tîmpit și fix și capul este înturnat la dreapta [1].

In schimb, acelaș general șef al armatei rusești ne vorbește, că: „Moldovenii au cu toate acestea un alt dans din Constantinopol, care se cheamă „dansul grecesc". Acesta este încîntător, este acela al ve-

---

1. A. I. Odobescu-Hurmuzaki, vol. III, supl. I (1709-1812) pp. 75-76.

chilor greci. Se vede parcă dansînd Alcibiade şi Aspasia. El este absolut asemenea descrierii pe care abatele Barthelemi ne-a dat-o despre dansul Atenienilor în nemuritoarea sa operă a călătoriei tînărului Anacharsis şi de pe bas-reliefurile vechilor monumente. El începe încetinel şi sfîrşeşte cu o astfel de iuţeală, că s'ar crede că tarantula a înţepat pe toţi dansatorii. Un singur om conduce şi toate femeile unite prin batistele pe care ele le ţin în mînă, urmează pe cavaler. Eu nu pot mai bine compara — zice acelaş — acest dans decît cu acela care în Franţa se cheamă *tricote*, exceptîndu-se, că la acesta întotdeauna bărbatul este acela, care dansează şi pe care femeile îl urmează“ [1].

Pe Struve, amintit mai în urmă din 1793, cum şi pe alţi ruşi, cucoanele noastre îi învăţară deosebitele jocuri localnice, jocuri de care călătorul nostru vorbind mai tîrziu, se vede cît de colo, că nu era străin de descrierea de mai sus a lui Langeron, despre horă.

„Bărbaţii şi femeile, se aşază într'un cerc,

1. Ibid., o. c. p. 76.

ţiindu-se de mînă fiecare cu picioarele foarte înapoi, lungii şalvari roşii ai bărbaţilor atîrnînd pînă pe montul piciorului şi pe călcîie, femeile acoperite dela umere pănă la mijloc de o caţaveică cu blană în afară, scoţînd îngrozitor pîntecele înainte şi dîndu-şi înapoi genunchii ; în această poziţie le vezi mişcînd mînile metodic şi ca printr'un resort picioarele mergînd şi viind dinainte înapoi şi de înapoi înainte cu spinarea îndoită, gîtul ţapăn, ochiul întunecat şi ţintit, se învîrtesc din timp în timp cadenţat dela dreapta la stînga şi dela stînga la dreapta" [1].

Acest danţ e foarte nostim (amuzant) şi se chiamă *„horă"*. La rîndul lor tinerii dănţuitori ruşi arătară cucoanelor jocuri streine, vestita *anglaise* şi *poloneza*, şi balul se petrecu repetînd deoparte şi de alta jocurile învăţate. Petrecerea ţinu pînă'n ziuă, cînd un *souper* după obiceiul apusan sfîrşi această noapte memorabilă [2].

De aceea Wilkinson, un alt călător înainte de 1821 foarte bine observă, că *„moda de cîţ·va ani gonise hora din cercurile înaltei*

---

1. N. Iorga în „Arhiva" pe 1890 91, p. 203
2. Ibid.

societăți și a introdus contradansurile anglaise, valsurile și mazurca poloneză" [1].

Deci urmează implicit de a înțelege, cum că dacă prin acești străini după cum am văzut mai sus, ni s'au întrodus și alte jocuri, apoi și lăutarii trebuia să-și dea silința de a învăța melodia lor după care, să se execute.

Așa în privința aceasta, adică a rostului lăutarilor la petrecerile boerimei noastre trăitoare către sfîrșitul sec. al XVIII-lea și începutul celui de al XIX-lea, îl putem afla în tot farmecul lui din scrisorile lui Ioan Ghica, care ne relatează următoarele [2]:

In sala de bal, vodă îmbrăcat cu giubea albă, hanger de brilianturi la brîu, ședea în mijlocul sofalei între ferestre, rezemat pe perne, cu gugiumanul de samur, cu funda albă cam pe frunte și cu mîinile încleștate la ceafă.

Pe marginea patului, la dreapta și la stînga, ședeau cele șase beizadele șir. Intîi :

---

1. Wilkinson, „Tableau historique, geographique et politique de la Moldavie et de la Valachie", Paris 1821, p. 123.

2. Vezi Ion Ghica, „Opere complete", vol. IV, p 367 și urm , ed. Minerva, București 1914.

beizadea Costachi, de curînd întors dela Ţarigrad, pe care glumeţii îl poreclise beizadea *tinghirică* sau *tingirică,* de cînd răpise pe fiumoasa Dudu Hanoum, fata bancherului armean Tinghir, nume care îi venia dela oraşul Tanger din Maroc. După dînsul urma beizadea Iorgu, fiul favorit al domnitorului, cu şal turcesc la cap, apoi veniau beizadelele cele mai tinere, Scarlat, Grigorie, Panaiot şi Milică, raşi la frunte, la tîmple şi la ceafă, purtînd pe creştetul capului un mititel fes roşu cu fundă de mătase albastră.

D'aci încolo, una lîngă alta, şedeau cocoana Profiriţa, sora lui Vodă, nepoatele Sultana Zefharina, Mariţa Furtunoaia cu fiica sa Anica şi cîteva cucoane mari de protipendadă.

Pe o galerie improvizată d'asupra uşii de intrare două muzici şi un tacîm de lăutari alternau ariile lor de joc şi de lume; muzica dela Goleşti cu muzica clucerului Alecu Nicolescu dela Rîmnic şi taraful lui Dumitrache Lăutaru.

Dinicu Golescu, boier iubitor de progres, după ce înfiinţase sub direcţia distinsului profesor şi patriot Florian Aron o bună şcoală romînească la moşia sa din judeţul

Muscel, adusese dela Sibiu şi un dascal de muzică, căruia încredinţase instrucţiunea instrumentală a doisprezece ţigănaşi, din cari acel maestru formase:

doi scripcari,	un fluieraş,
doi flautişti,	doi trîmbiţaşi,
doi clarinete,	un toboşar, şi
un oboist,	un ţimbalist,

pe cari îi învăţase cîteva arii, precum: valsul *O du lieber Augustin,* cîntecul popular *Was macht der Herr Papa,* maestosul himn austriac, o căzăcească şi cîteva ciardaşuri.

Muzica lui Nicolescu fusese organizată de celebrul maestru de graţii Cocoratu. Banda aceasta se compunea din şase Ţigani robi ai clucerului Alecu, cari cîntau din cincisprezece instrumente şi anume:

Trei ghitarişti, aceştia pe cînd operau cu degetele asupra coardelor instrumentelor atîrnate de gît, prin mişcarea capului la dreapta şi la stînga suflau şi într'un muscal sau naiu înfipt în cravată la înălţimea buzelor;

Un mandolinist, care şi acesta, deosebit de dulcele său instrument, sufla şi el printr'o dispoziţiune identică în fluerul lui Pan;

Un sunător de pirostii, care ca şi ceilalţi cînta şi el din fluerul lui Pan;

Al şaselea artist, cel mai încărcat din toţi, avea legat de un genunche o tobă şi de celălalt un ţimbal, la piept un fluer de Pan, ca şi ceilalţi tovarăşi, şi pe cap o căciulă de metal cu zorzoane şi clopoţei, cari făceau mare sunet, cînd scutura din cap pe la soroace. Aceşti artişti ezecutau aria din Tancred, *di tanti palpiti,* pe care spirtosul şi glumeţul nostru poet Iancu Văcărescu le traducea unei cucoane prin cuvintele: *dă tatii palme şi mamii pumni.* Banda aceasta mai avea în repertoriul său aria *Stella confidente, Son tre giorni che Nina,* şi marşul lui Napoleon.

Cocoratu, pînă a nu fi eclipsat de profesorul Duport, fiul celebrului baletist dela opera cea mare din Paris, a apucat d'a format mai mulţi elevi demni de talentul său, tineri, feciori de boieri, cari pe strade, în saloane ca şi la bal, nu au lipsit niciodată de a se ţine în a treia poziţiune, nici de a face cele trei reverenţe prescrise de artă, chiar de ar fi fost în camera cea mai strîmtă, a sta cu corpul şi cu braţele încovoiate graţios şi cu buzele pungă ţuguete. Unul

a purtat chiar, pînă a murit, titlul meritat de *Maître de grace.*

Cît pentru lăutarii noştri, ei nu aveau parte decît cam pe la spartul balului, cînd boierii începeau a prinde la chef şi le venia poftă de vreo horă, ori de brîu, sau de cîntec de lume ca:

Ai, Ileano, la poiană
Să culegem buruiană

sau

Ah! Nuriţo cale bună
Dar te rog nu mă uita.

Cînd era să înceapă danţul, boierii cei tineri îşi lepădau giubelele şi papucii, rămîneau numai în meşi şi alergau de luau fetele şi cucoanele la joc, la poloneză, la parolă, la vals şi la ecossaise. Nu îndrăznia fiecine, să se adreseze la rudele de aproape ale lui vodă; fiecare avea pe jucătorul ei favorit.

Fata lui Furtună juca numai cu beizadea Iorgu, fata Muruzoaei numai cu Scarlat Bărcănescu. Dănţuitoarele cele mai intrepide erau Mariţa Ochioasa, fata lui Nae Golescu, Năstăsica lui Grigorie Filipescu, Văduva Catinca Slătineanca (Petaluda), Zinca Farfaroaica, nevasta lui Dinicu Golescu.

Cucoanele cele tinere, se purtau legate la cap cu turban de tulpan, zăbranic sau marabu meşteşugit adus cu coadele cu panglice şi urmuz împănate cu stele şi fulii de diamant, roche de mătăsărie, marţelin sau paplină fără cute, mîneci cu bufanturi, ciupag scurt pe moda imperiului. Fetele, cu capul gol, cu panglici şi cu flori, rochie garnisită pe poale cu fionguri de panglice şi de stofă. Cucoanele mai în vîrstă mai păstrau încă fesul alb, legate cu testemel cu bibiluri, paftale de aur cu pietre scumpe şi cu şal pe spate. Intre sculele celebre, se cunoştea scorbia sau dragonul Şuţulesii, fata lui Racoviţă Gîndac dela Colţea, ghiarele de leu ale Catinchii Filipeaschi (Bălşeni) şi şirele de mărgăritar cu diamanturi ale Brîncovencei.

Intr'o odaie, care da în sala de bal era întinsă o masă mare cît ţinea odaia, plină cu tot felul de zaharicale şi cofeturi, castane fierte în zahăr, lisă de chitră, praline, acadele, cofeturi cu răvaşe franţuzeşti şi caramele cu plesnitori, servite mosafirilor de vestitul becer Antonachi Borelli, ajutat de copiii lui mari şi mici şi de Momolo. Bufetul era toată seara asediat, mereu plin şi mereu gol ca butea Danaidelor, dela care

cucoanele și boierii, după ce mîncau cu prisos, apoi mai luau și în basmale, ca să ducă copiilor acasă. Prin colțurile odăiei, cîteva mescioare, la cari se servia boierilor ponciuri. In sala cea mare servitorii cu tavele oferiau limonadă și orangeadă, începînd totdeauna dela mijlocul sofalei.

Cînd începuseră danțatorii a se înfierbînta, vodă s'a sculat, a salutat în dreapta și în stînga și a pornit spre ușa ieșirii, precedat de baș-ciohodar, urmat de beizadelele cele mai mici, de Ioniță Voinescu, de Cămărașul cel mare și de cîțiva edeclii.

Pe la unsprezece ceasuri, îmbulzeala era mare la scară, toți și toate își căutau blanele, își strigau feciorii și trăsurile, înaintînd la scară fiecare cu masalagiul său, după rang. Stradele se luminau în toate direcțiunile și, pe cînd începuse cocoșii a cînta de miezul nopții, orașul București reintra în tăcerea și în întunericul său de toate serile".

„Tot cam pe vremea aceasta, în Moldova „desfătările carnavalului" începeau cu adunările la curte, teatru și balurile *mascuite*" [1].

---

1. „Albina romînească" a lui Asachi, an. 1835, Ghenar 20, no. 6.

Pentru baluri, care erau nelipsite chiar pe la băi pe la 1837, se recomanda de către „Ştefan Vasile Episcopescul doctorul poliţii Bucureştilor“ acelora *„cîţi vor voi să meargă la băi* mai mult spre petrecere şi plinbare trebueşte aceia, să socotească mai întîiu, şi să judece cu înţelepciune locul şi sfîrşitul lui, unde vor să petreacă, ca să nu dea cu purtarea lor, vre-o pildă de zminteală pătimaşilor bolnavi *cu clupuri* (sic) [=cluburi] *şi baluri de joc, cu mîncări de mezelicuri şi de îngheţate şi altele,* fiind acestea cu totul şi în toată vremea poprite dela aceste locuri“ [1].

Asachi, pe la 1858, în legătură cu petrecerile care se făceau în preajma scrînciobului dela Buciumi de lîngă Iaşi, zice: că se făcea şi *„hora rotundă întinsă şi arcanaua* [2] *înşirată cu tropote cadenţate“*, de făceau să răsune pămîntul [3].

1. Ştefan Vasilie Episcopescul, „Apele metalice ale Rumînii Mari“, Buzău 1837.

2. „Arcanaua“ o simplă amplificare din „arcan“. „Arcanul“ şi „arcanaua“ sunt două hore foarte înrudite; vezi Hajdău, „Etymologicum magnum romaniae“, p. 1494.

3. „Gazeta de Moldavia“, Iaşi 1858, no. 27 din 7 April.

Dar hora cu cîntecul lăutarilor, nu putea lipsi mai ales dela marile evenimente naţionale, cum spre pildă cele ale anului 1848 [1].

Aşa o martoră oculară, care participa în oraşul Fălticeni, la serbarea unirii dela 1859, ne spune, că după ce s'au rostit cuvenitele discursuri în casele lui A. Forăscu, arătîndu-se însemnătatea zilei, de către protopopul oraşului şi N. Gane, cunoscutul nuvelist, subadministratorul ocolului se înfăţişă „cu 20 tineri îmbrăcaţi romîneşte şi îndată o „horă mare se încinse în curte; horă frumoasă, în care boerul juca alăturea cu ţăranul şi cu neguţătorul, armaţi de acelaşi foc“, ne mai gîndind alta în acele momente, decît că toţi sunt Romîni, toţi deopotrivă chemaţi la banchetul cel mare al naţiunii! Poporul esaltat astădată, nu de rachiu, ci de bucurie şi fericire, *juca hora unirii pe toate uliţele“* [2].

LĂUTARII LA MESE

Afară de horă şi alte jocuri, lăutarii mai aveau obiceiul de a cînta prin cele crîşme [3]

1. „1848 în Romania“, p. 79.
2. Vezi „Operile doamnei Sofia Chrisoscoleu născută Coce“, Bucureşti 1862, p. 47.
3. Tim. Cipariu, „Acta et fracmenta“, p. 146; O.

încă din vechi timpuri, iar alții să bee, numai decît cu aceşti cîntători, de oarece Neagoe în sfaturile pe care le dă fiului său Teodosie, îl povățueşte printre altele dar şi deplînge pe cei căzuți cu cuvinte, ca acestea: *„amar celor ce se scoală de dimineață și caută rachiul și seara beau vinul cu alăute și cu tobe și cu surle; iar lucrurile lui Dumnezeu nu știu, nici nu le caută“* [1]. De sigur, că un om mai ales pe vremea aceea nu le putea avea pe toate acasă, dar mai ales lăutari.

Racoți voios de izbîndă „au pohtit pre Ştefan Vodă la masă“ de i-au desfătat *„cimpoieșul cu cimpoile îmbrăcate cu urșinic la dvorbă cu zicături și apoi dacă s'au mai veselit au pohtit pre Ștefan Vodă pentru surlari să zică și au zis și surlarii“* [2].

Densușianu, o. c. pp. 81-5; V. A. Urechi in „An. ac. rom.“ pe 1892 93, p. 741; Wilkinson, o. c. p. 156; „Voyage dans la Russie meridionale et la Crimée par la Hongrie, la Valachie et la Moldavie“ (Paris Avril 1839); vezi şi trad. in „Dacia literară“ a lui Cogălniceanu, ed. III (1859) p. 254, 294 şi-n „Biblioteca pentru toți“, no. 920 trad. V. Ghibaldan.

1. „Herodot“, ed. N. Iorga, p. 195 şi-n „Arch. ist. a Rom.“ a lui Hajdău, II, p. 115.

2. „Letop.“ I, p. 351.

Se întîmplă însă, ca la aceste mese cu chef, unde vinul înspumat aluneca din belşug pe gîtlejurile voinicilor, sau la cîte o nuntă domnească, unde erau fel de fel de muzici şi danţuri leşeşti, cîte o inimă mai deschisă sătulă de străinism, să strîge în gura mare *„ascultaţ nuntaşilor, cela ce mi-i de o limbî“* să zică *„în lăutî, să mă'nveselească“* [1].

Pe vremea lui Brîncoveanu se păstra obiceiul ca'n timpul ce muzica steagurilor cînta afară, iar înlăuntrul odăii, de sărbători, cîntăreţii dela biserica palatului făceau să se audă *„un frumos cîntec eclesiastic“*, în urmă scripcele ţigăneşti prelungeau doruri şi plîngeri pe strune [2].

Insă şi cîntecul eclesiastic, dacă nu era chiar o cîntare cu un caracter specific romînesc, dar întrucît va fi existat de mult între Romîni, ea se adaptase, primise oareşicare nuanţe potrivite gustului romînesc, şi ocazional se pusese şi pe semnele psaltichiei, de ieromonahul Filotei.

---

1. „Vieţile sfinţilor“ ale lui Dosoftei, I, p. 48.
2. N. Iorga, „Doc. privitoare la Constantin Vodă Brîncoveanu“, p. XIV-XV ; Del Chiaro, p. 70 ; „Letop“ III, p. 309.

Aşa una din acest fel de cîntări, era arătată că *„se cîntă, cînd rîdică pahar pentru Domnul Ungro-Vlahiei“* πολυχρόνισμος (heretisire). In cîntare se vede scris cu roş pomenit numele lui Constantin Voevod.

O altă cîntare, era de felicitare pentru Mitropolit întitulată *„întru pofala* (lauda) *Mitropolitului Ungro-Vlahiei“* şi în care se aminteşte numele lui Antim. Apoi *„la pofala boerului mare“* dar care n'are nume. Aceasta însamnă, că aceste cîntece de felicitare erau stereotipe şi le cîntau dascălii la toţi Domnitorii şi Mitropoliţii şi întîiului ministru de pe atunci.

O altă cîntare mai era *„la masa celui ce găteşte ospăţul“* după care mai urma *„irmoase [cîntece] veselitoare, care se cînta la anaforă şi la masă“* [1].

Tradiţia acestor cîntări, ni s'a păstrat pînă astăzi, deşi într'un chip cu totul palid.

Vodă Ghica, deci ceva mai tîrziu în Moldova, de asemenea îi plăcea ca mesele, să-i fie *„cu zicături şi cu multe eglingele“* iar la cîmp, să iasă cu boerii, cînd îi cînta de

---

1. C, Erbiceanu, rev. „Bis. ort. rom.“, an. XXI, p. 298.

asemenea muzici, din care unele erau cu *naiuri* şi *nagarale* [1].

Boerii iarăşi de erau din acei, ce strînseseră biruri în afară de cele legiuite, cronica vremei, care şi ea era cîteodaiă făcută şi-n poezie, pentru a interesa mai mult pe cei obijduiţi, încă nu uita pe acei care:

Primblîndu-se pe la Prut;
Cu butca cu patru cai,
Făcînd zefchin, ca nişte crai,
Lăutarii le cîntau,
Grija ţării, nu purtau [2].

Cînd Ipsilant zăbovi la Ploeşti cîteva zile, cu cei trei mii de tîlhari ai lui după cum zice cronicarul vremei Zilot, se puse pe mîncare şi beţie şi dacă se înbăta punea pe lăutari de cînta: *„Să trăiască naşe brat şi Alecu Ipsilant“* [3].

LĂUTARII LA LOGODNE ŞI NUNŢI

La logodne [4], ca şi la nunţi, lăutarii au avut desigur şi-l au încă, un deosebit rost,

---

1. „Letopiseţele“ II, pp. 364, 373; III, pp. 160, 198.
2 Ibid., III, p. 272.
3. Cr. Zilot rominul, „Jalnica cintare“ in rev. p. „Ist. arch. şi fil.“ VI, p. 93.
4. „Letop.“ III, p. 172.

fiind ei sufletul, pentru ca cei adunaţi să fie cu inimile deschise, veseli, sprinteni cu obrajii înbujoraţi şi făcînd pe mulţi, să plece cu amintiri neşterse, de a fluera pentru multă vreme, vreun cîntec nou al vremei.

Din timpuri îndepărtate cronicile pomenesc de nunţi domneşti, ce ţineau cu săptămînile sau cinci zăci de zile, făcîndu-se şi mare dunalma[1] dar tocmai despre lăutari, nimic nu se pomeneşte, deşi dacă o masă ca aceea a fost „cu multe veselii şi giocuri“ [2] sau „cu mare petrecanii şi bişuguri“ [3] cu „zicături, giocuri şi de ţară şi străine“ [4] că numai mirile şi mireasa „fiind feciori de Domni, nu giuca In danţuri pe afară, ce numai în casă“ [5] toate aceste veselii şi giocuri negreşit că-li se datorau lăutarilor.

. . . .

Să le spui curat,
Că m'am însurat.

---

1. Vasile Grecu, „Erotocritul lui Cornaro in literatura romînească; vezi „Daco-romania“ in Buletinul Muzeu'ui limbei romîne, Cluj 1921, p. 42.
2. „Letop.“ I, pp. 210, 237, 472.
3. Ibid., p. 288.
4. Ibid., p. 311 şi Neagoe Popeea, o. c.
5. Ibid. II, p. 215; III, p. 172.

Că la nunta mea,
A căzut o stea ;
Soarele şi luna,
Mi-au ţinut cununa,
Brazi şi păltinaşi,
I'am avut nuntaşi,
Preoţi munţii mari,
Păsări, lăutari.

Sau cînd Arghir şi-a dat mîna prea frumoasei Elena.

. . . .

...încep la veselie
La giocuri de bucurie

. . . .

apoi

. . . .

După obiceiu urmează

. . . .

Beau mînîncă ospătează,
Toată firea înviază.
Sună lăute voioase
Şi flueri cimpoi frumoase,
Chimvale răsunătoare.
Una după alta sună,
Să'şi facă toţi voe bună.

. . . .

Cînd se scoală dela masă,
Să mai duc într'altă casă,
Unde toți în horă saltă,
Cu bucurie înnaltă.
Ospătul șase luni ține,
Toți cu inimile pline...[1]

Se întîmpla însă și la nunți, ca unul mai cu chef, să lovească pe altul mai puțin dispus „cu palma peste obraz, zicîndu-i: *deaca eștiu chemat la nuținți ce șez tristu, a ce nu te veselești cu alalții băutori*"[2].

Dimitrie Cantemir, ne relatează, că după ce s'a hotărît ziua în care va fi nunta, atunci în Lunea cea dintîi merg rudeniile dimpreună, atît la casa mirelui, cît și la casa miresei și aduc muzicanți, care rar pot, să fie alții de cît numai țigani[3].

Iar Andreas Wolf mai adaugă că, „în dimineața zilei de cununie vin prietenii miresei însoțiți de un taraf de lăutari țigani la casa mirelui, unde duc și zestrea. Cine dintre

1. Vezi „Istoriea prea frumosului Arghir și a prea frumoasei Elena", ed. Sibiiu 1859, p. 76.

2. „Viețile sfinților" ale lui Dosoftei (1682-1686) I, pe luna Octomvrie 6, p. 48.

3. „Descriptio Moldaviae" a lui Cantemir, p. 145; Del Chiaro, o. c. p. 62.

aceştia vrea să joace, joacă de oarece muzica ţigănească, numai încetează [1].

Pe la 1835, ardeleanul Codru Drăguşanu, luînd parte la o nuntă de prin apropierea Călăraşilor, scrie unui prieten al său: „In cîntecul lăutarilor, ospătarăm *„non plus ultra“*... Mă mirai de lăutari ţigani, cu cît tact si cîtă expresie trag din lăută şi ce duios cîntă din gură. Ţi-am pus în capul scrisorii trei strofe luate din gura lor, care mi-au atins coardele inimii prin adevărul, ce exprimă, că-s străin şi departe de ce-i ce doresc!“ [2]

Un alt străin, care ne-a cunoscut şi mai de aproape Wilhelm de Kotzebue, în romanul său de moravuri moldoveneşti Lascar Viorescu, ajungînd la descrierea obiceiului *„depănarea betelei* şi a aşezărei ei, care se făcea în ajunul cununiei, cînd se adună toţi prietenii şi prietenele“ [3] el observă, că

---

1. „Beiträge zu einer statistisch historischen Beschreibung des Fürstenthums Moldau“ von Andreas Wolf. Erster Teil, Hermannstadt 1805, pp. 227-229.

2. I. Codru Drăguşanu, „Călătoriile unui romîn ardelean“ (1835-44) ed. N. Iorga, Vălenii de Munte pp. 7, 8

3. Pentru depănarea betelei vezi cununia săvîrşită

strigă cineva din adunare: — Mai bine, să jucăm, zice o pereche de ici; — mai bine să jucăm, şopteşte şi alta mai departe şi îndată sboară toţi vălţuind vesel prin salon".

„Musafirii au jucat pînă noaptea tîrziu".

A doua zi după cununie „pe cînd se întorceau toţi întovărăşiţi de împuşcături" din acest alaiu nu lipseau „lăutarii, care şedeau într'un car".

Ajuns acasă „o horă mare porni pe pajişte cu lăutarii la mijloc. Mulţi musafiri se amestecară printre ţărani spre a face glume cu fetele. Hora se învîrtea încet în jurul muzicii. Din vreme în vreme, cîte un flăcău neastîmpărat împingea deodată cu foc pe vecinii lui spre mijloc, sărind şi bătînd din picioare. Cînd priveşti la horă-zice acelaşi ţi se pare, că oamenilor trebue să li se urască grozav jucînd-o, dar nu este aşa; fetele şi flăcăii joacă cu mare plăcere, chiar dacă n'au ciubote în picioare.

între Lascar Cantacuzino şi Haricleea fiica prinţului de Samos, sora soţiei lui Mihai Sturza. Cununia s'a săvîrşit in actuala capelă a seminarului „Veniamin Costachi" unde era palatul domnesc, „Albina romînească" an. 1847, April 24 Joi, no. 32; S. Fl. Marian, „Nunta la Romini", p. 330.

In sfîrşit se dete semnalul ospăţului, muzica se aşeză în tindă [1].

După masă, se propuse o primblare prin sat.

Taraful, se puse în cap şi tot şiragul porni, boeri şi cucoane la un loc. La spatele lăutarilor se şi începuse un fel de joc în „care sărea şi chiuia“.

Bătrînul Vrănceanu îşi ţinea cu o mînă antereul moldovenesc şi ţupăia, cînd rar, cînd mărunt, apoi sta pe loc şi încerca mişcări hazlii bătînd în pămînt cu călcîiul, apoi deodată începea iar să sară. Priveliştea era foarte originală.

Creţu — tovarăşul cu care juca boerul bătrîn Vrănceanu — nu putea ţine tactul; el era îngrijat de gulerul dela haină.

Ţăranii se stricau de rîs şi strigau:

„Boerul nostru s'a chefăluit, săracul! Dumnezeu, să-i ierte păcatele.

Abia se întoarse lumea acasă, şi jocul începu; iar ţiganii neobosiţi cîntau par'că abia atunci puseseră mîna pe scripcă, cadriluri, polci, valsuri, se urmau fără întrerupere; nici hora nu fu uitată [2].

---

1 Acelaş moment dela nuntă, ni-l remarcă ardeleanul Codru Drăguşanu, o. c. p. 7.

2. Wilhelm de Kotzebue „Lascar Viorescu“, roman din viaţa Moldovei (1851) ed. M. Sadoveanu, pp. 212 şi urm.

LĂUTARII LA SERENADE

Cei vechi ai noştri au iubit şi ei la vremea lor.

Lăutarii, în secolul al XVIII-lea, nu vor fi lipsit dela serenade făcute de cîte un îndrăgostit iubitei lui, cîntînd chiar el; iar taraful alcătuit dintr'un flautist, ţambalagiu, chitarist sau cobzar şi unul cu tambura, numai acompaniindu-l.

Iubita la rîndul ei, era dornică „să cunoască pe cîntăreţ", deşi îndrăgostitul arunca din cînd în cînd din întunericul nopţii „niţăi ochi la locul, unde şedea iubita".

Cîteodată începeau a cînta cu toţii, apoi pe rînd şi atunci se deschideau urechile inimii şi ale minţii ale aceleia ce sta sus în cafas sau după geamurile cu gratii ale parmaclîcului, ca doar să desluşească glasul mult doritului ei „pre cel ce toată noaptea cînta şi o pedepsea şi ziua, nici cum nu o slăbea" cu gîndurile [1].

---

1. Ms. acad. 3514 din 1787, p. 12.

Taraf de lăutari către sfîrşitul sec. al XVIII-lea după un manuscris al academiei romîne din 1767 „zugrăvit de Petrache log[ofă]t" [1]

1. Ibid.

LĂUTARII LA ÎNMORMÎNTĂRI

Din veacul al XVII-lea, aflăm că era datina, că de murea vreun om de condiție mai bună, pentru a se fi cinstit înmormîntarea lui, *pe lîngă femeile bocitoare, mai erau și muzicanți* [1] și cîntăreți, care-l însoțeau. De aceea un oarecare din Bucovina făcîndu-și diata — testamentul în 1699, la urmă adaugă: *„la moarte, mă rog, să nu mă bociți cu alăutari sau cu femei“* [2].

In Bucovina pînă nu de mult, în unele comune de prin munți era obiceiul și poate este și astăzi, *ca să vină doi bucinători și punîndu-și bucinele cruciș peste groapă, încep a bucina de jale* [3]. Cu totul altfel de muzică însă, de cea ostășească amestecată cu dobe, care dădeau un sunet jalnic, fiindcă erau slăbănogite însoțea trupul vreunui Domn la biserica cea mare, pînă cînd începea să se cînte prohodul [4].

1. V. A. Urechi. „Codex Bandinus“, p. 155.
2. N. Iorga. „Studii și doc.“ XI, p. 93.
3. T. Burada, „Datinele poporului romin la înmormîntare“, p. 37; Marian, „Inmor. la rom.“, pp. 273, 328; Gh. Coșbuc, „Dintr'ale neamului nostru“ p. 1 și urm.
4. Dim. Cantemir, o. c. p. 106.

Sulzer, încă ne relatează, că la înmormîntările Domnilor este obiceiul, ca alaiul, să fie urmat de muzica de cîmp, avînd mai multe dobe, care prin sunetul lor cel înăduşit, produceau o cîntare de tristeţă.

Această muzică cînta chiar cînd trupul era pus în mormînt [1].

Afară de muzica aceasta locală tot la înmormîntarea vreunei luminate domniţe, printre cheltuelile făcute, găsim şi cîte vreo 11 lei, daţi *„la muzicanţii nemţi“* [2].

Nu ştim în schimb, cînd în 14 Octomvrie 1829, ni se descrie înmormîntarea generalului Joltuhin, ce fel de *muzică* era aceea, care mergea în urma trăsurii, ducînd trupul celui mort [3].

Putem trage concluzia, că de era sărac sau bogat, dacă 'nchidea ochii, cei rămaşi, nu ştieau, cum să-i facă o înmormîntare cît mai pompoasă, cu prilejul căreia trebuiau, să se îndeplinească obiceiurile pămîntului, ca după tipic, printre care nu lipsa, să cînte alăutarii la cei săraci, muzica de cîmp la

---

1. Sulzer, o. c. III, p. 344.
2. N. Iorga, „Doc. fam. Callim.“ II, p. 140.
3. „Curierul rominesc“ din 14 Oct. 1829 reprodus şi-n „Albina rominească“ din 20 Oct. 1829, no. 42.

Domni şi la cei aproape de el. Totuşi vor fi fost unile localităţi, unde nu se ştiea un asemenea obiceiu, sau că se uitase, ceea ce pare a fi cu mult mai probabil.

Aşa avem la îndămînă, raportul protopopului Constantin Vrabie din Bîrlad din anul 1852 Martie 6, adresat către episcopul Huşului Meletie Istrati, prin care roagă, să dea deslegare ca la morţi *„să fie şi lăutari cu muzică“.*

Pentru însămnătatea, ce o are un asemenea act, îl dau în întregime:

Prea sfinţite Stăpîne,

„Mulţi din localnicii vieţuitori în această „politie Bîrlad, cînd li se întîmplă, de să „săvîrşesc din viaţă familii de a lor vin la „mine şi cu stăruinţă cer de a li se da voe „ca, în vremea cînd îşi duc morţii lor la „biserici spre înmormîntare, pe lîngă preoţii „şi slujitorii bisericeşti, să fie şi lăutari cu „muzică, ca să cînte în urmă punînd înainte, „că această orînduială s'ar fi obicinuind atît „în capitalie precum şi în alte oraşă: Ga„laţi, Focşani, Tecuciul şi aiurea şi fiindcă „pără acum, în această politic, acest feliu de „obiceiu, nu si-au urmat pără acum, eu nici

„unuia, nu i-am încuviinţat cerirea pără mai „întăi, nu voi raportui Preosv. Pentru care cu „adîncă supunire raportuescu şi mă rog să „am stăpîneasca dezlegare: să încuviinţăz „asemenea ceriri, ci o fac localnicii bîrlădeni, „ca să le dau voe să-şi petreacă morţii cu „lăutari şi cu muzică pîn la biserici, sau să „nu le încuviinţăz; căci pără cînd voi priimi „stăpîneasca Preosfiinţiei voastre dizlegare, „nicidecum voi putea scăpa de cerirea şi „supărarea ce-mi fac [1]."

LĂUTARII ÎN SĂRBĂTORI ŞI LA SCRÎNCIOB (DULAP)

Mai ales de sărbătorile cele mari de peste an, ca acelea ale Creciunului şi ale Paştelui, desigur că erau nelipsiţi din curţile boerilor, ca şi a celor mai de jos, după cum rezultă din cele ce ne spune Diaconul Paul de Alepo [2].

Erau nelipsite melodiile cele *„dulci cu*

---

1. Preotul Ioan Antonovici, „Documente bîrlădene" I, p. 384.

2. Hajdău, „Arch. ist. a rom", tom. II, pp 89, 92,100 Sinopsis de Iaşi din 7259 p. 60. Călătorul englez William Macmichael în „Arhiva" VII, p-13 de N. Iorga.

scripcele" mai ales de lîngă *scrîncioabe*[1] afară, care făcîndu-se întotdeauna ; alăturea de vreun han, înăuntru găsai şi pe *„un ţigan"* întovărăşind *din scripcă pe un băiat tînăr a cărui glas drept şi pătrunzător, făcea, să răsune o arie lină şi frumoasă"*[2].

Asachi în cunoscutul său romantism al vremei, îmbracă o privelişte din preajma unui scrînciob în felul acesta :

„Pe un muncel se înălţa o maşină legănătoare scrînciob, care ca aripile unei mori de vînt, învîrtea în aer, o salbă de juni şi de fete, a căror horbote fluturîndu-le le asemănau „cu zîne zburătoare prin aer, cînd hora rotundă întinsă şi arcanaoa înşirată cu tropote cadenţate (măsurate) făceau a răsuna pămîntul". Iar mai de oparte altă *„grupă de lăutari trăgeau cu arcuşul pe vioară sunînd nu arii străine, ci cînturi vechi"*[3].

Poetul Alecsandri nu rămîne neimpresionat de aceste zile şi zice, că de Paşti,

---

1, Pr. Const. Bobulescu, „Scrînciobul", schiţă ist. publ. în rev. „Lamura" an. II (1921) n-le 10-11 pe Iulie şi August p. 851.

2. Anatol Demidoff, o. c. p.

3. „Gazeta de Moldavia" cit.

. . . .

Un scrînciob mai la vale pe lîngă el
[adună,
Flăcăi şi fete mîndre pe rînd cu voe
[bună,
Şi-n sunet de vioară, de cobze şi de
[naiu,
Se'n toarce hora lină, călcînd pe verde
plaiu.

Odinioară, cum şi astăzi se păstrează obiceiul, ca „a doua zi de Paşti flăcăii umblă- prin sat cu lăutari pe la casele locuitorilor şi-i invită, ca să vină cu fetele lor la scrînciob. Umblatul sau vizita aceasta se cheamă *vălărit*“ [1].

Cu toate acestea, se întîmpla adesea întrecut, cînd lăutarii trebuia, să amuţască.

Vremi iuţi şi grele, după cum le numea Mitropolitul Gheorghie al Moldovei, în testamentul său din 1730 [2], nu-ngăduiau inimii să aibă, mai ales această plăcere.

Sau după cum ne spune Petru Maior în ale sale *„Propovedanii“* în grabă peste toată

---

1. Pr. I. Antonovici, „Ist. com. Bogdana“, p. CL. XXXII-IV.

2. C. Erbiceanu, „Ist. mitropol. Moldovei“, p. 12.

cetatea se schimba veselia întru întristare, rîsul în plîns, surla în jele, vesmintele cele strălucite în strae negre [1].

Ciuma era şi ea una din pricinile, care înpedica, ca oamenii, să se adune, să audă lăutarii şi să petreacă.

Aşa'n primăvara anului 1795, fiindcă'n oraşul Bucureşti la cîteva locuri se întîmplase „molifseala la boala ciumei" pentrucă cîrciumarii primiseră în cîrciuni, adunare de oameni la băuturi şi „la beţii-cînd-mai multă amestecătură şi molifseală" se făcea, Domnitorul ordona *„după cum s'au urmat şi altă dată, oprirea cîrciumarilor cu beţii, cu lăutari, cu jocuri în cîrciumă, nici parte bărbătească, nici femeiască"* [2].

La 12 Iulie 1813, de asemenea se opreau adunările de oameni prin cîrciume şi *cîntecul de lăutar* [3], care se auzea şi la *case de joc* [4]. Aceste case credem, că nu vor fi fost decît ale acelor gospodari, care preferau jocul lîngă casa lor, obiceiu ce se păstrează pînă astăzi, mai ales pentru zilele Paştelui.

---

1. Petru Maior „Propovedanii" III p. 72
2. V. A. Urechi în „In acad. rom." pe 1802-93 p. 741.
3. Ibid, o. c. pe 1898 9, p. 547.
4. Petru Maior, „Propovedanii" III, p. 113.

VIAȚA LĂUTARILOR IN TRECUT

Bandele de lăutari, ca şi prin celelalte țări vecine cu noi, au fost alcătuite numai din țigani [1], numiți de străinii veniți pe la noi, *egipteni* sau *boemi* [2], sau că prin asemănarea obiceiurilor lor, îi pun de a fi *din acelaş sînge cu pariaşii Industanului* [3].

Călătorul englez Wilkinson, observă cu drept cuvînt, că *„muzica este singura din toate artele, aceleia căreia ei îi dau preferință. Acei care se ocupă merg de cîntă în fiecare zi în crîşme pentru mai nimica.*

1. D. Cantemir, o. c. p. 145; Carra, o. c. p. 128, Hauterive, o. c. pp. 104, 106, 272, 367; Sulzer, I, p. 120 şi urm; II pp. 136 şi urm. 418; Andreas Wolf, o. c. I p. 229; Wilkinson, o. c. pp. 123, 156; I. Ghica „Scrisori către V. Alexandri", ed. „Biblioteca pentru toți" n-le 224-225 p. 68.

2: Sulzer, o, c. II, p. 136; el face şi un istoric al lor, pe care mai tîrziu îl reproduce M. Cogălniceanu în a sa „Esquisse sur l'histoire les moeurs et la langue des cigains" Berlin 1837; Wiikinson o. c. p. 156. A. I. Odobescu. Hurmuzaki III supl. I p. 81 (1788); Vornicul Costachi Mavrocordat era „nazirul [=vătavul] „eghiptenilor domneşti", „Albina romînească" an. 1832, no. 80 din 9 Octomvri, p. 318.

3. Călătorul englez William Macmichael in „Arhiva" de la Iaşi VII (1896) p. 13 publ. de N. Iorga.

Ei sunt chemați adesea în casele primilor boeri, oridecîteori este trebuința de muzicanți [1].

Cu alte cuvinte, după cum spunea Langeron ceva mai înainte, singuri țiganii erau acei, care aveau sarcina de a *gîdili urechile* romînilor [2].

Acelaş lucru despre ei, îl observă un alt călător englez, doctorul în medicină şi membru al societății regale a institutului William Macmichael [3].

După un *„lăudat şi nestrămutat obiceiu al pămîntului"* toți țiganii *„streini veniți di pisti hotar aici în Moldova„* după cum ne spune un document: *„erau considerați de drept supt stăpînirea Domnului* [4].

De aceea şi găsim din cele mai îndepărtate timpuri, după cum am şi văzut în urmă [5], hrisoave de dăruire ale Domnilor prin care

1. Wilkinson, o. c; A. I. Odobescu-Hurmuzaki, III pupl. I, p. 81 (1788); p. 76 (1790).
2. Ibid. o. c.
3. William Macmichael o. c.
4. „Acta bis. Talpalari" din Iaşi, cond. no. 759, doc. 1796, Ghenar 12.
5. T. Codrescu, „Uricariul" X, pp. 137-8, XVII, p. 185.

răsplătesc pe boeri pentru slujbele aduse domniei şi cu sălaşe de ţigani. Aceştia printre alte meserii cu care se ocupau, aveau şi pe aceia a lăutăriei.

Obiceiul adică de a se afierosi ţigani s'a urmat până către începutul veacului al XIX-lea.

In 1792 Alexandru Vodă Moruz, răsplăteşte pe Vornicul Manolache Conache cu 20 de sălaşe de ţigani între care se afla, Stan lăutariu şi Marin lăutariu! [1]

Felul acesta de întocmire al curţilor noastre boereşti, adecă de a fi pline de ţigani, rămaşi moştenire şi cunăscători a mai multor meşteşuguri, deci de aceea ce avea nevoe o curte, s'a urmat până după 1850. Dar ceea ce mai însenina sufletul acestor fiinţi oropsite de soartă, erau cei cîţiva ţigani, care ştieau să cînte din scripcă [2], în răstimpurile de odihnă, atunci cînd scăpau de supt supravegherea vătavului curţii.

Aşa-i plină de tot interesul scena pe care ne-o descrie d-l Iacob Negruzzi, ca amintire din copilăria d-sale, punîndu-ne prin aceasta

1. N. Iorga „Studii şi docum". XI p. 260;
2. Ibid. o. c. XXI pp. 185, 217, 287, 413, 436.

şi'mai bine in legătură cu o viaţă pe care numai o dibuim.

„Vasile era totodată-istoriseşte d-sa, pe lîngă slujba de vătaf şi-lăutar. Cînd se punea, să zică din scripcă toată curtea se aduna roată împrejurul său. Ariile sentimentale erau ascultate cu emoţiune; iar cînd executa un *allegro* sau un *presto* toată ţigănimea, se prindea de mînă şi începea, să joace sau dacă stăpînii erau acasă îşi mişcau cel puţin picioarele pe loc după măsura muzicii.

Ceasurile libere, fiind mai ales acele cînd boerii se odihneau după amiază, se întîmpla ca muzica lui Vasile, să înpedice pe bunicul meu de a dormi sau să-l deştepte din somn. Atunci acesta eşia mînios în cerdac şi ocăra straşnic pe muzicant. Odată el îl ameninţă cu bătaia. „Să ştii, măi ţigane, că dacă mă mai trezeşti, din somn am să pun să te bată la scară!»

Într'o zi pe cînd Vasile, cînta iar, deşi *pianissimo*, fiind sigur, că nu se aude sus şi noi copiii ascultam împreună cu toată curtea, deodată bunicul esă afară în cerdac să răpede pe scări, în curte, smulge scripca din mînile lui Vasile, o izbeşte de un stîlp al cerdacului făcînd-o ţănduri, apoi se urcă

iute pe scări înapoi mormăind printre dinţi: «Mi-i mai cînta tu de acum cioară spurcată!» Bunica ce venise în cerdac, după dînsul pentru al potoli, îi zise atunci încet şi cu ton de mustrare «Dragă, de ce ai făcut asta?"

Cînd de la bunic, a cărui faţă încruntată ne speriase, ne îndreptarăm privirile spre Vasile, văzurăm figura acestuia palidă şi schimbată, două lacrămi curgeau încet pe obrajii săi. Deşi copii, înţeleserăm, că durerea sa trebue, să fi fost nemărginită.

Scena aceea, m'a impresionat mult şi adesea ori m'am gîndit, mai tîrziu că bietul Vasile, ar fi preferat, să fi fost bătut la scară, după cum fusese ameninţat, de cît să fie lipsit de instrumentul,ce făcea fericirea vieţii sale" .

Prin urmare, viaţa lor era cea mai mizerabilă formă de vieţuire omenească.

Iată, cum ne-o reliefează îndeosebi, Contele de Hauterive.

„Mai pre jos de norod, se află un soiu de oameni, cărora stai la îndoială a le da numele acesta şi cari ar necinsti omenirea prin josnicia lor, dacă n'ar mîngîia-o prin

---

1. Iacob Negruzzi în rev. „Convorbiri literare" XLVII (1914) p. 115.

fericirea de care se bucură. Cine vrea să vadă neatîrnarea cea mai deplină într'o robie desăvîrşită şi o folosinţă de toate lucrurile în lipsă de orice drepturi cetăţeneşti, trebuie să se uite la ţiganii, cari rătăcesc prin pustiuri sau care să tîrăsc prin tîrgurile Moldovei. Unii plătesc stăpînilor lor o mică dare, alţii îndeplinesc, fără plată pentru trebuinţa casei boerilor lor meşteşugurile de potcovari, lăcătuşi, tîmplari, cîntăreţi chiar ş. a. şi înmulţirea lor uimitoare face aceste îndatoriri aproape nesimţite. De altfel ei nu cunosc nici o lege şi găsesc, în oricare îndemînare la orice şi în vrednicia lor nemărginită, puteri cu mult mai mari decît nevoile lor. Desbrăcaţi prin fire de orice cuviinţă, ei se mîngîie de ruşinea robiei prin aceea că sunt slobozi, să facă totul. Ei sunt vecinic în sudoarea muncii sau în nebunia beţiei. Goi [1] şi mulţumiţi, cîntînd pentru petrecerea lor sau pentru a altuia, bogaţi în copii, care nu se tem de vreme, care se

---

1. De aceea şi găsim într'un manuscris din sec. al XVIII [c, 1726-1752] in care catigorisindu-se fiecare neam, adică cu „polecra" lui, despre ţigani zice că „sărăciia — e a — ţiganilor" (vezi ms. acad. rom. no. 3806 f. 54.

tăvălesc în noroiu, dorm în zăpadă, sar gardurile cu îndrăzneală şi cu uşurinţa unor maimuţe, ei alcătuiesc, între soiurile neamului omenesc, o stare ciudată, a cărei soartă, nu e nici de rîvnit, nici de plîns şi cari mai mult ne înjosesc decît ne supără, prin frăţia care-i unesc cu noi şi pe care credinţa şi filosofia, ne opresc a o tăgădui“ [1].

Acelaş lucru, ni-l spune în scurt William Macmichael, cînd remarcă că ei *sunt trataţi ca vitele* şi au *obiceiul furatului,* şi se crede adaugă acelaş, a fi mîncători de oameni şi lacomi de carne de copii pentru care cauză au fost şi osîndiţi sub Maria Tereza [2].

Poate că, era neştearsă pomenirea grozavei foamete, întîmplate supt Dumitrasco Vodă Cantacuzino după 1684, despre care citim în cronica vremei, că „s'au făcut foameţi mari, de mînca om pre om, *că în Iaşi au amăgit un ţigan pre o fată săracă şi au băgat-o într'o pivniţă pustie şi acolo au ucis-o şi au tăiat dintr'însa de au fript şi au mîncat, pe care l'au şi prins Dumitraşco*

1. Comitele d'Hauterive, o. c. p. 104-6; T. Codrescu, „Uricariul“ II, p. 84, 85 şi urm.
2. William Macmichael, o. c. p. 14.

Vodă; spunînd drept, nu i-au făcut nimică; și pre multe locuri s'au înțeles așa" [1].

Țiganii, nu rareori plecau de la un stăpîn, după ce-i ținuse iarna 'ntreagă [2] cu mult, puțina mîncare a lui, pentru ca'n primăvară, să-i găsească cine știi unde și cîte odată chear peste hotarele țărei [3].

Atunci mîniea stăpînilor, nu era mică, pentru care pricină, fugeau iarăși apucînd razna prin lume, căutînd alt stăpîn [4]. De aceea găsim pe un Neculai Ungureanu *cobzar* de meseria lui pe la 1724, închinîndu-se, cînd la un boer, cînd la altul [5].

O mărturie din 1802, e plină de tot interesul de a o da în întregimea ei, pentru a ne face o ideе exactă asupra vieții unui lăutar scripcar de la sat, de către sfîrșitul veacului al XVIII-lea, cum și-o ducea colindînd din sat în sat.

„Eu Lupașcu din sat[u] Bobiceni ținutu „Hărlăului om de o vîrstă, ca de 60 ani,

1. „Letop". II, p. 34.
2. Acta bis. Talpalar, doc. 1727, Mart. 5
3. Ibid, doc. 1821 August. 10;
4. Ibid, doc. 1733 Avg 19; 1734 Ghen. 30; 1742 Mai 7; 1744 Dec. 20; 1792 Mai 19.
5. Ibid, doc 1794. Dec. 20; T. Codrescu „Uricariul" XXI, pp. 382-3. Puteau fi dați „țigani amanet pentru datorie" 1785, T. Codrescu, o. c. II p. 80.

„care m'am aflat slujind vătaf la casa ră-
„posatului căp[i]t[anul] Ion Ciudin 40 ani
„păr ce s'au săvîrşit atît răposat[ul] căt cum
şi cucoana Zmaragda soţiia dumisale, dau
„aciastă mărturii la mîna dumisale Jic[ni]-
„c[erului] Tanas Gosan precum că fiind
„chemat de dum[nea]lui aici şi întrebat pen-
„tru pricina unei ţigance anume Catrina a
„surori dum[isale] Zmaragdei, ci au avut-o
„de la părinţii dumis[a]le zăstre că precum
„ştiu, să mărturisesc", „că aciastă ţigancă
„Catrina fiind luată zăstre o ave fată în casă
„şi nefiind măritată au făcut în sărăcei (sic)
„doi copii".

„Şi aflîndu-s[e] aceşti doi copii în vreme
„Mării Sale Alexandru Ioan Mavrocordat
„V[oe]vod *au nimerit un ţigan scripcariu la*
„numit[u] sat Boibcenii, om cam trecut de
„vîrstă, chior de un ochiu cu albiaţă şi la
„celalt ochiu iarăş cu puţină vedere *şi şe-*
„zănd, cănd în sat[u] Bobicenii, cănd prin-
„tr'alte sate streine înblănd cu scripca pe-
„trecăndu-ş într'acestaş chip vreme[a] sa,
„aflăndu-să cu minte ţiganca îngreunată cu
„al tre'le copilu, care trăeşte şi acum anume
„Irina, s'au cununat cu acest neputincios
„ţigan, răspunzăndu-[să], că iaste strein şi

„după cununii au făcut doi copii, o fată şi «un fecior, ce se află acum trăind la casa „surori dumisali Ilinca Pătrăşciasa şi trăind „ţiganul acest[a] cu ţiganca trii patru ani în „sat într'un bordeiu au murit ţiganca; iar ţi„ganul rămăind de capul său, *mai înblănd „prin sat cu scripca,* ca un strein, ce au fost, „s'au dus. Deci aşa ştiu şi mărturisesc“ [1].

Prin cîteva rînduri dintr'o scrisoare a lui V. Alexandri adresată lui Ioan Ghica adaose la schiţarea de mai sus ni-o reliefează şi mai mult, cînd zice el poetul:

„Astfel îmi aduc aminte de ....Casandra, Marin şi Zamfira trei fete frumoase pe care mama Gahiţa le luase cu deasila din ţigănimea de la Mirceşti pentru ca să le crească în casă, să le deprindă a coase la gherghef etc, Casandra, albă ca o fată de boer, se înamorase de Postolachi, *cobzarul* de la ţară şi doria să se mărite cu el, însă jupîneasa o căsători făr'de voe cu Costachi bucătarul, obligînd pe Postolachi să-i cînte la nuntă! Zamfira mai norocită isbuti a fugi cu *Didică scripcarul, de la care am adunat mai multe cîntece poporale* şi-a dus o viaţă

1. „Acta bis. Talpalari“ din cond. no. 759, doc. din 1802, Mai 6.

nomadă cu iubitul ei pînă a murit, nu se ştie cum şi unde [1].

Ei plăteau după cum am văzut şi-n urmă, oare care dăjdi către Domn şi stăpînului [2].

Tot ce era mai trist însă din vieaţa lor este faptul, că fiind socotiţi robi, stăpînul dispunea de viaţa lor în oricefel şi puteau fi vînduţi, ca orice marfă, mai ales de cei nemiloşi, fără a se fi ţinut în samă legăturile lor de familie sau de încuscrire. Ştim dintr'un hrisov din 1785, că un ţigan la vînzare, era socotit astfel; avea un preţ *„pentru suflet“* un altul *„pentru meşteşugul ţiganului sau ţigancei„ „însă pentru meşteşugul lăutăriei, a cobzăriei sau a altor zicători* — domnescul hrisov zicea — *să nu se hotăriască nici să se deie, preţ osăbit“* [3].

Se găseau totuşi din boeri, ca dealde Gosan în Moldova [4], Colonelul Cîmpineanu în Muntenia şi alţii, pătrunşi de milă pentru fiinţa omenească, ca'n 1834 să emancipeze

---

1. Ion Ghica, „Scrisori......“, o. c. p. 98.
2. V. A. Urechi în „An. ac. rom“. pe 1897-98, p. 86 în notă.
3. T. Codrescu, „Uricariul“ II, p, 86.
4. Vezi diala lui Gosan publ. în „Bis. cu averi proprii“, ed. Ad-ţiei casei bis., II, p. 187.

pe robii lor, însă nefiind pregătiţi pentru viaţa liberă, lipsiţi cu totul de mijloace, le părea rău, după robia de mai înainte [1].

In 1837, se şi făcu o dezrobire a tuturor acelora, ce erau proprietatea statului [2].

Totuşi şi după aceste date, se petreceau scene de acelea pline de suferinţă umană, care rămîneau neşterse pentru inimile simţitoare.

Iată ce ne descrie Elias Regnault.

Un oarecare „rîdicat prin protecţia lui Kisselef, la înalte funcţii îi era prea strîmt într'o casă ordinară şi-ncepuse a zidi o alta foarte întinsă. Avînd nevoe de bani, el alergă la preţul ţiganilor săi, vînzîndu-i în dreapta şi în stînga fără a lua în privire, nici încuscririle, nici legăturile de înrudire. Se pomeneşte la Bucureşti încă şi astăzi trista privelişte, ce'nfăţoşa cvartalul Gorgan, ticsit de femei şi de mame în lacrămi, unele cerîndu-şi bărbatul altele chemîndu-şi pe nume pe copiii lor rîpiţi, zmulgîndu-şi părul sfîşiindu-şi cu unghiile peptul şi supuind

---

1. Elias Regnault, „Histoire sociale et politique de Principautés Danubiennies", Paris 1855, şi trad. de Ioan Fătu, II, p. 379.

2. Ibid., o. c. p. 381.

pe nemilostivul vînzător desprețului și urei oamenilor precum și blestemului lui Dumnezeu. După folositoare vînzări foarte în cătimi mici — acel boer — dădu cu grămada restul turmei sale bancherului Opreanu pentru suma de zece mii de galbeni".

„Dar, nici odinioară — zice acelaș — chiar în astă țară de sclavi, negoțul cu țigani nu se făcuse pe un picior atît de întins și cu atîta nerușinare".

„Pentru aceea încheei Elias Regnault „acest scandalos negoț de carne omenească, avu numai puțin efect, de a pleca spiritele din nou către cugetări de reformă" [1].

CONSTITUIREA LĂUTARILOR ÎNTR'O BREASLĂ

Din „vechime", dar mai sigur din 1775 știm, că „vătașii de lăutari pe la alte orașe de prin județe de margine, care pentru osteneala ce făceau *cu cîntare fără plată, cei dela Curtea domnească din București, și cei dela Craiova la Căimăcănie și cei*

1, Elias Régnault, o. c. Vezi și „Desrobirea țiganilor" cuvîntare ținută de M. Cogălniceanu în 1891 la jubileul de 25 de ani al academiei.

dela Focşani la isprăvnicat, avea obiceiu de lua vătaful de nuntă cîte taleri unul şi dela lăutarii, ce se afla — în oraşul Bucureşti — plocon de la fieşcare pe an pol bani 33“ [1].

Deşi nu avem indicii sigure, credem totuşi cum că la data amintită, după cum vom vedea mai apoi, lăutarii erau constituiţi într'o breaslă, zicîndu-i-se *„breasla meşterilor scripcari sau lăutari“.*

Deci scripcarii noştri, cu toată ţigănia lor şi vieaţa neomenească pe care o duceau, prin veacul al XVIII-lea îi aflăm, că erau o *„breaslă veche dintr'un început cu staroste şi cu catastev ca şi alte bresle“.* Şi dacă abea la 1795, din oraşul Huşi avem un act de constituire a lor în breaslă, aceasta nu se făcea după însuşi vorba episcopului de Huşi — care pe atunci era Veniamin, Mitropolitul Moldovei de mai tîrziu — decît ca „să le punem staroste *şi să înoim catastih şi să le întărim obiceiurile“.*

Pentru însemnătatea lui, dăm acest catastih în întregime pentru a vedea mai bine toate îndatoririle unui breslaş, scripcar.

---

1. V. A. Urechi, „An. acad. rom.“ pe 1897-98, pp. 85-86.

„Veniamin, cu mila lui D[u]mnezeu, episcop Huşului"

„De vreme ce, breasla meşterilor scrip-
„cari, iaste breaslă veche dintru început cu
„staroste şi cu catastev, ca şi alte bresle,
„s'au socotit şi de cătră noi, că aciastă
„rănduială a lor, să să păzască şi de acum
„înnainte întocma nestrămutat, după cum
„din vechiu s'au urmat pentru care viind
„şi toţi meştirii înnaintea noastră şi însuşi
„ei au cerşut, ca să le punem staroste şi
„să înnoim catastih şi să le întărim obi-
„ceiurile cum şi praznicul, ce ş'au ales ei
„sănguri, să-l prăznuiască; adecă sfinţii
„apostoli Petru şi Pavel.

„Drept aceia socotindu-să de cătră noi
„pe Vasile scripcariul om cu rănduială şi
„cu purtări buni pre carele şi ei l-au cerşut
„şi l-au primit cu toţii; iată spre paza răn-
„duelii breslilor, l-am pus staroste pe numitul
„Vasile purtătoriu de grijă şi povăţuitor a
„tuturor, rănduelilor lor şi a obiceiurilor
„ci-au avut dintru început, la cari, să aibă
„a urma cu toţii după ponturile, ce arată
„mai gios.

1) Hotărăm, ca pe tot anul, să fie datori ei cu toţii a prăznui hramul de mai sus

arătat după toat[ă] cuviința creştinească prin ştirea şi silința starostelui.

2) Pe staroste, să-l aibă cu toții la cinste şi să-i dea ascultare la toate orănduelile breslii; iar carele să va arăta înprotivitor şi îl va necinsti sau îl va sudui sau va rădica mănă asupra lui unul ca acela, să s[e] globască şi să s[e] certe între toat[ă] adunarea breslii după fapta sa ca şi alții, să s[e] părăsască.

3) Când, va veni la staroste vre-o poroncă stăpănească pentru vre-o slujbă de obşti şi starostele le va arăta poronca, datori să fie cu toții a asculta şi a să supune la driapta rănduială, ce le va face starostele; iar carele, să va arăta nesupus, să să certe, să s[e] globască, după obiceiu şi după vina lui.

4) Ori care meşter strein va veni de aiurea, să aibă bresłaşii al trage la breasla lor după hotărărea catastihului şi acel meşter străin aşăzăndu-s[ă] la breaslă, să aibă a da o părechе papuci starostelui şi 6 potr. la breaslă bani vedrii; iar de va întra la tovărăşie în tocmală, cu meşterii cei de loc va da 6 lei la breaslă bani cutiei după obiceiul vechiu afară de havaetul starostelui.

5) Meşterul de la țară de va veni, să cînte

numai la zioa târgului, să aibă a da 2 pot. după obiceiu şi a dooazi, să lipsască de acolo; iar de va umbla cu vecleşug sau pe taină şi nu-ş va da obiceiul starostelui, să să globască cu 2 lei sau să s[e] certe cu bătae asemenea şi meşterul, ce l-ar găsi şi luîndu-i ceva nu l-ar duci la starosti, să s[e] globască de starostele înpreună cu breasla.

6) Ori care ucenic a vrea, să să tocmască la vre-un meşter, să fie prin ştirea starostelui şi tocmindu-s[e] să de 2 pot. obiceiul starostelui.

7) Cari din meşteri va smomi pe vre-un ucenic a altuia şi-l va priimi la dînsul, acel meşter, să fie de certare împreună cu ucenicul, şi meşterul, să de trei lei gloab[ă] la breaslă.

8) Feciorul de meşter de va învăţa meşteşugul, să aibă a da 6 pot. obiceiul starostelui; iar când va intra la tocmală de tovărăşie cu alţii, să aibă a da o părechi papuci starostelui şi 6 lei la breaslă ban[ii] vedrilor.

9) Feciorul de herar sau de bucătar sau de vezăteu de va învăţa scripcăria, să aibă a da un leu la breaslă bani[i] cutiei şi un

leu starostelui şi 3 pot. a vedrii ; iar când va întra la tocmelele de tovărăşie, să aibă a da de iznoavă 6 lei la cutie, un leu a vedrilor şi o părechi papuci starostelui.

10) Când vor avea vre unii din meşteri pricină unul cu altul, să nu margă la alte giudecăţ, fără numai starostele înpreună cu breasla, să-i giudece şi neodihnindu-se să vie la episcopie înpreună cu starostele.

11) Ori care din meşterii, ce sânt supt ascultarea starostelui, cum şi cei streini, să nu fie volnici, fără ştirea starostelui, a să tocmi, nici la o treabă, cât de mică ; iar carii vor faci una ca aciasta, să să ia hacul lor să s[e] facă în trei părţi, adecă o parte la cutie, o parte starostelui şi o parte breslii, şi să s[e] certe uni ca aciia.

12) Câţ bani, să vor strângi piste anu la breaslă osăbit de venitul starostelui, să aibă ai strânge la cutiia cea pecetluită şi la zioa praznicului deşchizându-o la episcopii fiind starostele de faţă înpreună cu brasla (sic) cu câţ bani, să vor afla, să cumperi făclii untdelemn, tămâe, să să ducă la biserica hramului lor ; iar ce va mai rămâne să înpartă la săraci şi la alte faceri de bini şi lucruri creştineşti.

13) Aceste bune aşăzări şi obiceiuri hotărăm, ca să să păzască nestrămutat de către toţi meşterii aceştii bresle atât cei mănăstireşti, cum şi cei boereşti şi cei streini, toţi să fie supuş şi plecaţi starostelui lor, ca unuia, ci iaste pus de către noi cu alegirea a tuturor celor ai săi şi nimenea, să nu strici acesti buni obiceiuri, ci mai vărtos, să le înnoiască şi să le întărească.

14) Iar carii, nu s'ar supuni din breslaşii starostelui şi n'ar urma acestor rănduele, ce s'au aşăzat în catastih, cum şi starostele de va părtini unora şi altora le va faci strămbătate unii ca aceştie, să fie însămnaţi cu arhieresc blăstăm şi în viaţa lor procopsală, să nu vază ostenelili şi sudorile lor, să fie spre pierzari şi înger nemilostiv, să le ste înprotivă in toate zilele vieţii lor ; iar cei ce să vor supuni se vor umbla cu dreptate, să le de Dumnezeu după petrecirea aceştii lume viaţ[ă] norocită şi să-i învredniciască înpărăţiei ceriurilor, amin. 1795 Fev[ruar] 17.

[Pecete în tuş cu sfinţii Apostoli]

„Pecete sfintei episcopii Huşului Veniamin episcop 1792 Iunie 2".

(ss) „Veniamin episcop Huschii"

Era obiceiul, ca la schimbarea episcopilor, catastihul să fie întărit de noul episcop abea instalat în scaunul său.

Aşa, acelaş catastih este întărit în 1796 Iunie 24 de Gherasim spunînd, că „viind înnainte noastră toată briasla meşterilor scripcari cu acest catastih făcănd rugăminti, ca să s[e] întăriască şi de cătră noi, căruia catastih făcăndu-i-să cercetari şi aflăndu-să, că este cu bună rănduială făcut şi pentru ca şi de acum înnainti nestrămutat, să s[e] păzască urmare[a] ponturilor, ce sănt mai sus arătati s'au făcut starosti asupra breslii pe Melinti Buda şi s'au întărit şi de cătră noi cu a noastră iscălitură şi cu pecete[a] episcopii pecetluit".

După aceasta mai vine la fel întărirea Meletie din 1803, Iunie 2, realegîndu-se ca staroste tot *Melinti Buda,* cum şi aceea a episcopului Sofronie din 1826, Octomvri 30, fiind *„staroste Dimitri-bărbierul şi Ion-bărbierul"* [1].

Am văzut puţin în urmă, că dela 1775, de cînd, *vătavii* care *„făceau cîntare fără plată"*, adecă acei dela Curtea domnească

---

1. Ms. proprietatea mea.

din Bucureşti, cei din Craiova şi alte părţi şi aveau *„obiceiu“* de lua, de nuntă cîte un taler; iar dela lăutarii din Bucureşti ca plocon pe fiecare an 33 bani, *„cîte puţin, puţin... această rînduială de vătaşi de lăutari“*, atîta îşi întinsese pretenţiile, încît cu adevărat le califică un document din 28 Aprilie 1818, că au ajuns în toată ţara *„ca o mare catahrisis“* [—abuz]“.

Armăşia vindea judeţele, precum se vindea *„huzmeturile* [dările] *domneşti“*. Iar cei ce cumpăraseră acest drept, umblau *„din sat în sat şi pe la toate cîrciumile de pe la drumuri şi pe la mori mănăstireşti şi boereşti“* şi oriunde găseau *„lăutar cît de prost, măcar, să nu fi cîntat la nici o nuntă şi chiar în cîrciuma stăpînului lor sau la moara sa, încă şi pe băeţii cei mici, care atunci se învăţa la lăutărie, nu numai ţiganii de vatră, ci şi lăeţii“* îi prădau şi-i jăfuiau *„acei cumpărători, cu nume de avaet al vătăşiei, luîndu-le cît* — puteau — *hrăpi dela dînşii. Dela unii şi pînă la 30 taleri, luînd acest avaet... chiar dela copiii mici“* din care pricină ţiganii mănăstireşti şi boereşti mai ales, din lipsă şi sărăcie nu puteau plăti „birul stăpînului lor sau să-i facă posluşania“.

De aceea cu dreptate la data amintită mai sus Mitropolitul Ungro-Vlahiei Nectarte dimpreună cu ceilalți episcopi și boeri ai divanului, adresează o plîngere Domnului lămurind că „țiganii mănăstirești și boerești *dela începutul țărei*, n'au fost supărați întru nimic de către armășie, ce și-au căutat numai de posluşania și birul stăpînului lor și pe dînsul l-au cunoscut stăpîn desăvîrșit al lor; iar cu această urmare a armășiei în nume de avaet al vătășiei de lăutari, se ridică cu totul dreptatea stăpînului lor de-asupră-le și se face armășia stăpînă pe dînșii, căci pentru ca să agonisiască avaetul armășiei, lasă jos lucrul stăpînului lor și se duc de muncesc la altă parte și ce cîștigă de abia plătesc avaetul armășiei; iar stăpînul rămîne lipsit de dreptul folos, ce se cuvine să aibă dela robul său, după cum din vechime au avut".

Deci „numai pe la orașele cele mari domnești slobode, să fie vătași de lăutari și acei vătași să iea dela lăutarii, ce vor fi locuitori chiar într'acel oraș, avaetul nunților și ploconul". „Dar fiindcă acum sunt înălțate toate prețurile, să se adaoge și la acestea, spre a se lua avaetul nunții întreit adecă taleri 3, care avaet, să-l iea vătaful dela toată ceata

lăutarilor, ce se vor tocmi, ca să cînte la acea nuntă; iar de nu fieşcare lăutar cîte taleri 3. Aşijderea şi plocon, să iea de fieşcare lăutar pe an taleri unul, iar nu mai mult. Insă acest avaet şi plocon, să-l iea vătaşii numai dela lăutarii de vatră, ce locuesc în oraşe mari domneşti slobode; iar dela alţi lăutari de prin oraşe mici şi de prin sate, dela moşii mănăstireşti, boereşti sau ţărăneşti şi dela lăutarii lăeţi, ce sunt umblători din loc în loc şi dela copiii mici ce învaţă lăutăria, să nu aibă voie a lua nici un avaet".

Domnul încuviinţază cererea de a fi adusă la îndeplinire aşa după cum era făcută de Mitropolit şi de boieri, însă dela „viitorul Ianuar" de oarece „vătăşiile de lăutari — apucase de se vînduse — pe anul următor" şi deci erau temeri, că dacă, se făcea strămutarea acelor vînzări, să nu se pricinuiască „judecăţi şi prigoniri" [1].

Lăutarii din Bucureşti, constituiţi şi ei în breaslă, aveau de patroană pe sfînta Paras-

---

1. V. A. Urechi in „An. acad. rom." pe 1897-98, pp. 85 şi urm.

chiva dela biserica zisă Caimata, astăzi dărămată; mai tîrziu această prăznuire au mutat-o la biserica Scaunelor [1].

LĂUTARII CEI MAI RENUMIŢI

Către sfîrşitul secolului al XVII-lea şi începutul celui de al XVIII-lea se fixase bine rostul cuvîntului lăutar şi atribuţiile care erau legate de această meserie. Cei de cîntau prost mai luau şi cîte o chelfăneală.

Aşa se ştia, că a fost odată un lăutar, carele cînta foarte urît şi deapururea mergea într'o casă boltită şi cînta singur acolo. Deci răsunînd casa aceia, i s'a părut lui că cîntă foarte frumos. Şi aşa s'au dus la o adunare de oameni şi au început a cînta şi cîntînd urît l'au scos afară bătîndu-l şi gonindu-l oameni cu palme" [2].

Incă pe vremea lui Brîncoveanu, Del Chiaro, remarcă că pe lîngă alte feluri de muzici se auzeau şi cîteva instrumente de coardă, cîntate de ţigani, *şi care făceau o*

---

1. G. I. Ionescu-Gion, „Istoria Bucurescilor", p. 744 şi notele 3, 4.
2. Antim Ivireanul, „Didachiile", vol. II, p. 66-7.

bună armonie [1], față bineînțeles cu mehterhaneaua, adică muzica turcească, care va fi fost oribilă, mai ales pentru urechile nedeprinse cu ea.

Sensibilei engleze, lady Craven, mai tîrziu principesa de Anspach-Bayreuth, cît pe ce să-i vie rău, cînd invitată la prînz la curtea lui Mavrogheni, a auzit întîi această muzică. *Pe urmă însă au cîntat lăutarii și lady Craven, nu are destule cuvinte, ca să-i laude și să exalte dulceața cîntecelor și inima ce pun în executarea lor* [2].

„Erau boeri — zice Ionescu-Gion, în a sa carte „Istoria Bucurescilor" — care aveau acum o sută și mai bine de ani tarafuri renumite de țigani lăutari. Se citează *lăutarii Golescului,* cam pe la 1790 care erau celebri"[3].

Negreșit, că din rîndurile acestor țigani lăutari, prin puterea talentului lor, deși numele celor mai mulți i-a acoperit vălul tre-

1. Del Chiaro, o: c. p. 70.

2. Vezi mai amănunțit „Istoria fanarioților" pp. 200-218 și „Istoria Bucurescilor" de G. I. Ionescu-Gion, p. 537.

3. Ibid., Tradiția orală prin bătrînii bucureșteni, in notă 2; Vezi și Ion Ghica, „Opere complete", vol. IV, p. 367.

cutului, nelăsînd în urma lor decît doar unele din cîntece, care au făcut epocă de felul cum au fost cîntate, abia de prin primele decenii ale secolului al XIX-lea, ne-au rămas şi cîteva nume, de care sunt legate amintirile unei epoci întregi.

In privinţa aceasta, iată ce ne relatează Dionisie Fotino: „...că ţiganii lăutari cîntă, cu vioara, cu cobză şi cu muscal (naiu); întru aceasta ei întrec pe oricare altă naţie şi chear pe Perşi, precum a mărturisit şi însuşi Hanul fratele Şahului Persiei, care trimis la Napoleon Bonaparte ca ambasador, şi întorcîndu-se din Franţa prin Ţara Romînească, la anul 1810, s'a minunat de talentul lăutarilor ţigani mai vîrtos la muscal. Ei cîntă şi din gură de minune şi fără a avea vreo învăţătură oarecare sistematică, compun şi cîntece foarte dulci încît şi muzicanţii Europei îi admiră" [1].

Anatol Demidoff de asemenea îi numeşte *„executanţi iscusiţi"* [2].

Dar ceeace a tras mai mult atenţia împă-

1. Dionisie Fotino, „Ist. generală a Daciei" tip. în greceşte la 1818 şi trad. în 1859, Bucureşti, tom. III. p. 239.

2. Demidoff, o. c. p. 132 (după „Dacia literară").

ratului Rusiei Alexandru I, cînd în 1819 asista la un bal în Chişinău era „muzica egipteană de ţigani, duşi din Iaşi cu boerii greci — Postelnicul Dimitrachi Plaghiano şi Postelnicul Costachi Pantazoglu trimişi de Domn pentru ca să salute pe împărat — şi alcătuită din cei mai buni cîntăreţi şi lăutari ai Moldovii.

Intre aciia, să distingia unul Năstasă şi altul Angheluţă, ce ş'au lăsat nume trainic în pămîntul acesta despre talentul, ce ave a cînta şi a purta arcuşul. Lîngă dînşii au stat privindu-i monarhul îndelungat, mirîndu-se cum eczecuta ariile fără noate şi cu ce melodie întona strofele cînteclor naţionale, ca adevăraţi artişti, dăruindu-le 1000 de ruble" [1].

William Macmichael, se vede că atunci cînd vizita Moldova pentru întîia dată, a nimerit, să asculte nişte lăutari proşti, de oarece la 6 Ianuarie 1817 fiind la Chişinău zice: *„Cît despre noi, am primit serenada unui taraf de ţigani, oameni nalţi, negri, care întovărăşau din gură destul de dis-*

1. Postelnicul Manolachi Drăghici, „Ist. Moldovei", II, p. 105.

cordant, cinci vioare pe care cîntau oftătoare arii moldoveneşti" [1].

Nu tot aşa ne vorbeşte Cogălniceanu şi alţii de după el:

„Intre *vătraşi* [2], găsim cei mai buni muzicanţi fără să cunoască notele; e de ajuns a auzi odată o melodie, o sonată de *Mozart* sau o sinfonie de *Beetowen,* ca s'o cînte pe de rost cu mai mult talent, decît cel dela care a auzit-o. Mi s'a întîmplat — zice Cogălniceanu — să văd un ţigan întrînd cu vioara subsioară la teatrul francez din Iaşi, urmărind cu urechea uvertura şi alte bucăţi din *Dame blanche,* şi după isprăvitul operei el eşia şi cînta toată muzica ce o auzise, cu mai multă artă decît primul virtuos din orhestră. Ei compun fel de fel de cîntece.

„Aşa, cine n'a auzit de *Angheluţă,* de *Suceava,* de *Barbu* sau de *Cihari,* care trăeşte la Pesta. Ţiganii cîntă şi din gură mai ales cîntece populare. Ei au o voce frumoasă, că adesea ori boerii meseni se scoală dela masă şi lipesc cîte un galben

1. William Macmichael, o. c. p. 13.
2. Ţigani de vatră, statorniciţi.

de fruntea lăutarului. In nopţile de vară huesc mahalalele Iaşilor de muzica ţiganilor.

„Deoparte, boerii se primblă cu prietenii lor întovărăşiţi de o muzică europenească, căci dispreţuesc tot ce este indigen; iar micii negustori şi ţărani după ce ş'au vîndut carul cu fîn sau cu lemne, petrec în crîşme, unde după ce beau pănă la 10 seara, apoi es pe uliţi însoţiţi de 2 lăutari, care le cîntă la ureche, cîntecele ce le plac; iar ţăranul vesel, cu peptul deschis, cu mînile la spate, mai sprijinindu-se pe cumătru-său uită de necazuri în aceste momente. Aceste petreceri de noapte au ceva poetic în ele.

„Pentru joc, taraful de lăutari, e mai bun decît muzica europenească şi ţin mai bună măsură şi îţi place mai mult decît muzica cealaltă şi chear militarilor ruşi din ultimul războiu cu turcii, le plăceau mai mult lăutarii decît muzica lor militară“ [1].

Wilhelm de Kotzebue, îmbracă cuvintele sale cu-n deosebit văl de poezie şi pune multă inimă, pentru a evoca cît mai puternic figurile celor doi lăutari *Angheluţă* şi

1. Mihail Cogălniceanu, „Esquisse....“ o. c,

Barbu, supt a căror vrajă, a arcuşului lor, a fost şi el.

„*Strauss* şi *Lanner* — zice el — trăesc în memoria celor ce i-au auzit şi muzica de joc germană, nu a amuţit odată cu moartea celor doi virtuoşi. Dar cînd cîntă lăutarul ţigan, *Barbu* şi *Angheluţă,* apoi tot ţi se învîrteşte altfel picioarele! Uitaţi-vă la orhestra aceia minunată. Dar trebue să eşiţi în cerdac, în tindă chear, nici n'aţi putea sta şi apoi nici nu miroasă oamenii aceia a paciuli.

„Priviţi obrazurile acelea negre şi expresive! Părul corb se scutură sălbatic încoace şi încolo, căci capul ajută la bătaia tactului şi nu numai capul singur ci şi ochii se'n-vîrtesc mereu, colţurile gurii se mişcă şi chear nările se umflă şi nechiază parcă ar vedea armasarul o iapă. Trei ori patru cîntă din vioară trei ori patru trag cu o pană pe strunele cobzei, alţii suflă cu adevărată furie din naiu şi totul împreună alcătueşte o armonie aşa de deosebită şi de aţîţătoare, în cît tînărul trebue să joace cu voe fără de voe, bărbatul aşezat ridică picioarele în tact şi-şi aduce aminte de tinereţe, cînd îşi ţinea şi el drăguţa la braţe şi bătrînul mişcă

Lăutari dela sfirşitul secolului al XVIII-lea, (colecţiunea academiei), reprod. după G. I. Ionescu-Gion, „Istoria Bucureştilor", p. 535.

cel puțin din degetele dela picioare și se uită zîmbind la tineretul cel zburdalnic și unde pui, că țiganii aceștia n'au o idee despre note. Cîntă totul după ureche! [1]».

La 2 Ianuarie anul 1847, *Albina romînească* a lui Asachi dădea următorul anunț că „în ziua de anu nou au intrat în capitalia noastră reprezentantul armoniei faimosul F. List".

Apoi adăuga acelaș anunț, că «acest artist fără asemănare, carile călătorește la Odesa, va da Duminica viitoare—adecă la 5 Ianuar—un conțert în casele dumisale Visterniculului Alecu Balș [2]».

Liszt însă, a dat și al doilea concert, care a fost în ziua de 8 Ianuar cu uvertura Wilhelm Tell [3], iar al III-lea, a fost la 11 Ianuar în teatrul național la care asistă și M. S. Domnitorul [4].

După aceste concerte Liszt a fost invitat sara la boerul Alecu Balș,

Imprejurările deci au făcut, ca aceste

---

1. Wilhelm de Kotzebue o. c. p. 212 și urm.
2. Albina romînească pe an. 1847 Ianuar 2 Joi no. 1.
3. Ibid o. c. p. 17.
4. Ib. p. 1034 verso.

două mari talente Liszt și Barbu, să se întîlnească, să se simtă și să se aprecieze, chiar în Iași în casele lui Alecu Balș.

Ca să vedem, cine era Barbu Lăutaru, dăm întocmai rîndurile dela vale dintr'o foae parisiană, pe care deci le-a cunoscut și străinătatea, referindu-se tocmai la această întrevedere și prin care fără nici o umflare de vorbe putem cunoaște măcar prin descripție cine a fost acest mare lăutar al nostru de al cărui arcuș Moldova a stat vrăjită aproape totul veacul al XIX-lea.

In ziarul francez *„La Vie Parisiene“* sub direcția lui Marcellin, Paris 1874, no. 48 din 28 Noembrie găsim următoarele:

„Aceștia—adică din taraf erau țigani din Iași și căpetenia lor se numea Barbu Lăutaru“ Toți purtau anteree mari strînse la piept, legate cu brîe, cu căciuli de piele de miel și opinci. Pletele lor lungi și groase le cădeau pe umere; căpetenia lor Barbu era bătrîn, barba sa căruntă împărțită în două cădea pînă la pept, și sub căciula, ce acoperea fruntea sa, se vedeau strălucind ochii săi plini de inteligență și vioșie. Cînd intrară în casă, toți puseră mîna la pept, și se închinară pînă la pămînt, li se dădu apoi șampanie.

Alexandri dădu semnalul, şi Barbu întorcîndu-se la taraful său, făcu semn cu degetul şi o stranie armonie isbucni în sala cea mare şi răsunătoare.

Instrumentele lăutarilor, se compuneau din o violină, un naiu şi o cobză un insrument cu coarde pentru acompaniat şi care seamănă totdeodată şi cu mandolina.

Barbu spuse, să se cînte un marş naţional, după aceea boerii entusiasmaţi aruncau galbeni în paharul său zicînd-i :

— Bea Barbule, bea! Şi bătrînul lăutar înghiţea tot odată şi galbenii şi vinul, căutînd a ţinea în gura sa galbenii, ce-i scotea apoi, după ce-i săruta cu sfinţenie.

— Ascultă, Barbule îi zise Neculai Sturza, cîntă-ne; *„Tu îmi ziceai“...*

Barbu, se închină pînă la pămînt, şi taraful începu a cînta:

„Tu îmi ziceai odată“, un cîntec lin, melancolic şi cam sălbatic necontenit în ton minor, şi pe care lăutarii îl cîntau cu un accent particular şi propriu modului lor de executare. Cei doi lăutari însărcinaţi cu acompaniamentul cîntau singuri bătînd coardele cobzelor cu o peniţă, acele dulci cuvinte a romanţei atît de cunoscute în Ro-

mînia, ce începe astfel: *„Tu-mi ziceai o-dată“...*

Apoi după cîntec sub avîntul unui entuziasm cu totul artistic, Barbu se cufundă într'un cîntec ţigănesc, într'adevăr minunat. Liszt asculta şi nu zicea nimic. Sub influenţa acestei scene mărețe, ce avea înaintea ochilor săi, el asculta cu sfinţenie pe aceşti artişti ambulanţi, cari nici nu ştiu ce este muzica şi care o gîcesc. Este cu neputinţă de a se descrie cu cîtă simţire şi isbucnire trăgeau cu arcuşul; notele ascuţite ale naiului acopereau aria gravă, şi cîntecul larg făcînd să reeasă plîngerea sa răguşită şi stridentă.

In muzica aceasta sunt ţipete de măhnire, isbucniri nebune, melancolice ale pustietăţilor, cîntecul este susţinut de un acompaniament monoton al cobzei şi înfrumuseţat din timp, în timp prin o frază cîntată, o singură frază, care se opreşte deodată, şi revine la oarecare interval, spre a arunca în această stranie muzică, sălbaticul ei ţip.

Liszt asculta mereu, răzemat pe un scaun de stejar, mînca cu ochii pe lăutari, şi une ori nervii lui simţeau sguduituri, cari se oglindeau pe faţa sa cea iscusită.

Cînd ultimul acord se auzi, el îşi apucă mîinele şi peptul său apăsat, avu un suspin de uşurare.

— Ah! cît e de frumos! zise el.

Toţi boierii bătură din palme; Liszt luă din buzunarul său un pumn de galbeni şi turnîndu-i în păharul lăutarului zise: „Să bem amîndoi, lăutarule!

Amîndoi ciocniră păharele. Listzt era atît de impresionat, încît tremura, cînd turna pe al său. In fundul sălei boierii deprinşi cu aceste curioase melodii, vorbeau între dînşii, punînd după fiecare bucată cîţiva galbeni în paharul minunatului lăutar.

După cîteva momente Liszt se sculă, şi îndreptîndu-se către lăutar, îi zise: „Barbule, m'ai făcut să cunosc muzica ta; am să te fac să cunoşti pe a "mea".

Bătrînul lăutar drept răspuns, puse mînile la pept, şi se închină pînă la pămînt. Liszt se puse la clavir în mijlocul unei tăceri, ce se făcu deodată. Lăutarul cu scripca în mînă asculta cu luare aminte fără a perde din vedere pe tainicul muzicant. Liszt începu cu un preludiu, apoi sub înboldirea inspiraţiei lui extraordinare, şi a încordărei nervilor săi, împroviză un marş unguresc, al

cărui cîntec lung şi melodios domina mereu în mijlocul arpegiilor, trilurilor şi greutăţilor înspăimîntătoare cu care împodobea cîntecul său. Apoi însufleţindu-se, îmbătat de melodie cu faţa sa galbenă şi caracteristică şi cu capul dat înapoi, cu ochii pe jumătate închişi, mergea dela un capăt al clavirului la celălalt, făcea să curgă din degetele sale o ploae de mărgăritare, cari veneau cu încetul, să se contopească în întîiul motiv ; degetele sale cu o repeziciune de necrezut alergau pe clavir, făcînd să se audă notele metalice, spre a reveni mereu la acel cîntec dela început, mare, magistral şi trist, ca un cîntec de organ. Era în adevăr prea frumos. Niciodată Liszt, nu se urcase la o aşa înălţime ; boierii ascultau fără a pricepe ceva, lăutarul însă pricepea ; mînca cu ochii pe cel ce cînta, nu perdea nici o notă, şi fisionomia sa era straniu mişcată în tot timpul acestei strălucite improvizări.

Liszt se sculă în mijlocul aplauzelor frenetice ale adunărei.

Barbu lăutaru, se duse drept la dînsul şi dîndu-i la rîndul său un pahar cu şampanie, îi zise romîneşte : la rîndul meu stăpîne, te rog să bei.

— Paharele se ciocniră din nou.

— Barbule lăutarule, îi zise Liszt, ce zici de această melodie ?

– E aşa de frumoasă stăpîne, răspunse bătrînul lăutar, că, dacă-mi dai voie, am să mă încerc să ţi-o cînt şi eu. Liszt zîmbi cu un aer de neîncredere, făcînd semn cu capul, că primeşte.

Lăutarul se întoarse către taraful său, şi după ce puse scripca la gît, începu a cînta marşul unguresc.

Nimic nu fu uitat, nici trilurile, nici arpegiile, nici variaţiunile cu notele repeţite, nici acele adorabile treceri din semiton în semiton, care-i sunt atît de obicinuite pentru a reveni la întîiul său motiv. Barbu lăutar cînta cu amănunţime pe scripca sa toată improvizaţiunea pianistului, ce asculta înspăimîntat opera, ce cu un moment mai înainte o cîntase pe clavir pentru întîia dată şi pe care poate o şi uitase.

Taraful său îl urma cu preciziune, observînd nuanţele şi uitîndu-se drept la Barbu, carele mergea cu cîntecul înainte, străpungînd inima lui Liszt.

Cînd se sfîrşi cîntecul, Liszt se sculă deodată şi mergînd drept la bătrînul Barbu,

îl sărută călduros, apoi luînd după vechiul obiceiu paharul cu şampanie, i-l întinse, zicîndu-i :

— „Bea Barbule lăutar stăpînul meu, bea, căci Dumnezeu te-a făcut artist şi tu eşti mai mare decît mine !“ [1]

Cine este Barbu lăutaru, pentru al cărui talent, fiind atît de entuziasmat poetul Vasile Alecsandri, a căutat să-l imortalizeze într'o piesă a sa şi prin el o vreme de mult înmormîntată ? ! Iar, el lăutaru trebuia să şi cînte în cele din urmă :

. . . .

Eu mă duc mă prăpădesc
Ca un cîntec bătrînesc...

In 1812, deci după plecarea ruşilor din ţară (Septemvre 13) aflăm că era însurat, avea copii şi era *„staroste de lăutari“*. Dacă acesta este Barbu lăutaru, al nostru, despre care vom vorbi mai la vale, atunci el trebue să fi fost pe vremea aceasta în vîrstă abia de 20 ani, şi deci numai în cazul

---

1. Publicat de T. Burada în „Convorbiri literare“, an. XXI (1888) no. 12, 1 Mart, p. 1084 şi urm. sub titlul „Cronica muzicală a oraşului Iaşi“.

cînd presupunem că el moare în vîrstă de aproape 80 ani.

In acest an, adică 1812, se îngrija să cumpere un molitvenic pe care-l dăruia preutului Efrem *„de la bisărica din grădina dumisale (a) cuconului Costachi Razul din Tîrgul Eşului“.*

Insemnarea făcută de preotul Efrem pe molitvenic sună astfel:

„Acest molitevnic s'au cumpărat de dumnelui Barbul starostile de lăutariu pentru sănătate dumisale şi (a) soţului dumisale şi a fiilor dumisale drept 10 lei şi mi l-au dăruit miea (sic) preutului Efrem 1812 Sep[temvre] 13“ [1].

Din nişte regeste de acte mai putem şti cîte ceva din viaţa lui Barbu.

In 1814 Septemvri în 8 îl găsim, că era tot *„staroste de lăutari“* şezător cu casa [2]

1. Vezi „însemnările de pe cărţile bis. Sf. Voivozi-Roşca“ din Tataraşi (Iaşi); însemnarea de pe un „Evhologhion“ de Braşov din 1811.

2. Pentru casa aceasta Barbu lăutaru putea arăta ca dovadă de stăpînire un zapis din 1761 Dechemvri 1 al Mariei Vandraburoaia, ce-l da lui Vasile Bucătariu; altul din 1773 Noemvri 14 a lui Mihalcea Croitoru, prin care pe preţul de 30 lei vinde casa lui Stan cobzariu; iar un alt act este o carte de

în „mahalaua Frecău“ deci în mahalaua, care din vechime, încă de prin secolul al XVII-lea, am găsit-o locuită de muzicanții Iașului, adică de surlari și trîmbițași domnești.

La data amintită mănăstirea sf. Ioan Zlataust, dă o scrisoare prin care recunoaște *„locul caselor lui Barbu starostele de lăutari din mahalaua Frecău — ne supusă la bezmăn“*.

Din acelaș an, Septemvrie 21, avem și o jalbă a *„lui Barbu-scripcariu* către Domn prin care se roagă, a se rîndui Vornicul de Poartă, ca să-i hotărască două locuri din mahalaua sf. Ioan Zlataust, unul de clironomie și unul cumpărătură a sa“.

La 1814 Octomvri 2 și 19 Septemvri anul 1823, de către Vornicul de Poartă se făcea și o hotarnică a locului caselor din mahalaua Frecău a lui Barbu-cobzaru.

Abia în 1856 mai aflăm ceva de el și anume, că este reales staroste al breslei, cînd va fi fost destul de bătrîn.

---

judecată din 1784 Noemvri 22, în pricina dintre Vasile bucătaru, țigan al logofetesei Catrina Rătoaia cu Vasile Vandraburul, ce fusese vătav de călărași din Țarigrad „pentru o casă din țigănime“. Acte comunicate de d-l Tr. Ichim, din arhiva statului din Iași.

Iată conţinutul actului.

„Subt iscăliţii, breasla lăutarilor, întrunindu-ne astăzi la canţelaria d-sale mai marelui staroste pentru a ne alege staroste breslei noastre pe anul corent, cu toţii într'o unire, am ales tot pe d-lui Vasile Barbu, care au fostu până acuma, pentru care sintem respunzători cu averile noastre mişcătoare şi nemişcătoare la orice abatere sau sfitarisire, din banii haznelei. 1856 Ianuar 10 zile“.

Mai jos urmează iscăliturile lui: Ilie Scobaea, Andrei Manoli, Sava Vasiliu, Costachi Sprănceană, Gheorghi Tudosi, Ion Vasiliu, Vasili Tricolici, Ştefan Timofti, Nastase Anghel, Alecu Neculau, Ioan Cloşcă, Neculai sin [=fiul lui] Vasili Pintilii Gheorghiu; iar mai jos adăuga „în fiinţa iscălitului s'au făcut alegere de faţă pentru care se adeverează, mai marele staroste G. Hristofor“ [1].

Deci, Barbu lăutaru a fost staroste al lăutarilor din Iaşi poate mai bine de 45 de ani.

Se presupune a fi murit în 1861 Dechemvri 12 şi că s'ar fi îngropat în cimitirul bisericii sf. Ioan Zlaust.

Pe cînd la Iaşi se îngropa trupul lui

1. Ibid.

Barbu şi cu el o întreagă comoară de simţiri, ce vibraseră la vremea lor, pentru anumite inimi, care astăzi de mult numai bat, în Bucovina se apropia tot de asfinţitul zilelor lui lăutarul Nicolai Picu zis scurt şi „Moş Nicolai".

Taraful *„preavestitului şi pe atunci cu mare faimă cunoscutul lăutar şi capelmaistru Nicolai Picu"*, avea 12 oameni între care un *naiargiu*, un violoncelist, unul sau doi cobzari, încolo tot „scripcari" [1].

„Moş Nicolai, om de statură mijlocie, robust, în vechiu port moldovenesc, cu zobon, antereu, brîu, fes roşu în cap cu canaf albastru — aşa după cum era înbrăcat şi Barbu lăutaru — era artist la vioară. Stăpîn pe un ton mare, vibrant şi pe un neobişnuit mecanism, cînta întotdeauna cu mult foc ba chiar cu patimă... ceeace mi-a confirmat-o mai tîrziu şi spusele altor cunoscători de artă zice Goian, devenit şi el mai tîrziu un distins viorist şi care-şi scrie ale

---

1. Vezi pentru rîndurile ce urmează articolul d-lui Leca Morariu, „Cei din urmă lăutari ai Bucovinei", publ. în rev. „Lamura", an. II, n-le 10-11, Iulie, August 1921, p. 841 şi urm. scos şi-n broşură aparte; „Ce-a fost odată". unde se pot vedea şi chipurile lui Nic. Picu (p. 75) şi al lui Gr. Vindireu (p. 79).

sale amintiri. Cînta — continuă acelaş — după cît mi-aduc aminte cel mai frumos dar şi cel mai cu drag, tînguitoarele doine şi cîntece de jale, cu care pe cei mai înaintaţi în vîrstă, boeri şi cucoane, nu odată îi mişca pînă la lacrimi. Cînta apoi cu aceeaşi măestrie şi danţ ıri de ale tuturor naţiilor, între care o piesă turcească, în aplicăturile cele mai înalte şi cu un lung tremolo de arcuş".

Picu era romîn din Suceava şi „se bucura de altfel pretutindeni de cea mai mare stimă, care o merita în cea mai deplină măsură atît pentru arta sa, cît mai ales pentru purtarea şi atitudinea sa distinsă şi desăvîrşit de cuviincioasă".

După moartea lui Picu se rîdică din taraful lui „un remarcabil violonist" Grigori Vindireu, romîn şi acesta.

Pe la 1868, Grigori era „vătaf de lăutari". Acesta printre alte bucăţi cînta şi „Carnavalul de Veneţia" a lui Paganini, cu variaţiuni pe care şi le potrivise singur, necunoscînd notele.

A murit la 12 Mai 1888 în vîrstă de 58 ani.

De acelaş Goian în amintirile sale este caracterizat astfel:

„A fost cel de pe urmă interpret adevărat al muzicii naționale romînești pe care o reda în chip eminent. Un bărbat frumos, inteligent, cu manieri fine, nici cînd insinuant și recunoscător chiar și pentru cel mai mic dar. Avea o tehnică frumoasă, deși nu de tot desvoltată, dar neurastenia de care avea să sufere mai ales în anii de mai tîrziu, îl priva totuși, în deosebi la piesele trăgănate, de liniștea necesară, ceeace nu putea fi simțit fără jenă. Cunoștea încă întreg repertoriul lui Picu".

Grigori era persoana cea mai stimată în tot Cutul Sucevii. La nunți el însuși nu cînta, ci sta cu nuntașii la masa mare și doar de un chef, ori de un deosăbit hatîr, să fi prins și el vioara în mînă.

Dela Grigori Vindireu, a învățat Porumbescu a cînta romînește.

De asemenea în Basarabia, nici o petrecere, nici o nuntă „nu se făcea fără lăutarii tradiționali, cari erau singura distracție a vechei boerimi moldovenești. Tradiția ne-a păstrat numele vestitului lăutar Lemiș dela Bălți, care era purtat dela un capăt la altul al Basarabiei pe la nunțile și petrecerile boerești. Vioara și vocea lui fermeca lumea

o făcea să plîngă şi să rîdă. Se spune că acest Lemiş a fost evreu, amorezat de cîntecele şi doinele romîneşti, de *„Steluţa“* lui Alecsandri, cărora le dădea o interpretare, ce stîrnea admiraţia tuturor şi punea în sufletele romînilor basarabeni doruri, nu tocmai plăcute guvernului rus. Se ştie, că pe la 1870 şi ceva, guvernul rus s'a hotărît să ia măsuri împotriva acestui lăutar periculos, şi l-a şi expulzat din Basarabia“ [1].

CARE AU FOST CERTĂRILE BISERICEI FĂCUTE CREDINCIOŞILOR EI PENTRU LĂUTARI

Lumea romînească în secolul al XVI-lea petrecea atunci, ca şi acum *„în mîncări asuprite, în beţii sau în jocure drăceşti sau în dvorbe şezîndu“* [2]; pentru aceasta biserica chiar prin cărţile ei scrise de mînă striga: *„O ! amar cela ce be şi mănăîncă*

1. St. Ciobanu, „Teatru romînesc în Basarabia“, art. publ. în rev. „Lamura“ an. III, (1922) n-le 3. 4, p. 128.
2. Diaconul Coresi, „Carte cu învăţătură“ 1581, ed. Sextil Puşcariu şi Alexie Procopovici, vol. I, p. 123.

cu cimpoi şi cu ceteri, şi cu alăute" [1] mai ales la acele blăstămate jocuri [2].

Totuşi lumea, era lume!

Adică îi plăcea mai mult „la giocuri a merge, decît la sfînta biserică şi a iubi hărjiate şi basne" [3].

Bogatul bea *„bîuturile cu surle şi cu tămpene în dulciială"* ; *„giocurile şi danţurile* — îi erau spre — *veselială"*, cu toate *„căntecele şi dezmerdiciunele lumeşti"*. Altora le plăceau *„toate fealiurile de cimpoi* — după care — *giuca, curviia"* precum şi *„surle şi de scopose frumoase"* [4]; în fine *„sîltîturile, cîntecele cu ciînpoi, glasurile, beţiile* [5].

Dumineca preotul, prin glasul Cazaniei, făcea luare aminte, ca tot creştinul să schimbe sunetul fluerilor şi organelor în suspini [6];

---

1. Hajdău, „Cuvente den bătrâni" II, c. 1550, p. 461.
2. Petru Maior, „Propevedanii" III, p. 241.
3. Dosoftei, „Vieţile sfinţilor" pe luna Aprilie 21, f. 93 v.
4. „Cazania" lui Varlaam (1643) I, pp. 9 v., 310, 330 v., 331; II, p. 4 şi v.
5. Hajdău, o. c. p. 230, 227; Antim Ivireanul, „Didahiile", vol. II, p. 485.
6. Coresi, o. c. p. 368.

dela gioc, să se ferească[1] *„nu te înbăta* —striga el — *nu chema cinînpoi şi alăute şi mîscîrici“* [2]. *„Nu te bucura de dulceţile lumii... şi ale acestora drăceşti cîntece, lăutele şi fluerele şí plesnirea palmelor şi viersurile cele fără cale şi netocmite. Au nu ştii ticăloase, ca acestea toate sînt sămînţa diavolului“* [3].

„Să-ţi păzeşti urechile de cîntecele cele stricate... care... femeeşază[4] sufletul... ca întru-o prea dulce adormitare[5]. Să nu fluerăm auzul... şi în stihurile cele iambiceşti cu cari urechile se desfătează, astupă-le către rele cuvinte şi şuerături fără rînduială ale veselitoarelor cîntări.

Asirianii scopia pre bărbaţi, cînd era încă copii, ca subţiindu-se şi muerindu-se glasul bărbaţii să se socotească fămei[6].

1. Dosoftei, o. c. pe luna Mai 16, f. 132.
2. „Cazania“ lui Varlaam, II, f. 4.
3. „Mărgăritare“, p. 135.
4. Dintr'o carte bisericească dela Rarău, care are pe faţa 14 un chip de călugăr cu inscripţia: „Nicodim monah sfetagoreţul şi dascal al bisericii răsăritului, 1826“. Cartea pare a fi din cele tipărite în mănăstirea Neamţului, p. 85 (com. d-lui Gh. T. Kirileanu).
5. Ibid., o. c. p. 75.
6. Ibid., p. 76.

Apoi se mai prevedea oprirea preoţilor de a fi de faţă la jocurile nunţilor, după canonul 53 şi 54 al soborului din Lavdichia [1] dar totul era în zadar.

Chiar cîte unui preot mai slab cu duhul, i se întîmpla cîte o alunecare, ca la vreo nuntă, să o facă pe *„vornicu“* şi *„giuca“* ba *„umbla betu prin tîrgu“* mergea *„la crîşme“* şi să făcea *„măscărici şi vrăjitoriu“*; pentru unul ca acesta, vlădica aplicînd pravila poroncia de i se lua popia [2].

Din cei ce citeau vămile văzduhului, sau numai care auzeau ştiau, cum că chiar la vama întîia, avea să i se arate înainte dracii *„în văzduh — cu — hîrtiia aceaia întru carea era scrise cuvintele ceale spurcate, cîntările ceale lumeşti şi fără de ruşine, jocurile şi săriturile, rîsurile, hohotiturile“*; iar în acea de a patra a înbuibării şi a beţiei, avea să vadă pe însăşi dracii, care ţinuse socoteală de faptele lui *„prea sătui şi beaţi — sărind şi — cîntînd cu cobuz şi toate după asemănarea cîrciumarilor“* şi apoi să-i spue, *„acolo* — adică în viaţă —

---

1. Ibid., p. 78.
2. Tim. Cipariu, „Acta et fragmenta“, p. 146.

atîtea stecle de vin ai băut sau de alte băuturi, şi de multe ori în ospeaţe cu zicături şi cu musykii ai jucatu şi de multa beţie abiia te-au dus la casa ta“ [1]. Pentru aceasta Cazania din 1699 striga, *„nu merge la zboru şi la jocuri“* dar mai ales creştinului, nu i se cade să facă *„hore şi jocuri diavoleşti“ ; „păzeaşte-te, să nu eşi mai ’nainte de otpustul [=sfîrşitul] preotului“. „Toată zioa petreci ĭtru lucrurile ceale trupeşti şi doao ciasuri la ceale duhovniceşti, nu poţi îngădui. La zboruri mergi şi pînă nu să strică jocurile, nu eşi şi la bisearică vii şi mai înainte de sf[î]nta leturghie eşi.* Deci încheia cazania şi sfătuia, nu vă duceţi *„la zboruri şi la jocurile nelegiuirii“* [2].

Atunci, ca şi acum însă, Duminicele şi sărbătorile era tocmai timpul de desfătare mai ales pentru popor.

Şi dacă Domnilor, după cum am văzut,

---

1. Ovidiu Densuşianu, „Studii de filologia romînă“, pp. 82, 84-5, 86.

2. „Mărgăritare“ de Bucureşti 1699, pp. 6, 8, 9, 11, 69; vezi şi „Oglinda omului celui din lăuntru“, 1839 Ghenarie 15; „Didahiile“ lui Antim Ivireanu, ed. Episc. Melhisedec, vol. II, p. 121.

le plăcea în a petrece desfătîndu-se la sunetul cimpoaelor, cu atît mai mult celor din pătura de jos, cu toate mustrările cazaniilor ce li se citeau în fiece sărbătoare. Aşa, credincioşii de după anul 1661 puteau auzi din Cazania Paştilor: „Şi ziua praznicului, să o cinstiţi unul altuia, nu zavistuireţi, nice să o cinstiţi cu giocuri sau cu cempoi sau cu alaute sau cu căntece lumeşti sau cu săltături, cum nu iubeşte Dumnezău [1].

Totuşi feţele bisericeşti, popii de prin sate, trebuia să iee, după porunca vreunui vlădică veghetor de sufletele credincioşilor săi, toate măsurile pentru ca jocurile de Dumineca şi din sărbători, acele „zboruri", să nu se mai facă, de oarece prin cartea unui vlădică, ca Sava Brancovici episcopul Ardealului, din 1675 se putea citi măsuri ca acestea împotriva unor astfel de călcători ai orînduelilor bisericeşti: „*Giocurile de Dumineca şi din sărbători, să se pue gios, ca să meargă la biserică; iar care, nu va ţine aceste, întăi popii voru fi fără popie, mirenii fără de lege, iară alalţi, să vor da şpanilor*" [2].

---

1. M. Gaster, „Chrestomatie romînă" I, p. 18'.
2. Tim. Cipariu, o. c. pp. 146-148.

Pe vremea aceasta, cînd vreo breaslă își sărbătorea hramul, praznicul încă le plăcea să-l facă *„cu giocuri, cu haburi“* și cu fel de *„feliu de cîntece lumești“* [1].

De aceea, Mitropolitul Iacob Putneanul în 1751 dădea în al său Sinopsis, învățături către preoți pentru credincioșii lor, ca acestea: *„să se ferească de toate lucrurile cele păgînești, care făcea elinii, ceia ce să închina idolilor, jocurile pre la sărbători, danțurile pre la ulițe afară din vremea nunții, călucenii“* [2] cum și de alte plăceri păgubitoare sufletului.

Prin urmare lăutarii noștri, ca și-n ziua de azi, erau singurii care mai desfătau pe sătenii noștri în zile de sărbători, la praznicile hramurilor, și măsurile luate împotriva lor erau zădarnice, de oarece așa era din vechi obiceiurile acestui neam.

Un Episcop, ca Dosoftei Herescu din Bucovina ajutat și de noua administrație austriacă, putea scrie și mai aspru credincioșilor lui prin 1788, care se lăsau ademeniți de cîntecele cele *„dulci cu scripcele“. „ ... în loc, ca să mergeți la bise-*

---

1. Episcopul Melhisedec, „Cr. Romanului“ II, p. 11.
2. „Sinopsis“ de Iași din 7259 [=1751] p. 60.

rică în zile de sărbători“, „voi, încă trecînd pe lîngă păretele bisăricii, vă duceţi la cîrşmă, În loc, ca să vă îndulciţi sufletul cu rugăciune curate, voi căutaţi cele deşarte şi dulci cu scripcele. În loc, ca să vă sîrguiţi după desfătarea sufletului întru învăţătură creştinească, voi încă vă învăţaţ obicinuite la zile de sărbători a face scrînciobea şi acolo adunîndu-vă vă dezmerdaţi cu toate lucrurile cele reale“ [1].

Şi la ce folos, cînd lăutarii puteau să-şi furişeze cîntecul lor plin de patimă pînă şi prin mănăstiri, mai ales la hramuri, pentru cei doriţi de a petrece cu ei, în afară de ziduri, pe la poală de codru.

Cînd venea însă, la conducerea mănăstirei unul de pildă ca Paisie dela Neamţ, atunci vinul băut, care cîteodată la alte hramuri trecuse peste 10.000 de ocale, beţiile, *„petrecerea proastă, lăutarii şi toate celelalte neorînduelí“* erau înlăturate, numai pentruca mănăstirea, să-şi păstreze adevărata ei chemare, şi să nu mai fie peatră de scandal pentru adevăraţii credincioşi, care ar fi venit la o zi ca aceea [2].

---

1. Pr. C. Bobulescu în rev. „Lamura“, an. II, n-le 10-11, Iulie-August 1921, p. 851.

2. Papadopulos-Kerameus in Hurmuzaki, vol. XIII.

Erau însă şi zile, cînd lăutarii trebuia să amuţască cu desăvîrşire şi anume în cea dintîi şi cea de pe urmă săptămînă a postului mare.

Alte muzici însă, cum spre pildă cea nemţească, mai puţin ştiutoare de obiceiurile pămîntului, trecea peste ele, pentru care cuvînt şi avem din 1825 o jalbă a Mitropolitului Veniamin Costachi către Domn, prin care se plînge, că aflîndu-se în săptămîna cea curată a sfîntului şi marelui post, cîrciumarul ce se află în hanul stolnicului Voicul, ce era alăturea cu mitropolia, făcea baluri în fiecare noapte cu muzică nemţească cu dobă şi alte organe sunătoare [1].

In a doua zi de Paşti însă, lăutarii îşi răzbunau pentru atîta tăcere şi rugăciune.

Flăcăii, trebuind să umble prin sate cu lăutari pe la casele oamenilor, adică cu *vălăretu*, pentru ca să invite pe oameni cu fetele lor, să vie la scrînciob [2], îi sătura pe lăutari de scîrţiit.

---

1. „Creşterea colecţiurilor academiei", no. XV (1910) April-Sept., p. 121.

2. Pr. I. Antonovici, „Istoricul com. Bogdana", p. CLXXXII-III.

TABLA CUPRINSULUI

1 Iulie 1922 st n.
